CATECHISMVS,

siue prima Institutio, Disci-PLINA QVE PIETATIS Christianæ, Latinè explicata.

Qui simul eloquio linguam formare Latino,
Et uera mentem Relligione cupit:
Hic liber, atque labor uotum dabit unus utrunque,
Commoda sic uno bina labore feres.

Londini,
in officina Reginaldi Wolfij, Regiæ Maiestatis in Latinis Typographi.

ANNO DOMINI M.D.LXXII.

Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Iste liber pet

Laboribus et muneribus liberari
To be delivered from labour and dutyes
Aliquem ad studia referre
To bringe on to studies
Ad recta vivendi viam pertinet
It pertaynetth to the right way of livinge
Meum semper fuit iudicium
It hath bene alwayes my indgment
Legibus rem publicam temperare
To govern the comon welth by lawes
Virtute et disciplina multum valere
To be of force much in vertue and discipline
In aliquo elaborare
To labour in sum thinge

43 ; 15

Grecia nos doctrina et omni genere litterarum superabat
Grece did excell us in learninge and in all kinde of letters
Dare fabulam To make a comody

Reuerendiſsimis in Chriſto patribvs, ac dominis, D. Archiepiſcopis, Cantuarienſi, & Eboratenſi, aliſq; reuerendis patribus, Epiſcopis Eccleſiæ Anglicanæ, vigilantiſſimis, fideliſſimiſq; paſtoribus.

QVVM MENTE TOTA IN hanc curam incumberem, omnemq; adeò operam in primis adhibendam eſſe cuiſtimem, ut pietatis doctrina, quanta fieri poteſt ſyncritate, pueris, qui ſunt Reipub. quaſi ſeminaria, tradatur, ne uel teneri ipſorum animi prauis opinionibus imbuantur, uel ab iis, quæ recta ſunt, diſcendis eorum mentes obſcuritate nimia auertantur, aut retardentur: pro ea qua patriam iuuentutem beneuolentia proſequor, ſtatui omni ope atque opera mihi enitendum eſſe, ut illius pia ſtudia promouerem, & Chriſtianæ religionis ſummam ratione atq; compendio ad puerilem captum non incommodo, dilucidè atque explicatè proponerem. In quo Catechiſmo (ſic enim noſtri uocant) non putaui minutis interrogatiunculis, breuibusq; reſponſis, quaſi punctis quibuſdam, quod propoſui, efficiendum eſſe: neque ſatis eſſe, nudis tantùm aſſertionibus, aſſeuerationibusq; uniuerſa breuiter ſimpliciterq; affirmare: niſi cauſas etiam aliquas, rationesq; rerum afferrem, atque ſubiicerem. Et quò maior fides atque authoritas rebus adiungeretur, teſtimonia Diuina ex ſacris literis in margine libri paſſim notani, quibus ſibi quiſque, uel alijs, cùm uellent, ſatisfacere poſſit. In hoc etiam Catechiſmo curam & diligentiam adhibui, ut incorrupta Latini ſermonis integritas, quoad

Deut.6.b.7. & 11.c.19. & 31.b.12. Pſal.132.b.12 Mar.10.b.13. Luc.18.d.15.

Mat.12.a.3.5. & 19.a.4.& 21.b.16.d.42. & 22.c.31. Ioh.5.f.39. & 7.g.52. Act.17.c.11.

eius fieri posset, ubiq; seruaretur: ut Latinitatem pariter atq; pietatē uno eodem labore pueri nostri addiscere possent. Is paucis tantùm quibusdam, uel singulis, uel continuatis atque coniunctis uerbis, quæ nostra sunt propria, & Christianæ religioni peculiaria, tametsi Ciceronis, & proxima illi ætate Latinis hominibus inaudita, synceræ nostræ potiùs pietatis, quàm emendatæ loquutionis rationem habendam esse existimaui: itaque in contextu quidem orationis ea non mutaui. Verùm ne qui Latinè & purè loqui volunt, quicquam uel hac in parte desiderarent, ubi à communi more uerborum Latinorum discessum fuerit, & quibus ea uocabulis, atque loquendi formis posse explicari putem, in fine libri commonstraui. Quòd autem orationis genere fuso, atque profluente potiùs, quàm exili atque ieiuno utor in hoc Catechismo, doctißimorum ex ueteribus iudicium, consiliumq; in eo sum sequutus: qui quum ubertatem quidem orationis ætate, styloq; facilè depasci posse putent, siccitatem eius puerilibus ingenijs, non minùs quàm teneris plantis soli sterilitatem, noxiam esse arbitrantur. Quam etiam ob causam lectißimos uerborum, sententiarumq; floſculos undique decerptos, maximè ex Ciceronis hortulis, transtuli atque inserui in hunc Catechismum, illis tanquam stellis quibusdam orationem notans atque illuminans. Nam ut de tota religione purè & emendatè, ita de quibusdam etiam capitibus copioſè splendideq; putaui dicendum esse: ut permagni res momenti atque ponderis, uerborū, sententiarumq; floribus conspersæ, puerilibus sensibus blandientes, & quasi odorū suauitates afflantes, illorum animos illaberentur iucundiùs, faciliùs percipererentur, ac semel memorijs pectoribusq; iuuentutis insidentes, hærentesq; penitùs, & quasi infixæ perpetuò retinerentur, atque custodirentur. Non defuturos ergò arbitror, qui lenitatem & æquabilitatem orationis alicubi requirent, & desiderabunt: ut quibus unus orationis sonus, idémque perpetuò stylus placebit. Quòd si quærentur etiam libellum, dum ea quæ paucis cognosci possent, pluribus sunt uerbis amplificata, iustum modum magnitudinemq; excessisse: cogitent omnia pueris quàm apertissimè planissimèque esse explicanda: qui quum in scholis tam multos annos

sedere

ſedere ſolitī ſint, ferè ut Latinè tantùm loqui diſcerent, id eos conſequi ex pietatis Chriſtianæ libris ne inuideant, quod ex Poëtarum profanis, fictiſq;, & interdum impijs, atque impuris fabulis doceri anteà ſolebant. Sed & ipſis breuitatis amatoribus ſtatui morem gerere, eundémque hunc Catechiſmum edere exiguo libello, quàm poteſt fieri breuiſſimè, ita arctatum, ut arctiùs ferè aſtringi non poterit, in quo magna paruis, longa breuibus, lata anguſtis, multa paucis permutata reperient: ut quibus hic liber, ut productione longior, non placebit, libellus ille, ut cõtractione breuior, non diſpliceat. Verùm cùm in Catechiſmis ferè omnibus ea Chriſtianæ religionis capita explicentur, quæ Symbolo Apoſtolorum, Decalogo, & Oratione Dominica continentur, non eſt in illis, ut ſanè nec eſſe poteſt, uſque adeò magna in tradendi ratione uarietas. Quid enim piè & utiliter de præcipuis noſtræ religionis capitibus excogitari poteſt, quod ab aliquibus, ac ſæpè quidem à multis illorum, qui eadem anteà tractarũt, dictum iam non fuerit? Et qui Decalogum, Symbolum Apoſtolorũ, & Orationem Dominicam interpretandam ſumſerit, eundem, quem in ipſis rebus inuenerit ordinem, niſi perturbare permiſcereq; omnia uelit, neceſſariò ſequi oportet. Alij quidẽ primo loco de Lege, ſecundo de Fide tractarunt: alij ne ſimiles per omnia uiderentur, cõtrarium in his ordinem, quod ſanè pertenue diſcrimen eſt, ſunt ſequuti. Nã de Oratione & Sacramentis poſt legem atq; fidem omnes ferè tractarunt. Alium ergò ordinem inſtituere, qui non ſit iam ab aliquo præoccupatus, nemo certè, niſi omnem omninò ordinẽ uelit inuertere, ullo modo poteſt. Hæc mihi hoc loco putaui eſſe commemoranda, quòd exiſtimem non defuturos, qui & eadem me, & eodem etiam ordine multa, quæ ſunt ab alijs quibuſdam anteà perſcripta, tradidiſſe in hoc Catechiſmo, conquerentur. In quo ſanè iniurij æquis omnibus uideri poſſunt, quum quod immutari rectè non queat, non eſſe mutatum cauſabuntur. Hunc Catechiſmum Reuerendiſſ. patres, uiri omni doctrina, & uirtute ornatiſſimi, qui ſummum dignitatis gradum in Eccleſia Anglicana tenentes, ſacris præeſtis, & rebus præſidetis Eccleſiaſticis, ueſtro iudicio permitto: quem ſi ampliſſimi

ordinis uestri authoritate comprobatum, iuuentus nostra in manus
suscepit, summo id Reipub. Christianæ commodo fu-
turum esse, in spem maximam, & quemad-
modum confido, certissimam,
uerissimamq; adducemur.

Vestri studiosissimus, obseruantissimusq;

A. N.

QVum præceptorem discipulis suis alterũ patrem, parentemq́, non corporum, sed animorum esse oporteat: ad officij mei rationẽ pertinere video, charissime fili, nõ tam literis teatque moribus liberaliter instituere, quàm mentem tuam animumq́ tenerum bonis opinionibus & vera religione imbuere. * Puerilis enim ista ætas non minùs præceptis sanctis ad pietatem, imò multò etiam magis, quàm ingenuis artibus ad humanitatem est informanda. Quamobrem consentaneum putaui, quæstiunculis quibusdam tecum agere, vt certò sciam, num recte an secùs in ea re studium operamq́ posueris.

Præceptorũ officium.

Pietas puerilis.

Deu. 4. b. 9. 10. & 11. b. 18. 13. Psal. 78. a. 3. 4. &c. Mat. 19. b. 13. 2. Tim. 3. d. 15.

AVDITOR. Ego, præceptor venerande, quantum ea, quæ me ex sacris literis edocuisti, animo percipere, & memoria custodire potui, quãtumq́ audita reminisci & recordari in præsenti possum, quæ istis à te lsbenter respondebo.

MAGISTER. Age igitur, dic mihi, mi fili, quænam ea sit religio quam profiteris.

A. Eam præceptor venerãde religionem profitetor, cuius author magisterq́ est CHRISTVS Dominus,

Christiana Religio.

minus, quæq; ob eam ipsam causam proprio & vero nomine, CHRISTIANA appellata est: vt & qui eam profitẽtur, †CHRISTIANI nũcupati sũt.

Manen ab author.
Act. 11.d.26.

M. Agnoscis igitur te Christianæ pietatis & religionis cultorem, ac CHRISTI Domini nostri atq; præceptoris discipulum?

A. Id equidem agnosco, atq; *ingenuè & liberè profiteor: quin & vniuersæ †fœlicitatis meę summã in eo pono, tãquam in summo hominis bono, vt sine quo cõditio nostra, quàm quorumuis brutorum multò esset infoelicior futura.

Rom 10.b.9. 10.
† Psal.1.&.33. e.12.
Ioan.3.c.18. e.36.

Definitio.

M. Religionis ergò atq; pietatis Christianę, cuius est grauissimum sanctissimumq; nomen, vim & naturam mihi definitione aliqua breuiter explicari velim.

Deut.4.a.1.2. & 10.b.12. Psal.119.a.4. Mat.4.b.10. Ioan.4.c.24.

A. Religio Christiana, est *verus piusq; Dei cultus, & obseruatio præceptorum illius.

† Psal.1.a.2. & 78.a.1. & 119.toto. Ioan.5.g.39. 2.Tim.3.d.15

M. Vnde eam discendam esse putas?

A. Non aliundè profectò, quàm ex cœlesti Dei ipsius †verbo, quod nobis sacris literis descriptum tradidit.

*Exod.32.d. 15.16. Deut.4.a.1. Luc.16.g.29. 31. & 24.c.27 d.44. 2.Pet.1.d.20. † Ioan.1.a.5.9 & 8.b.12. Hebr.1.a.1.2. *Mat.28.d.20 Ioan.20.f.22. Act.2.a.4. Ephe.3.a.5.

M. Quænam sunt ea scripta, quæ verbum Dei, & Sacras literas nuncupas?

A. Non alia, quàm quæ per *Mosen & prophetas sanctos, Dei optimi maximi amicos, Diuini spiritus instinctu, in Veteri testamento, primùm, deinde clariùs in Nouo testamento, per †Dominum nostrum Iesum Christum Dei filium, atque sanctos eius *Apostolos numine Dei afflatos di-

uulgata

mulgata sunt, & ad nostram vsque ætatem integra † conseruata atque illæsa.

Esa.40.b.8.
Mat.5.c.18.
Luc.16.d.17.

M. Cur verbum suum Deus ita nobis scripturis manifestare voluit?

A. Quoniam Dei optimi maximi voluntatem, in cuius * cognitione atq; erga eum obedientia, vera pietas sita est, ipsi ex nobis, quæ cordium nostrorum sunt † tenebræ, intelligere non possumus; misertus nostri Deus eam nobis * patefecit, atque illustrauit, illustrataq; in vtriusque † testamenti volumine, quæ Sacræ * scripturæ dicuntur, reliquit: ne † incerti huc illuc ferremur, sed per cœlestem eius doctrinam veluti aditus quidam nobis in cœlum daretur.

Mat.7.c.21. & 12.d.50.
Heb.10.g.36.
1.Ioan.2.c.17.
† Ioan.1.a.5.
1.Cor.1.c.21.
Eph.4.c.17.18
*Sapien.9.d. 16.17.
Act.26.d.18.
1.Pet.2.b.9.
†Gal.4.c.24.
Heb.8.b.6. & 9.d.15.

M. Cur Dei verbum Testamenti appellatione nũcupas?

*Mat.26.f.56.
2.Tim.3.d.16
†Mat.22.c.29.
Marc.12.c.24.

A. Quia in Religione suscipienda, caput esse constat, intelligere quę sit * voluntas Dei immortalis, testamenti verò nomine non voluntas solùm, sed & † suprema etiam, atq; immutabilis voluntas significatur: monemur ne aliud in *religione sequamur aut quęramus amplius, quàm à Deo ibi docemur: sed vt vnus est verus Deus, ita vnus sit vnius Dei pius cultus puraq; religio. Alioqui nouas nobis quotidiè † cõmentitias religiones fingeremus, & sua cuiq; gẽti, sua cuiq; ciuitati, sua cuiq; homini esset religio. Imò nõ religionem & veram pietatem, virtutum omnium initium atq; fundamentum, sed superstitionem mendacem pietatis vmbram, ducem ad res gerendas haberemus: id quod

Mat.22.c.29.
Marc.12.c.24.
*Mat.7.c.21. & 12.d.50.
†Galat.3.c.15. 17.
* Deut. 4.a.2. 5.d.32. & 28. b.14.

† Mat.15.a.9. 4.5.6.9.

Deut.12.c.31. 32.& 13.2.3.4 Rom.1.c.23. ex priſcarum * gentium in rebus alioquí humanis ſapientium varijs innumerisq; non religionibus, ſed ſuperſtitionibus pluſquam anilibus ipſa eſt luce clarius.

M. Omnia ergò ad pietatem ſalutemq; neceſſaria in verbo Dei ſcripto contineri affirmas?

Deu.13.2.4. c.18. Pſal.12.b.6.& 18.d.29.& 19 b.6.& f. Ioan.4.d.25. 1.Cor.1.c.19. & 2.b.6. Galat.1.a 8.9. Coloſ.2.d.25. † Deus.4.a.2. g.49. Pro.30.a.6. Iſa.30.d.21.

A. * Certè eſſet enim intolerabilis impietatis atq; dementię exiſtimare, vel Deum imperfectam doctrinam reliquiſſe; vel homines, quod ille nõ perfecerit, abſoluere potuiſſe. Itaque Dominus ſeueriſſimè interdixit, † ne verbo ſuo quicquam adderent vel ſubtraherent; neue ab eo ad dextram vel ſiniſtram deflecterent.

M. Si hoc verum ſit quod aſſeris, quorſum tam multa in Concilijs & conuentibus Eccleſiaſticis ſæpiùs decernuntur, & à doctis hominibus in cõcionibus docentur, vel ſcriptis traduntur?

A. Hæc omnia, vel ad obſcuros verbi Dei locos interpretandos, & ad emergentes controuerſias tollendas; vel ad externam Eccleſiæ gubernationem conſtituendam pertinent: non vt noua de religione dogmata prodantur. * Omnia enim ad ſalutem neceſſaria, quomodo videlicet pietas, ſanctitas, religio purè & caſtè Dei numini tribuendæ ſint: quæ præſtanda ſit Deo obedientia, ad quam ſolam piæ vitæ ratio inſtituenda eſt: quæ collocanda in Deo fiducia: quomodo item inuocandus ſit Deus, illiq; accepta referenda bona omnia; quæ in myſterijs Diuinis peragendis obſeruanda ratio: huiuſmodi inquam, ex verbo Dei diſcenda

Deut.32.a.4. 19.a.6.7.&c. Pſal.119.toto. 2.Timoth.3. d.15.16.17.

ſunt,

sunt, sine cuius cognitione ista vel ignorantur prorsus, vel absurdissimè fiunt, ita vt infecta esse præstiterit. Sicut & Dominus ipse alicubi testatur, † Scripturarum ignorantiam, errorum omnium esse matrem: ipseq; etiam docens, verbum Dei * scriptum fere allegat, & nos ad discendum ex illo relegat. Ob hanc igitur causam, & antiquitùs in templis verbum † Dei publicè legebatur, adhibitis etiam, si quando illorum copia erat, interpretibus, sicuti ex sacris historijs liquet: & Dominus ipse in cœlum mox ascensurus, Apostolis, quos selegerat, in mandatis præcipuè dedit, * vt vniuersos orbis terrarum mortales verbo suo instituerent: & eius exemplum insequutus Paulus, † in Ecclesijs constituendos esse decreuit, qui populum docerent: quòd intelligeret, fidem, & quæ ad pietatem pertinent omnia, ex lectione * & auditione verbi Dei pendere. Itaq; † Apostolos, doctores, prophetas, & interpretes, in ecclesia Dei maximè esse necessarios.

Mat.22.c.22. Ioan.20.b.9. Act.13.d.27. * Mat.19.a.4. & 21.b.13. Marc.7.a.6. Luc.10.c.26. Ioan.5.g.39. † Act.13.c.15. d.27. & 15.d. 21. *Mat.28.d.20 Mar.16.c.15. Ioh.21.c.15. †Act.14.d.23. * Ro.10.c.14. d.17. † 1.Cor.12. d.28. Eph 4.c.11.12

M. Hos ergò doctores atque interpretes audiendos esse censes?

A. Non minùs quàm ipsum Dominum si præsens adesset, quoad ea tantùm tradant, quæ à Domino acceperunt. Quod & ipse testatur dicens: * Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Imò & his verbi sui Præconibus † ligandi atq; soluendi potestatem dedit, vt quorum peccata in terris illi per Dei verbum condonarint, vel detinuerint, ea vel condonata, vel detenta essent in cœlo.

Mat. 10.c.20. d.40. & 19. d. 19.20. Luc.10.c.16. Ioh.13 c.20. †Mat.16.c.19. & 18.c.18. Ioh.20.c.22.

M. An istos satis est semel de religione differen-

 tes,

tes audiuisset?

Mat.10.c.22. & 24.b.13. Luc.9.g.62. Rom.11.c.22. 1.Cor.9.d.24. 2.Tim.3.d.14 †Iudic.3.a.7. Psal.106.a.7. b.14. Hier.2.g.32. Luc. 24.d.25. *Act.13.c.15. d.25. & 15.d. 21.

A. *Christi nos discipulos vsq; ad finem, vel potius sine fine esse oportet. Parum est ergò incœpisse, nisi perseueres. Et quæ nostra est† tarditas atq; obliuio, sæpè docendi, atq; admonendi sumus, extimulandi sæpè, & quasi auribus vellicandi: semel enim, aut raro audita, facile excidere solent. Et eam ob causam (vt antè dictum est) *singulis sabbatis (sicut ex historijs sacris apparet) confluente simul multitudine, legebatur publicè verbū Dei, & eius interpretes, si qui adessent, audiebantur. Quæ consuetudo, & in nostris hodie Ecclesiis ex Apostolica adeoq; diuina ordinatione est recepta.

M. An ergò verbum Dei peregrina lingua, & populo ignota legendum esse censes?

Deutr.4.b.10. Deut.31.c.11. 12.13. Iosue. 8.g.35. 2.Par.34.g.30

A. Id verò esset Deum pariter, atq; eius populum crassè irridere, atq; vtroq; impudenter abuti. Nam cùm Deus verbū suum omni ętati† atq; sexui clarè legi mandet, vt omnes videlicet intelligant, & discant timere Dominum Deum suum, sicuti ipse in verbo suo diserte testatur: ridiculum cùm primis esset, verbum Dei ad eius populum docendū, ab ipso Deo destinatum, populo lingua ipsi incognita, vnde nihil discere possint, prælegere. Sed

1.Cor.14.d.16

& diuus Paulus de ea re clarè disserit: *itaq; concludit, indoctum populum non posse respondere AMEN, ad eam gratiarum actionem, quam non intelligat: sed legentem, audientesq; mutuò sibi

†1.Cor.14.c. 11. *d.19.

†barbaros futuros, si quid in cœtu sit dictū, quod non ab his qui intersunt, percipiatur: *sęq; adeò

malle

malle in Ecclesia Dei quinq; verba intellecta loqui, quàm decem millia non intellecta.

M. Satisne ergò munere nostro defuncti erimus, si operam dederimus, vt audiamus, intelligamusq; verbum Dei?

A. Minimè: verbum siquidem Dei nõ audire modò & intelligere, sed † firma animi assensione, vt veritatem Dei de cœlo delapsam, amplecti, & ex animo amare, *docíles item nos eidem præbere, mẽtesq; nostras in eius obsequium formare oportet: vt cordibus semel infixum, altas illic radices agat, fructumq; piæ vitæ, ad eius regulam institutæ proferat: vt ita in salutem nobis, sicuti destinatum est, cedat. † Constat ergò omni studio enitendum esse, vt in eo legendo, meditando, audiendo, tum priuatim, tum publicè proficiamus: proficere autem nullo modo possumus, si ignota nobis lingua proponatur.

Psal.1.a.2.& 19.b.8.9.10. Mar. 16.d.16. Ioan.20.g.27. 29.31. Act.13.g.48. *Deu.31.c.12. 2. Par.34.g.32 Luc. 11.d.28. Ioan.5.d.24. Iacob.1.d.21. 22.23. †Deu.17.d.19 Ios.1.b.8. Psal.1.a.2.

M. Verùm an legendo tantùm Dei verbum, illudq;, & eius doctores sedulò audiendo, ad eam, quam dicis, perfectionem perueniemus?

A. Quia Dei sapiẽtia est frustra in ea, vel docenda, vel discenda, homines operã ponerent, nisi *Deus magisterio spiritus sui corda nostra instituere dignaretur: sicuti Paulus docet, † frustra vel plantari, vel irrigari, nisi Deus incrementum dederit. Itaq; vt sapientiam Dei, in eius verbo absconditã, intelligamus, * ardenti precatione à Deo petendũ est, vt spiritu suo mentes nostras, tenebris † plusq; Cimmeriis offusas, illustret: hũc enim cœlitùs demissum

Deut.29.a.4. Luc.24.c.25. 27.g.45.46. Act.16.c.14. 2.Cor.4.b.6. †1.Cor.3.b.7. *Psal.86.c.11. & 119.c.33. 34.35. †Mar.6.g.52. Ioan.1.a.5. 1.Cor.2.d.14.

Ioan. 16. b. 13. missum †Doctorem in omnem nos veritatem perducturum Dominus antè promisit.

M. Vniuersum illud Dei verbum in quas præcipuè partes distribuis?

Partitio uerbi Dei.

A. In Legem, & Euangelium.

M. Hæc duo quomodo distinguuntur?

Mat. 22. d. 36. Marc. 12. c. 30. 1. Ioh. 3. d. 23. †Lc. 26. toto. Deut. 5. d. 32. & 28. toto. Ioh. 14. b. 15. c. 21, 23. * Mar. 1. b. 15. & 16. d. 16. Luc. 5. f. 32. & 24. g. 47. Ioan. 1. b. 17. Act. 2. f. 38. Rom. 1. b. 16. Gal. 3. b. 13. †*Rerum diuinarum summa.*

A. Lex, officia tum pietatis erga Deum, id est, verum Dei cultum, tum * charitatis erga proximum, describit: exactamq; nostram †obedientiam seuerè requirit, atq; exigit: & obsequentibus vitam æternam pollicetur: minùs verò obsequentibus, minas proponit, & pœnas, adeoq; mortem perpetuam denunciat. Euangelium * Dei promissiones continet, & violatoribus Legis, modò eos admissi pœniteat, propitium fore Deum, per fidem in Christum, pollicetur.

M. † Verbum ergò Dei, voluntatem nos eius docere, & omnia ad salutem necessaria continere, in eóque meditandum esse diligenter, eiusq; Doctores atq; interpretes sedulò audiendos, super omnia verò doctorem nobis cœlitùs precatione esse impetrandũ, quid item sit illud, & ex quibus constet partibus, hactenus à te est explicatum.

Auditor. Ita est.

M. Quoniam igitur ex verbo Dei, tanquam ex fonte quodam dimanat religio Christiana, vt anteà verbũ Dei, ita nunc & religionem ipsam, quæ ex verbo Dei haurienda est, mihi in suas partes, & veluti mẽbra, distribue: vt, quò referenda sint singula, & ad certas quasi metas dirigenda, liquidò statuamus.

ſtatuamus,

A. Vt verbi Dei, ita & religionis duæ præcipuæ ſunt partes: * Obedientia, quam Lex, perfecta iuſtitiæ regula, exigit: & fides, † quam Euangelium, quod promiſſiones de Dei miſericordia complectitur, poſtulat.

Religionis partitio.

* Leui.26.a.3. b.14. Deut.11.d.26 Ioan.14.b.15. c.21.23.24.

† Mar.1.b.15. & 15.d.15.16. Rom.1.a.5.b. 16.& 3.c.22. & 4.toto.

M. Videntur tamen aut plures, aut non eędem eſſe religionis partes: aliis enim interdum nominibus in partiendo vtuntur Sacræ literæ.

A. Verum id quidem eſt: nam alicubi in fidem * & charitatem, alicubi in † pœnitentiam & fidem, religionem totam partiuntur: pro Obedientia enim aliquando ‡ charitatem, quæ per legem in Deum atque homines perfecta requiritur: aliquando verò, quia neq; obedientiam, † neq; charitatem, quam debemus, præſtamus, * pœnitentiam, peccatoribus ad Dei miſericordiam conſequendam maximè neceſſariam, ſubſtituunt. Quibuſdam, qui plures partes volunt, prima eſt, † Cognitio debiti officij ex lege, & damnatio per Legem ob deſertum, repudiatumq; officium: ſecunda, * Cognitio fiduciaq; liberationis ex Euāgelio: tertia, † Precatio imploratioq; Diuinæ clementiæ atq; auxilij: quarta, * Gratiarum actio pro liberatione cæteriſq; beneficijs Diuinis. Sed vtcunq; nominibus varient, res eædem ſunt, & ad duas illas præcipuas partes, Obedientiam & Fidem, in quibus omnis religionis noſtræ vis & natura continetur, cætera omnia referuntur. Quum enim inuocationem & gratiarum actionem, & iſtis con-

* Gal.5.a.6. 1.Ioh.3.d.25.

† Mar.1.b.15. ‡ Math.22.d. 37.39. Marc.12.c.30. 31.33.

† Pſal.14.a.2. Rom.3.b.9.

* Math.4.c.17 Marc.1.b.15. Act.2.f.38.

† Rom.3.c.20. & 7.b.7.

* Rom.3.c.21. Galat.2.c.16.

† Pſa.32.a.5.6. Rom.10.c.12.

* 2.Cor.1.c.11. & 2.d.14. Ep.5.a.4.c.20. Phil.4.a.6. Col 3.c.17.

iunctiſſima myſteria Diuina, quæ Sacramenta dicuntur, pleriq; vt partes adiungant, hæc quidem prioribus illis duabus continentur. Nemo enim vel fiduciæ vel obedientiæ officio erga Deum defungi rectè poteſt, qui non premente eum aliqua neceſſitate, ad ipſum cõfugere, & omnia illi bona accepta referre, cumq; vſus & tempus poſtulat, myſterijs eius ſacris ritè vti velit.

M. Aſſentior quidem tibi, quòd omnia ad has duas partes referri poſſint, ſi quis accuratiùs iſta, & paulò ſubtiliùs pertractare cupiat. Verùm quoniam accuratiſſima partiendi ratio à pueris nõ eſt exigenda, malim vt in plures partes, pingui quadam Minerua, religionem diſtribuas, quò dilucidior res tota ſit. Craſſiùs ergò modo apertiùs iſta tractemus.

A. Quando ita viſum eſt, pingui (vt dicis) Minerua mecum agere, poſſem non incommodè, ex duabus, quatuor partes efficere, religionemq; totam in Obedientiam, fidem, inuocationem, & ſacramenta diſtribuere.

M. Agè ergò, quum noſtram hanc religionis tractationem, quam explicatiſſimam eſſe cupiam, huic ordini inſiſtamus: vt primo loco de Obedientia, quam Lex requirit: ſecũdo, de fide, quę Euangelij promiſſiones reſpicit & amplectitur: tertio, de inuocatione, & gratiarum actione, quæ ſunt cõiunctiſſimæ: quarto & vltimo loco, de ſacramentis myſterijsq; Diuinis percontemur.

Religionis partes quatuor.

A. Et ego, præceptor venerande, ſicuti ex te audiui,

diui, & ſtudioſè, vt eſt puerorum captus, atq; memoriola, didici, interroganti tibi libenter reſpondebo.

Prima pars de Lege & Obedientia.

M. Quum ergò * Obedientia noſtra, de qua primùm nobis dicendum eſt, ad normam legis Diuinæ ſit reuocanda, neceſſe eſt vt legis vim atq; naturam vniuerſam priùs excutiamus: qua cognita, & explorata, quæ, & qualis noſtra debeat eſſe obedientia, ignorari non poteſt. De lege itaq; quid ſentias, dicere ordire.

Leui.26.a.3. b.14. Deut.10.b.12. & 28.toto. Pſal.119.a.4. Luc. 10. c.25. Ioan.14.b.15. c.21.23.24. Iacob.2.b.10. ‡ Deu.4.a.2. & 5.c.32. & 32.a.4.

A. Legem Dei iuſtitiæ, quæ ab homine exigitur, ȝ perfectam & omnibus numeris abſolutam regulã eſſe ſentio, quæ * iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. In hac lege Deus omnia ad voluntatem † & arbitriũ ſuum reuocauit, vt nulla ipſi neq; erga ſe, neq; erga homines pietas probari poſſit, niſi ea ſola, quę ad huius regulæ amuſſim per omnia quadret. Fruſtrà ergò mortales ſuo ſibi ȝ arbitratu, pietatis rationes confingunt. Legem enim ſuam Deus, vt certiſſimam, tum cultus Diuini, * tum officiorum erga homines regulam, duabus † deſcriptam tabulis nobis propoſuit: ſimulq; * Obedientia noſtra nihil, quod quidem in terris fiat, ſibi gratiꝰ acceptiúſue eſſe demõſtrauit.

Pſal.19.b.6.7. *Exo.20.toto. & Deut.5. Eſa.30.c.21. †Deut.6.c.17. 18.& 13.d.18. Rom.12.a.2. Eph.5.c.17.& 6.b.7. Col.1.c.9. ‡1.Re.15.c.22 Eſa.29.c.13. Mat.15.a.3.9. * Matth.22. d.36.40. 1.Ioh.2.d.23. †Exo.31.d.18. & 34.d.28.29. Deut.4.d.13. *Deut.5.d.23 & 10.c.12.& 11.d.26. Mat 19.c.16. 1.Ioh.3.d.24. †Deut.6.b.5. Mat.22.d.36.

M. Prior tabula quo eſt argumento?

A. De pietate noſtra † in Deum tractat, & prima quatuor legis præcepta complectitur.

Magiſt. Secunda verò?

Matt.22 d.39. Rom.13 c.8.9 Gal.5 c.14. †Exo.34.d.28. Deutr.4.b.13.

A. De charitatis siue dilectionis *mutuæ, inter homines officijs: quæ sex præcepta continet. Ita in summa † decem omnino præceptis tota lex absoluitur: cuius rei gratia, Decalogi nomen Legi inditum est.

M. Recita mihi, primæ tabulæ primũ præceptum.

*Exo.20.a.1. 2.3. Deu.5.a.6.7. Psal.81.b.8.9. Mich.6.a.4.

A. Deus ad hunc modum effatus est: * AVDI ISRAEL: EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI TE EDVXI EX DOMICILIO SERVITVTIS AEGYPTIAE. NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. Cur de se, atq; beneficio suo, quædam primùm Deus commemorat?

Le.26.a.toto. Deut.6.b.6.

A. In primis illi curæ fuit, ne legum à se latarum † existimatio mox per contemptum imminueretur: ideoq; quò maior authoritas accederet, isto veluti exordio vtitur: Ego sum Dominus Deus tuus: quibus verbis * conditorem se, Dominum ac seruatorem nostrum, omnisq; boni authorem esse docet: iubendiq; authoritatem iure optimo, ex legislatoris dignitate sibi vendicat: & legi suæ ex bonitate gratiam conciliat: atq; ex vtroq; pariter necessitatem nobis obsequendi summã impo-

Deut.10.c.12. Psal.135.a.3. & 136.a.1. Esa.8.c.13. & 43.a.1. Mal.2.b.10. 1.Tim.6.c.14. 15.16. †Mal.1.b.5.6.

nit, nisi & in potentissimum † rebelles, & in optimum ingrati esse velimus.

M. At cùm Israëlem nominatim appellet, ac diserte rupto seruitutis Ægyptiæ iugo mẽtionem faciat, an non ad populum Israëliticum propriè pertinet?

Exo.12.& 14.

A. Israëlitas quidem corporali † seruitute, per seruum

A

pum suum Mosen exemit Deus: at suos omnes ex spirituali peccati * seruitute & diaboli tyrannide, qua alioqui pressi oppressiq; iacuerant, per filium suum Iesum Christum asseruit. Hoc liberationis genus ad omnes † peræquè homines pertinet, qui in Deo liberatore fiduciam omnem collocant, illiusq; legibus * pro virili parent: Quod ni faciant, summæ eos ingratitudinis † reos fore, hac beneficij summi commemoratione denũciat. Cogitet enim quisq; * Satanam, infernum illũ Pharaonem suo capiti imminentem; † peccatum item fœdissimum esse lutũ illud in quo turpissimè volutatur: & gehennam, * Ægyptiam seruitutem tererrimã, sibi ob animi oculos proponat: & libertatem hanc quam dixi, vnicè sibi † expetẽdam esse, vt quæ sua maximè interfit, facilè intelliget: qua tamen indignissimus erit, ni libertatis * authorem, omni obsequio atq; obedientia colat.

*Ioh.8.d.34. 36.
Rom.6.d.20.
Col.1.b.13.
He.2.d.14.15.
Act.10.f.38.
†Rom.3.c.22.
*Ioh.8 f.5.11
1. Ioh.3.d.21.
†Psal.78.b.13. 14.& 103.a.1.
Iere.2.b.6.
*Luc.13.d.16
2.Tim.2.d.26
1.Pet.5.b.8.
†Psal.40.a.2.
Esa.59.a.3.
2.Pe.2.d.20.22
Apoc.16.c.15.
*Mat.13.f.40.
Luc.16.c.23.
2. Pet.2.a.4.
† Mat.16.d.26
Act.26.d.18.
Rom.16.c.20.
* Esa.17.c.10.
Ioh.14.b.15.
Rom.6.c.13.
1.Cor.6.d.19.

Magist. Perge.

A. Confirmata iam legis suæ authoritate, sequitur ipsum præceptum: NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. Hoc quid sibi velit, dicito.

A. Idololatriam † quam penitus odit Deus, vetat atq; prohibet.

† Leui.26.a.1. c.13. Deutr.12.a.3.

M. Idololatria, aut Deos alienos habere, quid est?

Iud.10.b.6.c.16.

A. Est in locum vnius *veri Dei, qui se palàm nobis, manifestoq; in sacris literis ostendit atque patefecit, alias vel personas vel res constituere, & vt Deos † quosdam nobis fingere & comminisci,

*Deut.6.a.4.5. Marc.12.c.29. 32.
† Esa.44.c.17. Dan.3.a.5.7. b.12.15.

quas vt Deos colamus, & in quibus ſpem noſtram ponamus atq; collocemus. Iubet enim vt * vnum ſe tantùm Deum agnoſcamus: id eſt, vt quæ ad eius maieſtatem ſpectant vniuerſa, † quæq; ſoli illi debemus, eorum ne vel minimam quidem partem transferamus alió: ſed ſuum illi honorem cultũq; ſoli atq; in ſolidum exhibeamus: cuius quicquam ad alterum deferre ſummum eſſet nefas.

Deut.4.f.35. 39.& 6.b.4.5. Marc.12.c.29. 32. †Deu.10.d.20 Luc.4.b.8. Act.10.d.25. 26. Apoc.19.b.10

M. Quæ ſunt illa, quę Deo peculiariter debemus, in quibus cultum illi proprium & peculiarem ſitum eſſe dicis?

A. Deo quidem innumera debemus, verùm vniuerſa ad quatuor capita nõ ineptè referri poſſunt.

Deut.10.c.12. 1.Par.16.c.28. Pſ.29.a.2.&c. & 96.a.6.7.

Magiſt. Quæ ſunt ea?

A. Vt ipſius maieſtati ỹ ſummam venerationem, ſummum eius † bonitati, amorem atque fiduciam præſtemus, ad illum confugiamus, * & ipſius implorem opem, illiq; nos & ỹ noſtra omnia accepta referamus. Hæc vt nulli alĩ, ita illi ſoli exhibenda ſunt omnia: ſi illum ſolum Deum † noſtrũ habere, illiusq; populus peculiaris eſſe volumus.

†Mat.22.d.37 1.Io.4.d.17. & 5.b.10. *Pſal.50.c.16. Mat.6.b.9. ỹ Pſal.34.66. 155.& toto libro Pſalm. † Leu.26.b.12 Deu.7.a.6. Pſal.95.b.6.7. & 33.c.12. Tit.2.d.14. Heb.8.d.10.

M. Vltima illa ỹba, CORAM ME, quid ſignificãt?

A. Non poſſe nos vel ſemel ad defectionem ſpectare, niſi Deum * teſtem habeamus: nihil enim tã abditum atq; reconditum eſſe, vt eum latere poſſit. Præterea non apertæ ſolùm † confeſſionis honorem, ſed & cordis intimam ac ſynceram pietatem requirere ſeſe Deus indicat: vt qui occultarũ ſit cogitationum cognitor atq; iudex.

*Pſal.33.c.14. Eſa.29.c.15. Ier.17.b.9.10. Heb.4.d.13. † Eſa.1.d.16. & 29.d.13. e.15. Mat.5.a 8.& 15.a.8.b.18.

M.

M. Satis ergò dictum eſto de primo præcepto: iam ad ſecundum pergamus.

A. *SIMVLACHRVM VLLIVS REI, QVAE AVT SVPRA IN COELO, AVT INFRA IN TERRA, AVT IN AQVIS INFRA TERRAM SIT, NON EFFINGES: EA NON VENERABERIS NEQVE COLES. NAM EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, † ZELOTYPVS, QVI PARENTVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVARTAMQVE PROGENIEM OSORVM MEI: CLEMENTIAQVE VTOR AD MILLESIMAM VSQVE PROGENIEM, ERGA MEI AMANTES, MEAQVE PRAECEPTA CONSERVANTES.

*Exo.20.a.4. Leuit.26.a.1. Deu.4.c.15.& 5.a.8.9.10. & 27.b.15. Pſal.97.b.7. Eſa.42.b.8.c. *Id eſt, impatiens ſocij.* †Exo.34.a.7. b.14. Deu.7.b 9.

M. Horum verborum quis eſt ſenſus?

A. Sicuti primo præcepto ſolum ſe coli adorariq; iubet, ita iſto ab omni ſuperſtitione vitioſisq; & corporeis figmentis auocat, quandoquidem ipſius cultus *ſpiritualis, purusq; eſſe debet: maximè verò ab externę † idololatrię craſſiſſimo vitio nos deterret.

Eſa.2.d.18. Ioh.4.c.23.24. †Pſal.78.f.64. Eſa.42.b.8.c. 17. & 44.b.9. Ier.10.c.14. *Leui.26.a.1. Deu.4.c.15. Eſa.40.d.18. & 12.46.b.5.6 Pſal.78.f.64. Act.17.c.29. †Deu.5.a.8.9. Pſal.97.c.7. & 106.e.34. Eſa.44.c.17.

M. Pingendi itaq; fingendiq; artes in totum damnat hæc lex, vt videtur, ita vt nullas omnino imagines fieri liceat.

A. Minimè: verùm primo ne vel Dei *exprimẽdi, vel adorandi cauſa, imagines vllas formemus, vetat: Deinde ne imagines † ipſas adoremus edicit.

M. Cur Deum non licet corporea & aſpectabili figura exprimere?

A. Quia inter Deum, qui *ſpiritus eſt, æternus, immenſus,

19. *Pſ.115.a.3.4 Eſ.40.c.10.& c Ioh.4.c.24. Ro.1.c.20.23.

immensus, infinitus, incomprehēsibilis, & ab omni concretione mortali segregatus, & inter caducam & corpoream, exilem & inanimem, inanemq; † figuram, nihil potest esse simile aut commune. Itaque per summam iniuriam Dei optimi maximi maiestatem minuunt, quum eam in hunc modum repræsentare conantur.

† Esa.2.c.18. 19. Es.40.d.18.19 & 46.b.5.6. Ierem.10.c.14 Act.17.f.29.

M. Non ergò rectè dixerunt hij, qui imagines esse idiotarum libros contendunt?

A. Quales libri sint nescio: de Deo certè nihil nisi errores docere possunt.

M. Quænam est illa adorationis forma, quæ hic damnatur?

A. Quum precaturi, * ad statuas aut imagines conuertimur, coram illis prosternimur, genibus inflexis, aperto capite, aut alijs signis honorem illis exhibentes, ac si Deus nobis illis repræsentarētur. In summa, in imaginibus, ne vel Deum quæramus vel colamus: vel quod idem est, ne imagines ipsas in Dei honorē veneremur, aut illis quoquo modo, ad maiestatis suæ iniuriam, per idololatriam, aut superstitionem abutamur, hac lege prohibemur. Alioqui verò † statuariæ picturæq; vsus legitimus, minimè interdicitur.

* Psal. 97.c.7. & 106.c.34. Esa.44.c.17. 19. Dani.3.a 5.7. Ose.11.a.2. Mich. 5.d.12. Act.7.c.14. 3.Reg.7.d.24. 25. Ezech.41.c.19 Matt.22.b.20.

M. Ex his quæ mihi commemoras, colligi facilè potest, in templis, * quæ Dei cultui propriè dicantur, statuas aut imagines vllas collocare, valdè periculosum esse.

* Deut. 7.a.5. & 27.b.15. 2.Par.31.a.1. Esa.10.b.10. 11.& 30.c.22. Ezec.6.a.4. Mat. 21.b.13.

A. Id verum esse, totius penè religionis interitu, iam nimium profectò experti sumus.

M.

M. At adhuc superest huius legis quasi appendix quædam.

A. Nam ego, inquit, sum Dominus Deus tuus, ȝ socij impatiens, qui vindico iniquitatem parentum in filijs, vsq; in tertiam, & quartam progeniem eorum qui me oderint. Exo.20.a.5. Deut.5.b.9. & 6.c.15. Psal.78.f.58. Nah.1.a.2.

M. Quorsum tandem, aut cur ista dicuntur?

A. Hæc eo pertinent, vt legem hanc, adhibita veluti sanctione, statuat & confirmet. Nam Dominũ se, ac Deum nostrum nominans duplici ratione, † authoritatis videlicet & beneficentiæ, nos ad sibi per omnia parendum vrget: & * zelotypiæ vocabulo indicat, se socium aut æqualem ferre nõ posse. Deut.10.c.12. 3.Reg.18.f.39 1.Tim.6.c.15. * Exo.34.b.14 Ios.24.c.19. Esa.42.b.8.

M. Quę subest huius quam dicis, zelotypię ratio?

A. Æquissima profectò. Postquam enim nobis nihil† promeritis, tantùm pro infinita sua bonitate se donauit, optimo iure nos * totos omninò, atq; in solidum vult esse suos. Hoc enim est illud veluti sancti coniugij † vinculum, quo fideli illi marito Deo, animæ nostræ, tãquam castæ sponsæ, copulantur. Quarum castitas est, Deo soli dicatas esse, & illi penitus adhærere: sicuti rursum * adulterio pollui dicuntur animæ nostræ, cùm à Deo, ad idololatriam aut superstitionem deficiunt. Quò verò sponsæ amantior est maritus, quòque castior ipse, eo est spõsæ fidem violanti infensior. Psal.44.a.4. Esa.42.b.9. Rom.5.b.8. & 11.d.35. 2.Tim.1.c.9. * Mat.4.b.10. & 22.d.37. †Ierem.2.a.2. 2.Cor 11.b.2. Eph 5 f.24. * Ierc.2.d.20. & 3.a 1. &c. Ezec.6.c.9. & 16.b.15.

Magist. Prosequere.

A. Iam quò impendiò magis odisse se idololatri-

xam ostendat, & grauiore nos formidine à peccando coërceat, non de ijs modò qui ipsi offenderint, sed & de eorum † quoq; liberis ac posteris pœnas se sumpturum minatur.

Exo.34.a.7. Deu.5.b.9.10. & 7.b.9.10. Esa.14.c.20.21.

M. Verùm quo tandem modo istuc Dei iustitiæ est consentaneum, quenquam propter alterius admissum pœnas dare?

A. Ipsa humani generis conditio hanc quæstionem satis explicat. * Naturâ enim exitio obnoxij sumus omnes: in qua nos conditione si Deus relinquat, nihil est quod de eo conqueramur. Et sicut suam erga pios dilectionem & misericordiam, eorum posteritatem † tuendo, fouendoq;, & illis salutem quam non debuit impartiendo, demonstrat: ita suam in impios vindictam, ipsorum * filios hac beneficentia priuando, exequitur: neq; tamen iniuria interim vlla eos afficit, quòd gratiam quam illis † non debuit, non sit impertitus, sed quales inuenit, tales ingenio naturæq; suæ relinquit.

Esa.1.a.4. &c. Ro.3.b.9.10. Eph.2.a.3. Deu.4.f.37. Psal.37.c.25. & 89.d.42. & 112.a.2. *Esa.14.c.20. & 48.d.18. † Exo.33.d.19 Rom.9.d.14. & 11.d.35.

Magist. Perge ad cætera.

A. Ne solis nos minis vrgere videatur, iam sequitur altera pars, qua Deus benigne & liberaliter pollicendo, nos ad obsequium inuitat atque allectat. * Clementia enim se summa vsurum promittit, tum erga omnes qui se diligunt, suisq; mandatis obtemperant, tũ erga ipsorum etiam posteros.

Gen.22.c.17. & 26.a.4. Deut.5.b.10. & 7.b.9.

M. Qua ratione istuc æquum esse tibi videtur?

A. Ratio quidem aliqua est propter piam educationem

cationem, † in qua suos liberos pij parentes sic instituit, vt illis in verò Domini timore & dilectione quasi hæredes succedere soleant. Sed & * natura ipsa nos ad beneuolentiam erga amicorum liberos inuitat: certissima tamen ratio est, quòd Deus ita promittit, † qui neque à iustitia aberrare, neq; fidem fallere potest vnquam.

Gen.18.c.19. Deut.4.b.9.10 & 32.g.46. Psal.132.c.11. *3.Reg.11.c. 12.& 15.a.4. 4. Reg.8.c.19. † Deut.32.a.4. 2.Par.19.b.7. Ierem.2.a.5. Rom.9.d.14. & 4.d.20. 1.Cor.1.b.9. 2. Cor.1.c.18.

M. Atqui istud constans & perpetuum esse non apparet: quia pij aliquando parentes * liberos progignunt impios, & à parentum virtute degeneres, in quos Deus non obstante hac promissione, grauiter animaduertit.

* 2.Reg.3.a.2. 4.Reg.23.f.30 32. Eze.18.a.9.16

A. Hoc quidem negari non potest. Nam Deus vt propitium se (cùm visum fuerit) † impiorum liberis exhibet: ita nulla huiusmodi necessitate piorum liberis deuinctus tenetur, * quin ipsi liberum sit, ex illis quos velit, repudiare. Verùm in eo huiusmodi moderationem adhibet, vt certa promissioni suæ fides semper constet.

† 3.Re.11.c.12 13.& 15.a.4. 4. Reg.8.c.18. & 21.d.22.24. *Exo.33.d.19. Ios.23.d.14. Rom.3.a.3. & 9.d.14. 2.Pet.3.b.9.

M. Quum ante in vindicta tres, aut quatuor ad summum progenies nominet, cur hic in misericordia mille complectitur?

A. Vt ostendat ad mansuetudinem † & beneficentiam, quàm ad seueritatem, se multò esse procliuiorem: sicut & ipse alibi profitetur, se ad iram tardum esse, ad ignoscendum verò propensissimum.

Exo.34.a.6. Psal.30.b.5. & 102.b.8. & 143.b.8. Esa.54.d.7.8. 10.

M. Ex his quæ commemorasti omnibus, videris mihi intelligere, Deum ne ipsius cultus, qui spiritualis & purissimus esse debeat, crassa vlla ido-

Idolatria aut superstitione pollueretur, magnã adhibuisse cautionem?

Exo.20.a.4. Deut.4.c.16. & 5.d.8.

A. Maximam profectò. Nam non aperte * solùm & prolixè enumeratis omnibus simulachrorum formis, in prima ferè legis suæ parte, vt rem ad suam maiestatem maxime spectantem edixit: sed &

Exo.20.a.5.6. Leu.26.c.30. Deu.4.d.26. & 5.a.9.10. & 27.c.15. Psal.97.b.7. Ezec.6.a.4.

horrendis † minis violatori, maximis rursum obseruatori propositis præmijs hanc legem sanciuit. Ita vt, aut non intellectum fuisse hoc mandatum, vt obscurum, aut non animaduersum, vt in turba delitescens, aut non curatum, vt leue & minimũ: sed vt nullũ potiùs mandatum, nullis minis, nullis promissionibus adiunctis, neglectum prorsus ab omnibus iacuisse, pluſquã stupendũ videri possit.

M. Sic est profectò vt dicis: verùm recita mihi iam præceptum tertium.

Exod.20.b.7. Leuit.19.c.12. Deu.5.b.11.

A. "NOMEN DOMINI DEI TVI INANITER NON VSVRPABIS: NEQVE ENIM SINET IMPVNITVM IEHOVA, QVI EIVS NOMEN INANITER ADHIBVERIT.

M. Quid est inaniter vsurpare nomen Dei?

Leuit.19.c.12. Psal.15.c.6. 1.Tim.1.b.12. * Eccle.23.a.9. Mat.5.c.33. †Deu.28.f.58. Psal.8.a.1. Ierem.10.a.6. *1.Pa.29.d.13 Psal.48.c.9. & 113.a.1.&c

A. Eo vel † peierando, vel temerè, & incogitanter, ac præter * necessitatem iurando, aut vel semel præter grauem causam nominando, abuti. Quum enim sit Diuini † nominis maiestas sacrosancta, omnibus modis cauere debemus, ne aut ipsi contempsisse, aut alijs cõtemnendi eius occasionem præbuisse videamur: adeoq; nomen Dei, nisi cum summa eius * reuerentia nunquam proferamus.

feramus, vt venerandum & glorioſum cùm nobis ipſis, tum alijs omnibus appareat. De † Deo enim eiuſq; operibus, ne cogitare quidem, nedum loqui aliter quàm in eius honorē fas eſt. In ſumma, qui Dei nomine, niſi grauiſſimis de cauſis, & ſanctiſſimis negotijs vtitur, eo abutitur. Sap.1.a.9. & 14.d.30. Eccle.22.f.28 & 39.d.33.

M. Quid ergò de ijs qui Deo conuitium faciunt, de Magis item, atq; alijs eius generis hominibus impijs, cenſes?

A. Si qui tantùm ex conſuetudine * praua, & importuna ſolùm quadam facilitate Dei nomine vtuntur, ſumma eum iniuria afficiant: multò magis illi, qui in diris † execrationibus, incantationibus, imprecationibus, aut vlla ſuperſtitione alia, Dei nomine abutuntur, atroci atq; nefario ſcelere ſeſe aſtringunt. Eccle.23.a.9. Mat.5.c.34. Deut.18.c.11. Eſa.8.d.19. & 47.b.9.& 52. b.5. Mal.3.b.5. Act.19.c.13. Gal.5.d.20.

M. Ecquis ergò eſt diuini nominis vſus in iureiurando legitimus?

A. Sanè: cum iuſta * de cauſa datur iuſiurandum, vel ad aſſerendam veritatem, maximè ſi id requirat iubeátue magiſtratus: vel ob aliud magni momenti negotium, quò videlicet ſuum Deo honorem integrum ſeruemus, aut mutuam inter homines concordiam charitatemq; tueamur. Exo.22.b.11. Ioſ.2.b.12. & 9.c.15. Pſal.15.c.6. & 63.d.12. 2.Cor.11.g.31 Gal.1.d.20.

M. An ergò quoties vera loquimur, adhibere iuramentum licebit?

A. Hoc minimè licere iam antè dictum eſt: ſic enim exiſtimatio atque authoritas nominis Diuini imminueretur, vileſq; illud & vulgare redderetur.

Exo.22.b.11. Ioſ.2.b.12. 1.Reg.24.d.21 & 30.d.15. Gal.1.d.20.

Sed cùm in † graui negotio veritati fides alioqui non haberetur, eam ſacramento cõfirmare licebit.

M. Quid deinde ſequitur?

A. Neque enim impunitum, inquit, ſinet Iehoua, qui nomen eius inaniter adhibuerit.

M. Quum in vniuerſum ſe in legis ſuæ violatores animaduerſurum ſ alibi Deus denunciet, quid eſt quod hic nomine ſuo abutentibus peculiariter minatur?

Leu.26.b.14. Deu.28.b.15. &c. & infinitis locis.

*Leu.10.c.12. Deu.5.b.11. Iere.51.f.56. Ezec.20.b.8.9. 14.

A. Indicare voluit, quanti nominis *ſui gloriam faciat, vt paratam vltionem videntes, maiori ſtudio ab eo profanando caueremus.

M. An diuorum, aut aliorum hominum, rerũmue nomina in iureiurando adhibere fas eſſe putas?

A. Nequaquam. Cùm enim legitimum iuſiurandum nihil ſit aliud, quàm religioſa affirmatio, ſe Deum omnium conſcium cognitoremq; † teſtem citare, atq; adhibere iuſiurãdum ſe verum iurare, eundemq; ſi falſum iurauit, mendacij ſcelerisq; ſui vindicem atq; vltorem inuocare atque imprecari, hunc diuinæ ſapientiæ atq; maieſtatis honorem, qui ſuus eſt proprius * atque peculiaris, partiri, & cum alijs vel perſonis vel rebus communicare, ſummum eſſet nefas.

Exo.22.b.11. Heb.6.c.16.

Deut.6.c.13. & 10.d.20. Ioſ.23.b.7. Eſa.65.c.16.

M. Supereſt quartum præceptum, primæ tabulæ vltimum.

† Exo.16.c.23. & 20.b.8. & 31.c.13. Leui.23.a.3. Deu.5.b.12. Ezec.20.b.12.

A. DIEM SABBATI † SANCTE AGERE MEMENTO, SEX DIEBVS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TVA: SEPTIMO VERO

RO DIE, QVOD EST DOMINI DEI TVI SABBATVM, NVLLVM OPVS FACIES: NEC TV, NEC FILIVS TVVS, NEC FILIA TVA, NEC SERVVS TVVS, NEC ANCILLA TVA, NEQVE IVMENTVM TVVM, NEQVE APVD TE DEGENS PEREGRINVS. NAM SEX DIEBVS *PERFECIT DEVS COELVM ET TERRAM, ET MARE, ET QVICQVID IN ILLIS CONTINETVR. SEPTIMO QVIEVIT. ITAQVE DIEM SABBATI SACRVM, SIBIQVE DICATVM ESSE VOLVIT. Gen.2.a.1.2.3 He.4.b.3.c.10.

M. Sabbati nomen quid significat?

A. Sabbatum si interpreteris, † requiem significat. Eo die, vt qui ad cultū *Dei ſolummodò ſit inſtitutus, profana negotia omnia à pijs lōgè ſemouenda ſunt, quò religioni, & pietati ſedulò vacare queāt. Exo.16.c.23. Leuit.16.g.31 * Iere.17.c.21. d.24.27. Ezech.46.a.3. Marc.6.a.2.

M. Cur ſuum nobis exemplum ad imitandū proposuit Dominus? Luc.23.g.56.

A. Quòd clara, atque illuſtria † exempla animos hominum acriùs excitent atque acuant. Nam & Dominum ſerui, & filij parentem libenter imitantur: & nihil magis eſt expetendū, quàm vt homines ad Dei ſ exemplar & imitationem ſe forment. Tob.2.c.12. Ioh.13.b.15. 1.Cor.4.d.16. & 11.a.1. † Heb.4.a.9.4. b.10.& 12.a.2

M. Septimo ergò quoq; die ab omni nobis labore abſtinendum prorſus eſſe dicis? 1.Pet.2.d.21.

A. Duplex eſt huius præcepti ratio: quatenus enim cæremoniam complectitur, externam tantùm quietem exigens, ad Iudæos † propriè ſpectabat, nec perpetuæ, æternæq; legis vim habet: Sed 1. Cor.10.a.1. Gal.4.a.2.3.4. Col.2.c.16.17 Heb.8.b.5. & 10.a.1.

Chriſti

2.Cor.3.d.14. Col.2.c.16. Heb.10.a.1. Christi iam † aduentu, vt cæteræ Iudaicarum cæremoniarum vmbræ abrogatæ sunt, ita & de ista lege ex hac parte est derogatum.

M. Quid ergò præter cæremoniam subesse putas, quo perpetuò astringamur?

Mar.1.b.21. Act.13.c.14. & 15.d.21. †Exo.21.a.2. Deut.5.b.14. Gal.3.d.26.28 * Esa.58.d.13. Rom.13.d.12. Heb.4.c.9.10. †Marc.6.a.4. Luc.4.c.16.27 *Psal.95.a.2. Mat.10.c.32. †Esa.56.c.7. Mat.21.c.13. * Eph.3.d.21. Heb.2.c.12. †Psal.22.c.23. & 35.c.21. 1.Cor.14.f.26 * Psal.1.a.2. & 84.a.4. Luc.18.a.1. Eph.5.d.20. A. Tres ob causas hæc lex est instituta: vt disciplina * Ecclesiastica, & Reipub. Christianæ status aliquis constituatur, atq; retineatur: vt seruorum † conditioni, quò tolerabilis ea fiat, prouideatur: & vt spiritualis illius quietis forma * atque figura quædam exprimatur.

M. Quę est illa quã dicis, Ecclesiastica disciplina?

A. Vt populus Christianus ad Christi † doctrinam audiendam, ad conficiendam fidei * suæ confessionem, ad preces † Deo publicè adhibendas, ad diuinorum * operum, atq; beneficiorum memoriam celebrandam atq; retinendam, traditaq; ab eo mysteria †peragenda, in vnum conueniat.

M. An ista septimo quoq; die præstitisse satis erit?

A. Sunt hæc quidem priuatim * cuiq; assiduè recordanda, & cogitanda: nostræ tamen negligentiæ atq; imbecillitatis causa, status dies peculiariter huic negotio publicè destinatur.

M. Iam de seruis subleuandis, quare hoc mandato cautum est?

Deut.5.b.14. & 15.c.12.15. Iere.34.c.12. A. Æquum fuit illos, † qui sub aliena potestate sunt, aliquod tempus à labore intermittere: alioqui enim illorũ conditio, nimirum dura difficilisq; toleratu

toleratu futura eſſet. Et ſanè par erat, ſeruos communi noſtro * pariter atq; ipſorum domino, adeóq; patri etiam, quum eos ſibi per Chriſtum æquè adoptarit, vnà nobiſcum aliquando inſeruire: Sed & dominis ipſis præterea vtile eſt, vt ſerui interdum † interquieſcant, quò videlicet ad intermiſſum paululùm laborem, alacriores validioresq; reuertantur.

Pſal.134.a.1. Gal.3.d.26.28 Eph.6.b.9. Col.3.b.11. Deu.5.b.14. Eſa.28.c.12.

M. Supereſt iam vt de ſpirituali quiete dicas.

A. Ea eſt dum à mundanis negotijs, * proprijsq; operibus atq; ſtudijs feriati, & quaſi ſanctũ quoddam otium agentes, nos totos in Dei poteſtatem permittimus, quò ille ſua in nobis opera peragat: & dum carnem noſtram, † vt ſcriptura loquitur, crucifigimus, hoc eſt, appetitus & motus animi prauos frænamus, ingenio noſtro temperantes, vt Dei ſpiritui obtemperemus: ita enim externæ quietis figuram atque imaginem, ad rem veritatemq; optimè reuocabimus atq; traducemus.

Eſa.1.d.14. 16.& 58.d.13. Heb.4.c.9. Gal.5.d.24. Col.3.a.5.

M. An ergò reliquis diebus hanc curam abijcere licebit?

A. Nequaquam: Poſtquam enim ſemel cœperimus, pergendum * eſt per totum vitæ curriculum: & numerus † ſeptenarius, quum perfectionem in Scripturis deſignet, omni ope atq; opera aſſiduè eniti, atque ad eam * contendere oportere nos admonet. Vnà tamen oſtenditur, nos quoad in hoc mundo viuimus, à ſpiritualis huius quietis perfectione atq; abſolutione † longè abeſſe, guſtumq; tantùm quendam hic nobis præberi quietis illius,

Matt.24.b.15. Iac.1.d.24.25. † Gen.2.a.2.3. 4. Reg.5.c.10. Pſal.12.b.6. * Gen.17.a.1. Mat.5.a.48. † 1 Cor.2.c.9. Apoc.7.d.15. 16.17.& 14.c. 13.& 21.b.4.

Isa.15.c.8. 1.Cor.2.c.9. 1.Thes.1.b.7. Apoc.7.d.15. & 14.c.13. & 21.b.4.

quem in regno Dei sumus perfectè † absolutam, felicissimamq́ habituri.

M. Recte recitas. Iam mihi à te sunt leges primæ tabulæ, qua verus Dei cultus, qui est bonorũ omnium fons, summatim comprehenditur. Iam verò quæ sint amoris charitatisq́ nostræ erga homines officia, quæ ex isto fonte scaturiunt & deriuantur, quæq́ Secunda tabula continentur, mihi dicas velim.

Exo.20.b.12. Deut.5.b.16. Mat.15.a.4. Eph.6.a.2.3.

A. Secundæ tabulæ initium est, ‡ HONORA PATREM ET MATREM: VT SIS LONGAEVVS SVPER TERRAM, QVAM DATVRVS EST TIBI DOMINVS DEVS TVVS.

M. Honoris nomine hoc loco quid significatur?

Prou.1.a.8. Mar.7.b.10. 12. Col.3.c.20. 1.Tim.5.a.4. Heb.12.c.9.

A. Honor parentum, amorem, * timorem, & reuerentiam complectitur: & in obediendo illis, in salute, atq́ auxilio ferendo, eos defendendo, atq́ etiam si quando rerum inopia laborent, fouendo, vt in proprio suo munere atq́ officio versatur.

M. An de ijs tantùm qui natura parentes sunt, lex præcipit?

A. Tametsi verba ipsa aliud sonare non videntur, intelligendi tamen sunt omnes, quibus aliqua attributa est authoritas: vt † magistratus, ecclesiæ

Deut.17.c.10. Rom.12.a.1. *Luc.1.c.6.16. 1.Tim.5.a.1. † Prou.5.c.13. Ioh.8.d.31. *Leu.19.f.32. Pro.89.d.19.

* ministri, † præceptores: denicq́ ornamento aliquo vel honoratæ *ætatis, vel ingenij sapientiæq́, vel doctrinæ, vel gloriæ, vel fortunæ præditi, vel cæteris rebus superiores, parentum nomine contineantur; quando ex eodem fonte ipsorum pariter

atq́

atque parentum authoritas deriuatur.

M. Quonam?

A. Ex sacrosancta legum * diuinarum sanctione, qua illi æque ac parentes dignitate atque honore afficiuntur, & decorantur. Inde enim omnes vel parẽtes, vel principes, vel magistratus, vel alij superiores, quicunq; tandem sint, vim suam atq; authoritatem omnem habent, atque obtinent: quod per hos Deo mundum hunc regere atque administrare visum fuerit. * Deut.17.c.19. Tit.3.a.1. 1.Pet.2.c.18.

M. Hoc quale tandem est, quòd parentum nomine magistratus, cæterosq; superiores appellat?

A. Vt intelligamus eos à Deo nobis, nostro † publicoq; bono datos esse: simulq; ingenium * humanum superbia elatum, & celsitudinis appetens, atq; ab alterius imperio perferendo refugiens, authoritatis illius, † quæ minimè omnium est inuidiosa, exemplo, ad officium obsequiumq; in magistratum perduceret, atq; assuefaceret. Parentum enim nomine non solùm, vt obtemperemus obediamusq; magistratibus, sed etiam vt eos colamus & diligamus; viciſſimq; vt superiores imperent inferioribus, vt iustus parens probis filijs solet, præscribitur. Rom.13.a.4. Heb.13.c.17. *Exo.32.b.9. Luc.19.c.14. †Pro.3.c.12. Mat.7.b.9. Luc.11.b.11. 1.Thes.2.c.11.

M. Promissio illa mandato addita quid sibi vult?

A. Longa * fruituros vita, & in certa ac stabili bonorum possessione diu permansuros esse, qui meritos debitosq; parentibus, & magistratibus honores habuerint. Exod.20.b.12. Deu.5.b.16. Eph.6.a.2.3.

M. At hæc promissio peculiariter ad Iudæos, qui pij in parentes fuerint, spectare videtur.

Gen.12.b.7. & 13.d.15. & 26.a.3. Deu.34.b.4. * Gen.1.a.1. Psal.24.a.1. & 115.d.16. Dani.4.c.22.

A. Non est dubium, quin quod de terra † Chanaan nominatim dictū sit, ad Iudæos proprie pertineat: verūm cùm Deus totius orbis sit * Dominus, quascunque nobis sedes incolendas dederit, eas in possessione nos nostra esse retenturos, hac lege promittit & confirmat.

M. Verūm in tam ærumnosa pariter ac flagitiosa vita, prouectam ætatem cur Deus in beneficij loco ponit?

2.Reg.22.a.1. Ps.18.a.1.2.3. Ier.14.b.8. Heb.2.d.15.

A. Quia dum suorum miserijs,† & calamitatibus opem fert, vel eos in tot circumstantibus periculis tuetur, & à vitijs atq; peccatis auocat: paternū in eos vt liberos suos animum, beneuolentiamq; declarat.

M. Quid, an ex contrario sequitur, eos quibus citò aut ante decursam ætatem vita adimitur, aut quos vitæ huius miseriæ atque ærumnę premunt, in odio apud Deum esse?

Iob.1.c.12. & 5.c.17. Pro.3.b.12. Mat.5.b.10. 11.

A. Nihil minùs: imò quo quisque * ferè Deo est charior, eo vel gratiùs malis oneratur, vel citiùs ex hac vita, quasi è carcere, à Deo euocatus atque emissus, migrare solet.

M. An non ista interim veritatem fidemq; promissionis Diuinæ infirmare videntur?

Deu.28.a.1.2. Esa.1.c.19.20. Ier.22.a.4.5.

A. Minimè. Quum enim terrena nobis bona Deus polliceatur, hac vel aperta † vel tacita exceptione semper vtitur, modò ne ea animis interim nostris

ſtris minùs ſalutaria ſint, aut pernitioſa. Eſſet enim valdè præpoſterum, atq; peruerſum, niſi animæ ſemper * præcipua ratio haberetur, atque ita mundana commoda vel conſequamur, † vel illis careamus, vt quo ſempiterno beati perpetuò fruamur. Mat.5.d.29. & 18.a.8. †2.Reg.7.c.14 15. 2.Cor.6.b.8.

M. Iam quid de illis, qui parentibus magiſtratibuſue minùs obſequentes fuerint, aut illos violarint, aut occiderint etiam, dicemus?

A. Huiuſmodi ferè omnes vel * fœdiſſimam miſerrimamq; vitam producunt, vel eam immaturo acerboq; interitu, & infami morte de medio ſublati, per ſummum dedecus amittunt: Neq; in hac modò vita, ſed & in futuro † ſæculo æternas impietatis ſuæ pœnas perpetuò luent. Nam ſi homines à nobis alieniſſimos, vel inimicos * etiam aduerſariosq; capitales lædere, nedum occidere Dei mandato, quod proximè ſequitur, prohibemur: quàm ſit nobis ab omni in parentes iniuria, à quibus vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt, abſtinendum atq; cauendum, facilè profectò intelligimus. Et ſi præclarè à ſapientibus priſcis dictũ eſt, vultu lædi pietatem, parentesq; verbo voceue violare, ſummum eſſe nefas, quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura Diuina atque humana cogebant? Exo.21.c.17. Leuit.20.b.9. Deut.12.c.18. &c. Pro.30.c.17. † Mat.15.a.4. Rom.1.d.30. 31.& 15.a.2. b.5. * Leu.19.d.17 Mat.5.c.21. &c. Luc.3.c.14.

M. At multò eſt adhuc atrocius patriæ parentem, quàm ſuum violare, aut occidere.

A. Profectò: Nam ſi ſingulos homines parentes

suos priuatim violare, flagitium: necare, parricidium sit: quid dicemus de illis, qui contrà rempub. contra patriam antiquissimam sanctissimamq́, & communem omnium parentem, quam nobis chariorem esse quàm nosmetipsos decet, & pro qua nemo bonus dubitat mori, si ei sit profuturus: qui contra principem, patrem patriæ ipsius, & reipub. parentem coniurarunt, atq́ impia arma tulerunt: & quos deserere vel destituere proditio sit, de illorum pernicie, exitio, interitu cogitaret? Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest.

M. Recita iam Sextum mandatum.

Exo.20.b.13. Mat.5.c.21. Iac.2.b.11. A. †NON OCCIDES.

M. Satisne huic legi obtemperabimus, si manus à cæde & sanguine puras habuerimus?

Deu.30.b.6. Psal.24.b.4. Mat.9.a.4. Heb.3.c.12. † Mat.5.c.21. 22.23.. Gal.5.d.20. 1. Ioh.2.b.11. A. Deus non externis tantùm operibus, sed animi etiam * affectibus, adeoq́ his potissimùm legem tulit: † ira enim & odium, & quæuis nocendi cupiditas, cædes coram Deo censetur. Ab his ergò nos etiam Deus hac lege prohibet.

M. Plenè ergò legi satisfaciemus, si odium in neminem concipiamus?

Mat.5.d.23. 24.25. Luc.6.d.27. Rom.12.d.18. A. Imò odium damnando, Dominus amorem erga * omnes homines, etiã inimicos exigit: adeoq́ vt illis qui nobis malè precantur, & hostili in nos sunt odio atque crudelitate, non modò salutem & incolumitatem, omniaq́ bona precemur, sed de illis, quantum in nobis erit, benè etiam mereamur.

M.

M. Iam præceptum Septimum quodnam eſt?

A. † NON ADVLTERABERIS. Exo.20.b.14. Deu.5.b.18. Mat.19.c.18.

M. Quid eo tibi contineri videtur?

A. Hoc præcepto omne fœdæ vagæq; libidinis genus, omniſq; quæ à libidine naſcitur turpitudo, vt contrectandi petulantia, orationis * obſcœnitas, vultus geſtúue laſciuia omnis, atque impudicitiæ ſignificatio quæuis prohibetur. Nec verborum modò turpitudo, obſcœnitasq; rerũ vetatur, ſed, quoniam tum corpora, tum animæ noſtræ † templa ſunt Spiritus ſancti, quò pura ſit in vtriſq; caſtitas, pudor pariter, & pudicitia à Deo exigũtur: ne vel corpora vllis libidinis ſordibus, vel animi obſcœnis cogitationibus, *aut cupiditatibus vllo modo polluantur: ſed caſti puriq; perpetuò ſeruentur. Rom.13.d.13. 1.Cor.6.b.9. Iac.2.b.11. 1.Cor.5.d.16. 17.& 6.d.15. 19. 2.Cor.6.d.16. *Iob.31.b.9. Prou.6.c.25. Mat.5.d.27. 28.

Magiſt. Perge ad cætera.

A. Octauum præceptum eſt, NON FVRABERIS. Exo.20.b.15. Mat.19.c.18. 1.Cor.6.b.8. 9.10. †1.Theſ.4.b.6 Tit.2.c.10. quo præcepto non tantùm furta illa quæ humanis legibus puniuntur, verum etiam omnes fraudes, † atq; fallaciæ damnantur: nulli verò contra hanc legem flagitioſiùs committunt, quàm qui per rationem fiduciæ, eos erga quos amicitiam ſimulãt, maximè fraudare ſolent. Qui enim fidem lædunt, oppugnant omnium commune præſidium. Ne ergò cuipiam imponamus, ne circũueniamus quenquam, ne emendi aut vendendi quæſtu & lucro duci nos ad iniuriam ſinamus, néue mercaturis faciendis iniuſtè rem quæramus, aut *menſuris vel ponderibus imparibus atq; iniquis vtentes, quæſtum faciamus, aut fallaces, & fucoſas merces vendentes, Pro.11.a.1. & 20.b.10. d.11.

dentes opes augeamus, prohibemur.

M. An quicquam amplius de hoc præcepto dicendum existimas?

A. Maximè: Nam non externa solùm furta fraudesq; prohibentur: nec vt mercatum tantùm sine furto atque fallacijs instituamus, cæteráque omnia sine insidijs agamus, hac lege iubemur: verùm etiam vt animo ita affecti simus, vt impunitate & ignoratione omnium proposita, ab iniuria abstineamus tamen. Nam quod agere coram hominibus iniquũ, id etiam velle coram Deo malum est. Omnia ergò consilia & studia, ipsaq; in * primis cupiditas ex alienis incommodis nostra quærendi commoda, hac lege vetãtur. Denicq; vt ad suum quisque quàm primùm perueniat, & quod quisq; habeat suí, id vt cuicq; saluum maneat, omnibus modis operam dare, hac lege admonemur.

Psal. 62. d. 10. Zach. 8. c. 17. Mich. 2. a. 12. Act. 20. g. 33.

M. Nonum præceptum quod est?

A. NON ERIS † ADVERSVS PROXIMVM TVVM TESTIS MENDAX.

Exo. 20. c. 16. Deu. 5. c. 20. Mat. 19. c. 18.

M. Quis est huius præcepti sensus?

A. Ne iusiurandum aut fidem * violemus: nec publica tantùm manifestaq; periuria, sed & omnia in vniuersum mendacia, calumniæ, † obtrectationes, maledicta, quibus damnum vel detrimentum proximus faciat, vel famam & existimationem amittat, hac lege prohibentur: vna enim forma generalem doctrinam continet: Adeóque falsa aut vana, nec ipsi vnquam loqui, nec in alijs, vel verbis, vel scripto, vel silentio, vel præsentia

Exod. 23. a. 1. Leui. 19. c. 11. 12. Deut. 19. d. 18. 19. Mat. 19. c. 18. † Psal. 15. a. 3. Soph. 3. c. 13. Luc. 3. c. 14.

sentia adeò nostra, tacitóue assensu approbare debemus: sed simplicis veritatis * amicos perpetuò & cultores esse, veritate semper niti, in veritatis lucem prout locus, tempus, aut necessitas postulabit, omnia studiosè proferre, veritatis denique patrocinium vbique arripere, illamq; modis omnibus tueri & defendere oportet. Prouerb. 12. c. 17. 19. 2. Cor. 13. c. 8. Ephe. 4. f. 25.

M. Huic ergò legi vt satisfiat, linguæ & calamo temperare non est satis?

A. Secundum rationem antè adductam quum maledicentiam vetat, sinistras † etiam suspiciones & iudicia iniqua vetat. Nam hic legislator animi affectiones semper maximè respicit. Hæc ergò lex vel ad malè de proximis sentiendum, nedū ad eos * infamandos propensos nos esse prohibet: imò hoc nos esse candore atque æquitate iubet, vt & de illis quantum veritas patitur, benè sentiamus, & suam ipsis existimationem, quantum in nobis erit, integram tueri studeamus. Mat. 7. a 1. 2. Rom. 14. a. 3. 4 1. Cor. 13. b. 5. 7. Pro. 25. c. 17. 1. Pet. 2 a. 1. 24.

M. Quæ subest ratio, quòd Dominus in lege sua animi vitiosos affectus grauissimorum scelerum nominibus appellat? Odium enim & iram, cædis appellatione: lasciuiam omnem cogitationemq; fœdam, adulteriū: cupiditatem iniustam, furti nomine complectitur.

A. Ne, vt est hominum ingenium, ad impios * animi affectus, vt ad leuia quædam, conniueremus, eos Dominus iustitiæ suæ regula metiēs, veris nominibus designat. Ita enim seruator noster paternæ mētis interpres optimus, ita diuinus ille Rom. 7. b. 7. 1. Cor. 10. b. 6. Iacob. 4. a. 1.

Spiritus recte intelligẽdi Magister summ⁹, ista explicat: *Qui irascitur, inquit, fratri suo, homicida est; qui cõcupiscit mulierẽ, adulteriũ perpetrauit.

Mat.5.d.22. 28.&15.b.19. 1.Ioh.3.c.15.

M. Verùm cùm vitia tantùm & peccata his præceptis prohibeantur, cur tu interpretando, virtutes etiam contrarias præcipi dicis? Nam prohibito adulterio, castitatem: cæde & furto vetitis, summam beneuolentiam beneficentiamq; præcipi dicis: atq; ita in cæteris.

A. Quia idem seruator noster sic interpretatur, summam legis non in abstinentia tantùm ab iniuria maleficioq;, sed in *dilectione atque charitate constituens. Sicut & regius propheta † antea monuerat: Declina (inquiens) à malo, & fac bonum.

Mat. 22.d.39. Ro.13.c.8.9. Gal.5.c.14. †Psal.37.c.27.

M. Superest iam vltimum præceptum.

A. NON CONCVPISCES *CVIVSQVAM DOMVM, NON VXOREM, NON SERVVM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC QVICQVAM OMNINO ALIVD, QVOD ALTERIVS SIT.

Exo.20.c.17. Mich.2.a.2. Rom.7.b.7. 1.Cor.10.b.6.

M. Cùm totam legem spiritualem esse, nec ad coërcendum tantùm externa maleficia, sed & ad internos animi affectus frænandos institutam esse iam aliquoties commemoraris, quid hîc amplius præcipitur, quod antea fuit omissum?

A. Actiones prauas, affectusq; animi vitiosos Deus suprà prohibuit: nunc verò † exactissimam à nobis integritatem requirit, vt ne cupiditatẽ quidem vllam vel leuissimam, aut cogitationem minimam à recto quoquo modo declinantem, in

Esa.1.d.16. Rom.13.d.14 Gal.5.d.24.

animum

animum obrepere sinamus.

M. Quid ergò, improuisas & repentinas etiam cupiditates, momentaneasq; cogitationes, quæ pijs etiam sese ingerunt, peccata esse dicis, etiamsi illis obnitantur potiùs quàm obtemperent?

A. Omnes certè prauas * cogitationes, etiamsi non accedat consensus, ex natura nostra depraua- ta prodire constat. Cupiditates verò repentinas, quæ corda humana sollicitant, nec tamen firmam animi assensionem approbationemq; eliciunt, non est dubium quin Deus hoc præcepto, vt peccata damnet. Par enim est, vt coram ^ Deo in cordibus etiam nostris, atq; animis, sua atq; ea summa inte- gritas & mundities reluceat. Non enim illi potest innocentia iustitiaq; † nisi summa placere: cuius & hanc suam legem, perfectam nobis regulam proposuit.

Gen.6.b.5. & 8.d.21. Psal.94.b.11. Pro.20.b.9. Mat.15.d.18. 19. Esa.1.d.16. & 29.d.13. c.15. Iere.4.d.14. Ezec. 18.g.31. Mat.5.a.8. † Psal.5.a.4.5: 2. Cor.6.c.14.

M. Hactenùs Decalogum breuiter & dilucidè ex- plicuisti: verùm hæc omnia sigillatim à te per par- tes tractata, an non possunt paucis in vnam quasi summam colligi?

A. Quid ni? cùm Christus cœlestis magister vni- uersam legis vim ac naturam summatim breuissi- moq; compendio sit complexus, in hunc modum dicens: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: & hoc maximum est præ- ceptum in lege. Secundum autem est huic simile, Diliges proximũ sicut teipsum. Ad hæc enim duo mandata, vniuersa lex & prophetæ referuntur.

Mat.22.d.37. Mar.12.c.30. Luc.10.c.27.

M. Dei amorem qualem hic requiri intelligis?

A. Qui Deo videlicet conueniat: id est, vt simul & Dominum † eum potentissimum, & optimũ * patrem, & seruatorem clementissimũ agnoscamus. Huic proinde amori, & maiestatis suæ † reuerentia, & obsequium erga * voluntatem eius, & in bonitatem eius † fiducia adiungenda est.

Deut.10.d.17. 3.Reg.18.f.39. 1.Tim.6.c.15. * Esa.63.d.16. Mat.6.b.8. 1.Tim.1.a.1. † Deu.10.c.12. Psal.96.a.7. 1.Cor.10.g.31 * Deut.6.c.17. Rom.12.a.2. † Psal.2.d.12. & 25.a.1.& 31 a.1.& 118.b. * Deut.30.b.6. Ios.23.c.11. Mat.10.d.37. Luc.14.f.26. † Ioh.14.b.15. c.21.23.24. & 15.b.10.

M. Totum cor, anima tota, totæq; vires quid significant?

A. Eum nimirum amoris ardorem, eamq; synceritatẽ, vt nullis omnino * cogitationibus, desyderijs nullis, nedum studijs & actionibus, quę Dei amori aduersentur, locus sit. Chari parentes (inquit ille) chari liberi, propinqui, familiares, charior adhuc patria: sed omnes omnium † charitates pietas erga Deum summusq; in eum amor non complectitur solùm, verùm etiam longè multumq; superat: pro quo quis bonus dubitet mortem oppetere? Deum enim non tantùm suis omnibus, sed & seipso etiam chariorem habet homo verè pius.

M. Iam de proximi amore quid dicis?

A. Amoris vincula, Christus inter Christianos suos arctissima esse voluit. Quum verò natura ad nos ipsos † amandos simus propensissimi, nec apertior, nec breuior, deniq; nec efficacior, aut æquior fraternę charitatis regula excogitari potest, quàm quę à Domino ex ipsa natura desumpta nobis proponitur: vt eâdem videlicet proximum benevolentia, qua seipsum, quisq; prosequatur. Ex quo sequitur, vt nihil proximo * faciamus, nihil de illo dicamus, aut sentiamus, quod non & alios nobis

1. Cor.13.b.5. Ephe.5.a.29. Phil.2.c.21.

Mat.7.b.12. & 22.d.39. Luc.6.d.31. Ro.13.c.9.10.

nobis facere, vel de nobis loqui, aut sentire velimus. Qua vnica lege si teneremur, quæ omnium aliarum legum est quasi anima, nihil opus esset profectò tot legum cancellis, quos ad cohibendas mutuas iniurias, & ciuilem societatem tuendã, hómines quotidiè excogitant: idq; penè frustrà, si huius vnius legis nulla sit inter mortales obseruatio.

M. Proximi nomen quàm latè se fundit?

A. Non cognatos modò, affines, aut amicos, qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: verùm & eos etiam, qui nobis † sunt incogniti, adeoq; inimicos etiam nostros complectitur Proximi appellatio. Mat.5.g.43. Lu.10.f.33.36 Ioh.13.d.34. 1.Thes.4.c.9.

M. At quid isti nobiscum habent communionis?

A. Eo sanè vinculo, quo Deus vniuersum genus humanum colligauit, nobis sunt coniuncti; quod inuiolabile * ac firmum esse voluit, & nullius proinde prauitate, odio, aut maleuolentia aboleri potest. Quamuis enim nos quispiam oderit, manet nihilominus ipse nobis proximus, eóque loco semper habendus est, quòd ordo ille, per quẽ hæc hominum inter homines societas, & coniunctio est conciliata, firmus atq; inuiolabilis semper manere debeat. Atque ex hoc facilè intelligi potest, quare scriptura Sacra charitatem, † siue amorem, inter primarias religionis Christianæ partes esse voluerit. Mat.5.g.44. Luc 6.d.27. 1.Ioh.2.b.9. & 3.b.10. & 4.b.7. Gal.5.a.6. 1.Ioh.3.d.23.

M. Verùm quid sibi vult quod in fine adiungitur, huc referri totam legem & Prophetas?

A. Quòd reuera omnium ſumma illuc pertineat. Admonitiones enim, præcepta, cohortationes, promiſſiones, minæ, quibus paſſim ipſa Lex & Prophetæ, & Apoſtoli vtuntur, ad nihil aliud quàm huius legis finem, quaſi ad ſcopũ collimant. Et ad charitatem * omnia in ſacris literis ſic referuntur, vt eò nos quaſi manu ducere videantur.

Mat.7.b.12. Luc.6.d.31. Ro.13.c.8.10. Gal.5.b.14. 1.Tim.1.b.5.

M. Iam porrò volo vt mihi dicas, quænam ſit lex hæc quam narras, eadémne illa quam nos vocamus Legem naturæ, an præter eam etiam altera?

A. Id olim abs te me didiciſſe memini præceptor, nempe legem, vt rationem ſummam in natura humana à Deo inſitam fuiſſe, cum † integra adhuc ea eſſet, & incorrupta: (vt quę ſcilicet ad Dei imaginem erat creata) itaq; lex naturæ & eſt, & dicitur. Poſt contractam verò peccati labem, tametſi ſapientum * animi vtcunq; huius natiui luminis fulgore illuſtrati ſint, in maxima tamen hominum parte ita reſtinctum eſt hoc lumen, vt eius vix vllæ ſcintillulæ conſpiciantur. Adeoq; contra diuina decreta atq; edicta in hac conſcripta lege, quæ amorem in Deum atq; homines ſummum iubent, Dei † atq; hominũ odium acre penitus eſt multorũ animis inſitum: vnde tãta in Deum impietas, tam hoſtilis crudelitas in homines.

Gen.1.d.26. 27.31. Eph.4.f.24. Col.3.b.10. Luc.1.g.79. Act.14.c.17. & 17.f.27. Rom.1.c.19. Mat.24.c.9. 10.b.12. Ioh.17.c.14. 2.Tim.3.a.2.

M. Vnde fit quòd Deus voluerit ea in tabulis deſcribi?

A. Dicam: † Imago Dei in homine poſt Adami lapſum, natiuo malo, & conſuetudine praua adeò obſcurata eſt, & iudicium naturale adeò vitiatum,

Luc.1.g.79. 1.Cor.2 d.14. Eph.4 d.17.18

vt

vt homo non satis intelligat, honestum turpi quid interſit, nec iuſtum iniuſto. Eam itaq; imaginem volens benignus Deus in nobis renouare, per legem in tabulis deſcriptam * perfectæ iuſtitiæ regulam expreſſit: adeò quidem ad viuum, vt nihil à nobis aliud requirat Deus, niſi vt eam ſequamur. Neq; enim aliud ille ſacrificium acceptum habet, quàm † obedientiam: & proinde exoſum illi eſt, quicquid præter eius præſcriptum in religione, aut pietatis negotio ſuſcipimus.

Pſal.19.c.8. & 119.a.1. Baruc.4.a.1. †1.Reg.c.15. c.22. Oſee.6.c.6. Marc.12.c.33.

M. Verùm quum nihil de priuata cuiuſq; vocatione in hac lege præcipiatur, quomodo poteſt hæc vitæ regula eſſe perfecta?

A. Vt nihil de ſingulorum officijs hic explicatè præcipiatur, quum tamen quod ſuum eſt cuique * reddere nos lex iubeat, in ſumma colligit, quæ ſint cuiuſq; in ſuo priuatim ordine, ac vitæ genere partes atq; officia. Hic verò Dominus breuiter & ſummatim paucis complexus eſt, quæ extant paſſim in ſcripturis, de ſingulorum officijs, ſingulisq; præceptis explicatiſſima.

Exo. 20.b.12. 15. & toto capite.

M. Quum ergò formam ritè colendi Dei perfectam lex oſtendat, nónne omnino ſecundum eius præſcriptum viuendum eſt?

A. Adeò quidem, vt Deus ex legis præſcripto viuentibus vitam † polliceatur: contrà verò, legis ſuæ violatoribus * mortem denunciet, ſicut ante dictum eſt. Atq; hanc ob cauſam ſuperiùs in partiendo, obedientiam, vt vnam ex primarijs religionis veræ partibus, recenſui.

Deut.8.a.1. & 30.c.15. Mat. 19.c.17. Ioh 12.g.50. *Deu.11.d.28 & 30.c.17. Rom.1.c.18. & 6.d.23.

M.

M. Iustos ergò esse censes eos, qui Legi Dei per omnia obediunt?

A. Sanè, si qui id præstare possint, iusti ex lege essent: verùm ex imbecillitate † laboramus omnes, vt nemo quod debet omni ex parte impleat. Nam vt demus inueniri, qui Legi aliqua ex parte obtemperet, non tamen is ideò coram Deo iustus erit: nam * execrandos & detestabiles pronuntiat omnes, qui non omnia impleuerint, quæ in lege continentur.

Gen.6.b.5. & 8.d.21. Pro.20.b.9. Ro.7.c.14.15. Gal.2.d.16. * Gal.3.b.10. Iac.2.b.10.

M. Nullum ergò mortalem ex lege coram Deo iustum esse statuis?

A. Nullum omnino: Nam & † scripturæ idem pronunciant.

Iob.25.b.4. Rom.3.d.28. & 4.c.15. Gal.2.c.16.d.

M. Cur ergò legem tulit Deus, quæ perfectionem exigat facultate nostra maiorem?

21.& 3.b.10.

A. In lege ferenda Deus non tam quid nos præstare possemus, qui nostra culpa * imbecillitate laboramus, quàm quid ipsius iustitia dignum esset, spectauit. Quum verò Deo, non nisi summa † iustitia placere possit, eam viuendi normam quam ipse descripsit, omnino perfectam esse oportuit. Deinde nihil à nobis exigit lex, cui præstando obstricti non simus. Quum verò longissimè à debita * legis obedientia absimus, nulla idonea aut iusta excusatione homines coram Deo sese defendere possunt: adeoq; vniuersos coram Dei tribunali lex & reos sistit, † & condemnat etiam. Atque id est quod Paulus, legem ministerium mortis, & damnationis vocat.

Luc.17.c.10. Rom.3.c.20. Gal.2.a.3. Psal.5.a.4.5 6. 2. Cor.6.c.14. Iob.4.d.17. & 15.b.14. 2.Par.6.g.36. Gal.2.c.16. †Rom.3.c.19. & 7.b.8.10. Gal.3.b.10.

M.

M. An lex ergò vniuersos simul in hoc deplorati ſſimo ſtatu collocat?

A. Incredulos * quidem atq; impios, hoc, quo dixi, loco lex & ſtatuit & relinquit: qui vt ne minimũ quidem legis apicem implere poſſunt, ita nullam prorſus in Deo per Chriſtum fiduciam habẽt. Inter pios tamen, alios præterea vſus lex habet. Deu.27.d.29. Rom.3.b.10. Iac.2.b.10.

M. Cedo quos?

A. Principio Lex tam † exactam vitæ perfectionem flagitans, quaſi ſcopum piis, ad quem collimare, & metam, ad quam eniti conueniat, demonſtrat, vt ad ſummam rectitudinem in dies proficiendo magno conatu cõtendant: hanc enim mentẽ voluntatemq; Deo immortali duce, pij ſuſcipiunt. Maximè verò cauent, quantum efficere & conſequi poſſunt, ne quod in ipſis inſigne vitium fuiſſe dicatur. Deinde cùm multò maiora * viribus humanis lex exigat, cumq; tanto oneri ſe impares eſſe ſentiant, ad petendam à Domino virtutem eos excitat. Præterea cùm lex eos perpetuò † reos agat, ſalutari dolore animos eorum percellit, & ad pœnitẽtiam, de qua antè memini, veniamq; à Deo per Chriſtum petendam atque impetrandam adigit: ſimulq; ne ſuæ innocentiæ confidant, aut ſuperbire coram Deo audeant, coërcet. Eſtq; illis perpetuò fræni inſtar, quo in Dei timore retineantur. Poſtremò dum abſolutam iuſtitiam * per opera ſua ſe conſequi nõ poſſe ex lege diſcunt, cùm per eam animorum ſuorum maculas atq; ſordes † tanquam in ſpeculo cõtueantur, ad humilitatem Deu.6.b.6.7. Ioſ.1.b.7.8. Pſal.1.a.2. Pſal.116.a.5. Rom.7.c.14. 2.Cor.3.b.5. †Deu.27.d.27 Rom.3.b.10. 11.12. 2.Cor.3.c.9. *Pro.20.b.9. Ro.1.c.20.21. Gal.2.c.16. † Rom.3.c.20. & 7.b.7.

hoc pacto eruditos, ad quærendam in Christo iustitiam eos & præparat & remittit.

Rom.10.a.4. Gal.3.b.10. &c.& d.24. M. Quantum ergò video,* legem Dei, quasi pædagogum quendam ad Christum esse dicis, quæ nos per agnitionem nostri pœnitentiam, & fidem ad Christum recta deducat.

Aud. Ita est.

Secunda pars de Euangelio & Fide.

Transitio. M. Quum ergò abundè, vt in compendio toti huic de lege atque obedientia quæstioni satisfactum sit, charissime fili, iam de Euangelio, quod Dei promissiones cõtinet, & iuris diuini violatoribus Dei clementiam per Christum pollicetur, quodq; fides maximè respicit, vt dicamus, ordo postulat:

Pag.10.v.25. hoc enim in nostra partitione secundum fuit: atq; huc etiam, ipsa rerum, de quibus iam egimus, series nos quasi manu perduxit. Euangelij ergò, si mulcq; fidei nostræ summa quænam est?

A. Ea nimirum ipsa, qua fidei Christianæ præcipua capita, breuiter olim perstricta, continentur: quæq; vulgò Symbolũ Apostolorum appellatur.

M. Fidei compendium cur Symbolũ nominatur?

A. Symbolum, si interpreteris, est signum, nota, tessera, aut indicium, quo commilitones ab hostibus dignoscuntur: vnde Compendium fidei, quo Christiani à non Christianis distinguuntur, Symboli nomen sibi rectè asciuit.

M. Sed qua de causa Apostolorum Symbolum dicitur?

A. Quòd

A. Quòd vel ab ore Apostolorum exceptum, vel ex illorum scriptis summa fide collectũ, ab initio vsq; Ecclesiæ receptũ, perpetuò inter omnes pios firmum, ratum atque immotum, vt certa atq; constituta Christianæ fidei regula, permanserit.

M. Agè nunc, Symbolũ ipsum mihi recites velim.

A. Fiet. CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRAE. ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM, QVI CONCEPTVS EST E SPIRITV SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE: PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS EST: DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS: ASCENDIT AD COELVM, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS, VNDE VENTVRVS EST AD IVDICANDVM VIVOS ET MORTVOS. CREDO IN SPIRITVM SANCTVM, SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM, SANCTORVM COMMVNIONEM, REMISSIONEM PECCATORVM, CARNIS RESVRRECTIONEM, ET VITAM AETERNAM.

M. Breuiter ista à te, & strictim proposita sunt mi fili, quocirca operæ pretium est, vt de singulis quid credas, clariùs dicas atq; explicatiùs. Et primùm, in quot partes totam hanc confessionem distribuis?

A. In quatuor præcipuas: quarum in prima de *Partitio.*

Deo Patre, & rerum omnium creatione: in secunda, de eius filio Iesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur: in tertia de Spiritu sancto: in quarta de Ecclesia, & Diuinis in ipsam beneficijs tractatur.

M. Perges ergò ordine quatuor istas mihi partes explicare: & primùm quid in ipso statim Symboli initio Credendi nomine significas?

Mat.28.d.19. Rom.1.b.17. Ioh.1.b.12.13 Gal.3.d.26. †Mat.10.c.32. Rom. 10.b.9. Heb.4.d.14.

A. Me veram ac viuam, id est, *Christiani hominis fidem in Deum Patrem, filium, & spiritum sanctum habere, eamq; hac confessionis formula † testari me, atq; comprobare.

M. Est ne ergò fides aliqua, quæ vera viuaq; non sit?

Rom.1.d.32. Tit.1.d.16. Iacob. 2.d.26.

A. Est certè fides quędam generalis, vt ita loquar, est & * fides mortua.

M. Quum ergò non leuis momenti res sit, quam credendi, Christianæq;, id est, veræ ac viuæ fidei nomine complecteris, agè explica mihi quænam ea sit, quomodoq; à fide illa generali & mortua etiam distinguatur.

Mat.7.d.22. Luc.12.f.47. 1. Cor.13.a.2.

A. Fides in genere ea est, quæ veritati verbi Dei † fidem habet: id est, quæ omnia in scripturis de Deo, eiusq; immensitate, potentia, iustitia, sapientia, misericordia item in homines fideles ac pios, summaq; seueritate in incredulos atque impios, cæteraq; in scripturis tradita vniuersa vera esse credit.

M. Annon omnia hæc etiam & vera illa, quam dicis

dicis, fides credit?

A. Maximè: verùm ea vltra progreditur, ſicuti mox dicemus. * Nam hactenùs non impij ſolùm homines, ſed & dæmones etiam credunt: neque tamen † fideles proinde ſunt, aut dicuntur. At vera fides, vt omnia in verbo Dei tradita certiſſima eſſe nihil dubitat, * ita promiſſiones de Dei Patris miſericordia, & peccatorum remiſſione fidelibus omnibus per Chriſtum factas, quæ propriè † Euangelium dicuntur, amplectitur: quam qui habent, non ſolùm * Deum vt potentiſſimum omnium Dominum, iuſtiſſimumq; iudicem timent (quod & homines impios plærosq;, & ‡ Dæmones etiam facere iam anteà diximus) verùm etiam vt † Patrem ſuum optimum atque clementiſſimum amant: cui vt placere per omnia piijs ſtudijs operibusq;, quæ fidei fructus dicuntur, vti obſequentes filios decet, ſtudent, ita de eius * venia, ſi quando vt homines ab eius voluntate aberrarint, per Chriſtum impetranda, bonam certamq; ſpem concipiunt. Peccata enim ſua, Chriſto, cui fidunt, † iram Patris placante, non magis ſibi vnquam imputāda ſciunt, quàm ſi ea nūquam fuiſſent perpetrata. Et quamuis legi, officioq; erga Deum atq; homines ſuo non ſatisfecerint ipſi, Chriſtum tamen ſumma legis obſeruatione Deo pro ſe cumulatè ſatisfeciſſe credunt: & per hanc illius * iuſtitiam & Diuinæ legis obſeruationem, in numero locoq; iuſtorum, & Deo charos haberi ſe, haud aliter ac ſi legem obſeruaſſent ipſi, perſuaſum habent. Atq; hæc ea eſt † iuſtitia, quam nos fide con-

Rom.1.d.30. Tit.1.d.16. Iac.2.d.19. †Ioh.1.b.12. Gal.3.d.25.26 *Luc.24.c.47. Rom.4.c.16. †Eſa.61.a.1. Luc.2.b.10.11 & 4.c.18. *Deu.10.d.20. Pſal.111.b.10. ‡Iac.2.d.19. † Deu.10.c.12 Pſal.1.a.2.3. Col.2.a.6. Eph.5.a.1.2. b.8. * Mat.1.d.21. Rom.3.d.24. & 5.a.1. † Eph.2.c.15. 16. Col.2.c.14. Heb.10.c.17. 1.Ioh.2.a.1.2. 1.Cor.1.d.30. 2. Cor.5.d.18. Eph.1.b.6.7. Phil.1.b.9. †Rom.3.c.21. Gal.2.c.16.

sequi Sacræ literæ declarant.

M. Annon ista etiam in Dæmonibus, aut hominibus impijs esse possunt?

Gen.4.b.19. Prou.10.d.24. Mat.27.a.4.5. Iac.2.d.19. 1.Ioh.4.d.18.

A. Nihil minùs: nam *tametsi Deum vt potentissimum iustissimumq; timeant, aut horreant potius, quum suæ eum impietatis vltorem fore sciant, in eius tamen in se bonitate & clementia, neque vllam fiduciam, neque ad eius gratiam receptum aliquem habere, neque eius voluntati obsequendi studium vllum suscipere possunt. Itaque eorum fides, tametsi de veritate verbi Dei nõ ambigant, mortua † dicitur: vt quæ trunci instar aridi atque emortui, fructus nullos piæ vitæ, id est, amoris in Deum, charitatisq; in homines, vnquam ex se edat.

Mat.7.d.23. Luc.8.b.1.13. 1.Cor.13.a.2. 3.c.14. Iac.2.d.26. Tit.1.d.16.

M. Ex his ergõ, quæ hactenus commemorasti, definitionem mihi cedo viuæ illius & veræ Christianæ fidei.

Fidei definitio. *Rom.8.a.1. b.14.g.38.39. Col.2.a.2.3. 1.Thes.1.b.5. Heb.10.d.22. 23.& 11.a.1. †Psal.1.a.3. Mat.13.c.23. Gal.5.a.6. 1.Pet.1.c.14. 15.

A. * Fides est certa cognitio, paternæ Dei erga nos per Christum beneuolentiæ, fiduciaq; in eadem, sicuti in Euangelio testatum est, quæ † studium piæ vitę, id est, Dei patris voluntati obsequendi semper coniunctum habet.

M. Satis explicuisti, quid fidei, credendiq; nominis bus significes. Perge iam, quibus commodissimè possis verbis mihi edissere, quid per Dei nomen, quod in Symbolo proximè sequitur, intelligas.

Gal.4.b.8. 2.Pet.1.a.4.

A. Annitar pro meo ingenio atq; facultate, præceptor optime. Intelligo * naturam esse vnam, vel †substantiam

† substantiam, vel animũ, vel mentem, vel * spiritũ potiùs diuinum (varijs enim modis de Deo loquuti sunt sapientes, tum Ethnici, tum nostri, quũ nihil de eo propriè dici possit,) † æternum, absque principio & fine, * immensum, ‡ incorporeum, oculis humanis minimè conspicuum, maiestate † augustissima, quem vocamus Deum: quem oportet vniuersos mundi populos * reuereri, & summo honore colere, omnemq; in eo, vt optimo maximo, spem † fiduciamq; collocare.

Heb.1.a.3.
* Ioh.4.d.24.
† Rom.1.c.20. & 16.d.26.
* Mat.6.b.13. & 19.d.26.
‡ Ioh.1.c.18. Col.1.c.15.
† Psa.104.c.31 Esa.2.c.10.d. 19. 1.Tim.1.d.17. & 6.c.16.
*1.Cor.10.g. 31.

M. Quum vnus sit Deus, edissere cur in Christianæ fidei confessione tres commemores, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

† Psa.36.b.7.
*Mat.28.d.19 1.Ioh.5.b.7.
† Ioh.10.f.30. Gal.3.c.20.

A. Non * multorum Deorum, sed trium distinctarum in vna diuinitate personarum hęc sunt nomina. In † vna enim Dei essentia, * PATREM, qui filium ab æterno ex se genuit, intuerí conuenit, vt originem primumq; rerum omnium authorem: † FILIVM, ex patre ab æterno genitum, qui sit æterna Dei Patris sapientia: * SPIRITVM SANCTVM, ab vtroq; procedentem, vt Dei virtutem, per omnia diffusam, sed ita, vt etiam perpetuò in ipso resideat: † neque diuidi tamen propterea Deum. Ex his enim tribus personis nulla aliam, aut * tempore, aut magnitudine, aut dignitate anteit: sed Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres distinctæ personæ, ‡ æternitate & quæuis potentia æquales, dignitate pares, Deitate vnum sunt. † Vnus ergò æternus, immortalis, omnipotens, gloriosus, optimus Max. Deus pater, filius, & spiritus sanctus. Ita enim de Deo Patre, Filio, & Spiritu sancto, à

* Ioh.1.a.1. & 5.c.17.18. d.21.23.
Phil.2.a.6.
‡ 1.Ioh.5.b.7.
† Deut.4.f.35. 39. Psal.86.c.9.10 & 104.c.30.31 1.Tim.1.d.17.

Christianorum

Christianorum vniuersitate, quæ Catholica ecclesia dicitur, ex scripturis sacris * proditum est: quū alioquin huius mysterij immensitas tanta sit, vt ne mente quidem concipi, nedum verbis explicari queat: in quo proinde simplicitas fidei Christianæ ad credendum parata, potiùs quàm ingenij † acumen ad inquirendum, vel linguæ etiam officium ad explicandum mysterium tam arcanum, atque occultum requiratur.

* In Symbolo, siue confessionib. fidei Christ. Apost. Nicæn. & Athan.

† Pro. 25. d. 26.

M. Verissimum quidem est quod dicis. Perge ergo: cur Deum vocas Patrem?

Primus pars Symboli. Deus Pater.

A. Eius rei præter eam, quam antè memorauí, præcipuam causam, quòd videlicet * naturalis sit pater vnici filij sui ab æterno ex se geniti: duę sunt aliæ causæ, ob quas noster etiam Pater & sit, & dicatur. † Vna, quòd nos omnes initio creauit, quodq; vitam omnibus est largitus: de qua mox plura dicemus. * Altera verò maioris etiam momenti est, quòd videlicet, iterum diuinitùs per spiritum sanctum nos genuit, & † fide in verum, & naturalem filium suum Iesum Christum, nos sibi filios adoptauit, & regno suo, ac vitæ æternæ hæreditate per eundem donauit.

* Mat. 3. c. 17. Ioh. 1. b. 14. Rom. 15. b. 6. 2. Cor. 1. a. 3. & 11. g. 31.

† Gen. 1. d. 27. Mal. 1. a. 6. & 2. b. 10.

* Ioh. 3. a. 3. 5. 1. Pet. 1. a. 3. d. 23.

† Ioh. 1. b. 12. Ro. 8. c. 15. 17. d. 23. & 9. a. 4. Gal. 4. a. 5. 6. Eph. 1. a. 5. 6. Tit. 3. b. 7.

M. Quo sensu nomen illi Omnipotentis tribuis?

* Esa. 40. c. 21. Mat. 5. g. 45. & 10. c. 29. Eph. 1. b. 11.

A. Quòd * mundum, & vniuersa vti condidit, ita in potestate etiam habeat, prouidentia gubernet, arbitrio constituat, omnibusq; prout illi visum fuerit, imperet; sic vt nihil nisi eius decreto permissúue fiat, nihil sit quod ille efficere non possit: neque enim otiosam quādam Dei potentiam, quam non

non exerceat, imaginor.

M. An impios etiam homines, spiritusq; malignos Dei imperio subdis?

A. †Quid ni? Miseri imè enim alioqui nobiscum ageretur, vt quibus nunquam securis esse liceret, si quid illis in nos, præter Dei volũtatem, permitteretur. Verùm eos Deus quasi fræno suæ potentiæ ita coërcet, vt ne mouere quidem se, nisi eius nutu aut permissu, possint vnquam. Nos verò vna hæc consolatio sustentat, ita nos in omnipotentis esse patris potestate, vt ne vnus ‡quidem capillus noster, nisi ex eius voluntate, qui nobis tam benè vult, perire possit.

Iob.1.b.12. Luc.22.d.31. 32. Io.10.c.28. Act.2.d.23. & 4.c.27.28. & 12.b.11. Luc.12.a.7. & 21.c.18.

Magist. Perge.

A. *Quum Dei Opt. Max. bonitatem atque immẽsitatem mens humana per se capere nullo modo possit, cœli eum & terræ, & rerum, quæ in eis cõtinentur, vniuersitatis creatorem esse addimus: quibus verbis, Deum in operibus suis † & mundi opificio, tanquam in speculo quodam cõtemplandum, & quoad nostra id refert, cognoscendum esse significamus. Quum enim magnitudinem illam immensam mundi videmus, eiusq; partes omnes ita esse constitutas, vt neque ad speciem pulchriores, neque ad vsum meliores esse potuerint: statim intelligimus Dei opificis atq; ædificatoris infinitam potentiam, sapientiam, bonitatem. Quis enim est tam vecors, qui aut cùm suspexit in cœlum, Deum esse non sentiat? Imò ob hanc maximè causam Deus homines primùm humo excitatos, celsos & erectos cõstituisse videtur, vt superarum

Ioh.1.c.18. 1.Tim.1.d.17. Psal.19.a.1. & 50.b.7. Rom.1.c.19. 20.

atq; cœlestium rerum essent spectatores, & ipsius cognitionem, cœlum intuentes, capere possent.

M. Quomodo Deum omnia creasse dicis?

Gen.1.a.1. Psal.33.b.6. Act.14.c.15. A. * Deum patrem Opt. Max. initio, & ex nihilo, non solùm cœlum, & vniuersum hunc mundum aspectabilem, & res in eis omnes quæcunq; continentur, † sed & spiritus etiam incorporeos, quos Angelos appellamus, * per potentiam verbi sui, id est, Iesu Christi filij sui, fabricasse & condidisse.

† Col.1.c.16. *Ioh.1.a.3. 1.Cor.8.b.6. Heb.1.a.2.

M. Verùm an pium esse putas, affirmare Deum Opt. Max. spiritus vniuersos, etiam malignos illos, quos Diabolos vocamus, condidisse?

Gen.1.d.31. Ioh.8.f.44. Col.1.c.16. Iud.b.6. A. Deus quidem eos tales non † condidit: sed ipsi ab origine sua, absq; vlla spe recuperandæ salutis, sua ipsorum malitia exciderunt. Itaq; non creatione & natura, sed naturæ corruptione mali effecti sunt.

M. Quid: an satis habuit Deus semel vniuersa condidisse, omni rerum cura in posterum abiecta?

Psal.75.a.5. & 104.b.10. & 145.c.15. Heb.1.a.3. A. Hoc quidem antea breuiter attigeram: cùm verò tueri & conseruare res conditas multò sit præstantius, quàm eas semel condidisse, * certò credendum est, vbi mundum & omnia sic fabricasset, ea deinceps & conseruasse, & hactenus cõseruare. Ruerent enim vniuersa, atq; ad nihilũ recciderent, nisi eius virtute, & quasi manu sustinerentur. † A Deo etiam totum naturæ ordinem, & rerum mutationes, quę fortunæ vicissitudines falsò putantur, pendere: Deum * cœlum versare, ter-

Mat.10.c.29. 30. *Exo.14.c.21. Psal.89.b.10. & 147.c.8.9.

ram.

tam tueri, maria moderari, omnem hunc mundū regere, eius numini omnia parere, eius numine omnia gubernari certò credimus: † eum serenitatis & tempestatis, pluuiæ & siccitatis, fœcunditatis & sterilitatis, sanitatis ac morborum authorem esse: eum,* quæcunq; ad vitam nostram tuendam conseruandamq; pertinent, & vel ad vsus necessarios, vel ad honestam voluptatem expetuntur, rerumq; adeò omnium, quas natura desiderat, abundantiam & copiam munifica manu suppeditasse semper, atq; etiam suppeditare largissimè: vt nimirum illis perinde vteremur, ac memores & pios filios decet.

Leu.26.a.4. &c.

Psal.144.c.12. & 145.c.16.17 Esa.51.a.3. Mat.5.g.45. Rom.14.b.6. 1.Cor.10.g.31 Eph.5.a.4. 1.Tim.4.a.3.4 1.Pet.5.b.7.

M. Quem ad finem, Deum Opt. Max. vniuersa hæc condidisse existimas?

Finalis causa.

A. Mundus ipse hominū ȝ causa factus est, & quæcunque in eo sunt, ad vsum fructumq; hominum parata sunt. Et vt res alias omnes Deus hominis gratia, ita hominem ipsum ad suam ipsius * gloriam condidit.

Gen.1.d.26. 29.30. Psal.8.b.7.&c. *Pro.16.a.4. Esa.43.b.7. Rom.11.c.36. Col.1.c.16.

M. Quid ergò habes, quod dicas de prima hominis origine & creatione?

A Id quod scripsit Moses: Deum scilicet ex argilla primum † hominem finxisse, illiq; animam & vitam inspirasse: deinde de viri latere, somno sopiti, detractam mulierem in lucem produxisse, vt eam illi vitæ sociam adiungeret. Ac propterea homo ADAMVS vocatus est, quia ex * terra traxit originem: mulier autem, quia omniū † viuentium mater erat futura, appellabatur * EVA.

Gen.2.b.7. d.21.22.

Gen.2.b.7. & 3.d.19. † Gen.3.d.20. * *Al. Heua.*

M. Cùm tanta in vtrisq; viris pariter atq; fœminis vitiositas, improbitas, peruersitasq; hodiè conspiciatur, an eos Deus tales ab initio condidit?

A. Nihil minùs. Deus enim summè bonus, nihil nisi * bonum potest efficere: Hominem ergò primùm Deus ad † imaginem & similitudinem suam condidit.

Gen.1.d.31.
†Gen.1.d.26.
Col.3.b.10.

M. Imago autem illa, ad quam hominem ais formatum esse, quænam est?

A. Ea est absolutissima iustitia, & perfectissima sanctimonia, quæ ad ipsam Dei naturam quàm maximè pertinet: quæq; in * Christo nouo nostro Adamo, præclarissimè est demonstrata: cuius in nobis, quædã quasi scintillulæ vix iam cõparent.

Rom.8.f.29.
1.Cor.15.f.49.
2.Cor.3.d.18.
& 4.a.4.
Col.1.b.15.
& 3.b.10.

M. Itáne vix comparent?

A. Profectò: neque iam ita splendent vt in initio, ante hominis lapsum, quandoquidem homo peccatorum * tenebris, & caligine errorum imaginis huius splendorem restinxit.

Rom.1.c.22.
1.Cor.1.c.18.
22.& 2.d.14.
& 3.d.19.
Ephe.4.d.17.

M. At quomodo hoc factum sit dicas, volo.

A. Dicam: Cùm mundum hunc fabricatus esset Dominus Deus, * hortum ipse parauit cultissimũ, pleniss imumq; oblectationis & iucũditatis, quæcunq; expetibiles erãt, delitijs vndiq; affluentem. Hic Dominus Deus singularis cuiusdam beneuolentiæ gratia hominem collocauit, omniaq; illius vsui permisit: tantùm illi fructu arboris † scientiæ boni & mali interdixit, morte, si illum gustaret, denunciata. Par enim erat, vt tot beneficijs * affectus

*Gen.2.b.8.
Gen.2.c.17.
* Gen.3.b.11.
Psal.8.b.4.5.
6.&c.

fectus homo, hactenus parendo, libenter se Dei imperio obtemperare ostenderet, vtq; sua contentus sorte, altiùs sese contra conditoris voluntatem conditus ipse non efferret.

M. Quid deinde factum est?

A. Mulier † à diabolo illusa, viro persuasit, vt vetitum fructū gustaret: quæ res vtrunq; morti statim obnoxium effecit: deletaq; illa cœlesti imagine, ad quam primùm est conditus, in locum sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ, quibus eum ornamentis Deus induerat, teterrimæ successerunt pestes, * cæcitas, impotentia, impietas, vanitas, iniustitia, quibus etiam malis, atque miserijs progeniem suam, atque adeò omnem posteritatem implicuit & cooperuit. Gen.3.a.1.b. 6.7. Act.14.c.12. 13. & 17.c.22. Rom.1.e.22. & 8.b.7.8. 1.Cor.2.d.14. Eph.4.d.17. 18.f.22.

M. Verùm an non nimiùm seuerè vnius pomi gustum vltus esse Deus videri possit?

A. Ne quis hominis scelus grauissimum, vt paruum delictum eleuet, neue ex pomo tantùm, † & immensa gula factum spectet. Nam ille vnà cum coniuge sua, dolosis * Satanæ illecebris captus atq; irretitus, à Dei veritate incredulus ad mendacium deflexit: serpentis calūnijs, quibus Deum & mendacij, & inuidiæ, & malignitatis insimulat, fidem habuit: tot † beneficijs affectus, in authorem ingratissimus extitit: terræ filius, cui parùm videbatur, quòd ad Dei similitudinem factus esset, intolerabili * ambitione atq; superbia, sese Deimaiestati æquare affectauit: denicq; conditoris se imperio † contumaciter subduxit, imò iugum eius petulanter Gen.3.a.6. Gen.3.a.4.5. Psal.8.b.4.5.6. Gen.3.d.22. † Gen.3.b.11. Ose.6.b.7. Rom.5.d.19.

petulanter excussit. Frustrà ergò Adæ peccatum verbis extenuatur.

M. Atqui parentum culpa omnem posteritatem summa priuari fœlicitate, vltimisq; malis atque miserijs onerari, quomodo non iniquũ videbitur?

A. Adamus generis humani primus parẽs extitit: ornamẽtis itaq; illis eũ Deus affecit, vt ea tam sibi quàm suis, hoc est, vniuerso hominum generi haberet simul ac perderet. Eo itaq; spoliato, natura vniuersa nuda, inopsq;, ac bonis omnibus destituta deseritur: illoq; peccati labe inquinato, quasi *à radice truncoq; vitiato, rami vitiosi enati sunt: qui vitium suum in alios ex se nascentes furculos, transtulerunt. Inde autem tam breue, †exiguum, atq; incertum vitæ curriculum nobis circumscriptum: inde nata est carnis nostræ infirmitas, *corporum debilitas, imbecillitas, fragilitasq; humani generis: inde horribilis mentiũ †cæcitas, & animorum prauitas: inde ista distortio deprauatioq; affectionum & cupiditatũ omnium: hinc illud *seminarium, & quasi sentina peccatorum omnium, cuius vitijs genus humanum inficitur & conflictatur: cuius mali proprium, verumq; nomẽ quærentes, nostri PECCATVM ORIGINIS appellarunt.

Rom.5.b.12. 14.c.17.18.19. 1.Cor.15.c.22 & g.48.
†Psal.100.a.3. 6.7.b.9.10. & 102.b.8.9. & 109.23.&c.
*Iob.14.a.1. &c.
†Rom.1.c.22. 1. Cor.3.c.18. 19.
Ephe.4.d.17. 18.19.
*Rom.5.b.12. &c.

M. An in hac tantùm vita, peccati huius pœnas luit humanum genus?

A. Imò hoc natiuo malo ita corrupta est natura & perdita, vt nisi bonitas *& misericordia omnipotentis Dei, afflictis nobis, adhibita medicina, tulisset

Gen 3.d.14.15 Mat.1.d.21. Col.1d.13.

tulisset opem atq; auxilium, quemadmodum fortunis in calamitates omnes, corporibus in vniuersas † morborum mortisq; miserias incidimus: ita necessariò in * tenebras, atq; sempiternã noctem, & ignem, qui extingui non potest, ibi omni supplicio perpetuò excruciandi, præcipites rueremus. Nec mirum alias etiam res † conditas, eam pœnã, quam commeruit homo, in cuius vsum conditæ erant subijsse: perturbatoq; in cœlo * & terra toto naturæ ordine, noxias tempestates, sterilitatem, morbos, atq; alia infinita mala in orbem inuasisse: in quas ‡ miserias atq; ærumnas, præter natiuum illud malum, multis nostris, magnisq; peccatis meritissimò incidimus.

Gen.3.c.17. 18.19. * Mat.8.b.12. & 22.b.13. Gen.3.c.17. Gen.3.c.17. 18.19. Ose.6.b.7. 2. Cor.11.a.3.

M. O funestam atque horrendam ex peccato cladem & calamitatem. At quænam tandem illa est, quam nobis fecisse Deum medicinam dicis, in qua primi nostri parentes, & reliqui deinceps eorum posteri spem posuerunt & defixerunt? *Transitio.*

A. Ad eam nimirũ salutis spem erecti sunt, quam ex fide in Iesum Christum liberatorem atq; seruatorem, ipsis à Deo * promissum, cõceperunt. Hoc enim est quod iam proximè in Symbolo sequitur: *Secunda pars Symboli. Deus filium.* Gen.3.c.14.15.

CREDO IN IESVM CHRISTVM. &c.

M. An & primis parentibus nostris Deus liberationis per Iesum Christum spem statim fecit?

A. Profectò: Nam vt Adamum * & Euam verbis primũ grauiter castigatos, de horto deturbauit, ita serpentẽ deuouit, † & minatus est illi tempus olim fore, quo mulieris semen caput illi imminueret. Gen.3.b.11. 12.13.c.17. d.23.24. †Gen.3.c.14.

M.

M. Quod verò est semen illud, de quo loquitur Deus?

Gal.3.c.16.19. A. Semen * illud est (vti clarissimè nos docet Paulus) Iesus Christus filius Dei, verus Deus, & filius virginis, verus homo, in quo nos fiduciam atque spem nostrã collocare, secundo loco in Symbolo
Mat.1.d.20.21 profitemur: qui conceptus est è Spiritu † sancto,
Luc.1.d.31.35 & genitus ex sanctæ, castæ, atq; incorruptæ virginis Mariæ natura: atq; ea matre sic natus & enutritus est, vt reliqui infantes, nisi quòd ab omnis
Ioh.1.d.29. peccati contagione * omnino purus esset atq; alienus.
Heb.4.d.15. & 9.d.14.

M. An satis ergò habuit Deus semel in Veteri testamento de hoc semine promisisse?

A. Imò promissionem hanc humano generi optatissimam, Dominus Deus parentibus † nostris primùm factam, identidem illorum posteris confirmauit, quò maiore expectatione illius præstandi homines tenerentur. Nam fœdere per circumci-
Gen.3.d.14. 15. sionem * cum Abrahamo & eius semine inito, ipsi primùm, mox Isaaco eius filio, deinde Iacobo
Gen 17.b.10. & 22.d.18. & 26.a.4. & 28.c.14. nepoti promissum suum confirmauit. Postremò,
†Deu.10.c.15. & 34.a.4. clarissimis per Mosen † cæterosq; prophetas suos
Ps.89.a.4.f.35 Esa.53.& 54. editis oraculis, promissi sui constantiam retinuit
a.3. & 65.b.9. atq; seruauit.

M. Quid autem sibi volunt ista verba, Serpentis caput conteret?

Psal.74.c.13. & 140.a.3.4. Eccle.10.b.10. Amos.9.a.3. A. In * serpentis capite venenum eius continetur, vitæq; & virtutis summa consistit: caput ergò serpentis vniuersam vim atq; potentiam, & regnum

aut

aut, vt veriùs loquar, tyrannidem diaboli, serpentis antiqui significat: quam * vniuersam, Iesus Christus, semen illud mulieris, in quo promissi sui summam Deus compleuit, virtute mortis suæ subegit. Itaq; serpentis caput conterens, omnes sibi fidentes ab eius tyrannide in libertatem vindicauit. Hoc enim est, quod hic in Symbolo profitemur, nos IN IESVM CHRISTVM DEI FILIVM CREDERE: id est, Iesum Christum nobis, qui impietate & scelere obstricti atq; obligati, & mortis æternæ laqueis irretiti tenebamur, & serpẽtis Diaboli fœda seruitute premebamur, libertatis vindicem esse, atq; seruatorem.

Mat.1.d.21.
Act.10.f.38.
Col.1.d.13.
2.Tim.2.d.26
He.2.d.14.15.
1.Ioh.3.b.8.

M. Videris mihi interim, & ipsum nomen IESV, illustri admodum explicatione esse interpretatus.

A. Profectò: neq; enim aliud Hebræis est IESVS, quàm σωτὴρ Græcis, Latinis SERVATOR. Nam vt vim eius exprimant, aliud magis aptum nomen non habent. Ex his autem quæ diximus obscurũ iam esse non potest, quare hoc nomen sit adeptus: solus enim ille suos æterno exitio, cui alioqui erãt destinati, exemit & seruauit. Et alij quidem hoc nomen vsurparunt, quod corporibus hominum salutem attulisse visi sint: At * Iesus Christus animas simul & corpora sibi fidentium solus seruare potest.

Mat.1.d.21.
Act.4.b.10.12
Ro.5.b.9.10.
Phil.2.b.9.

M. A quo est illi hoc nomen inditum?

A. Ab * Angelo, Dei ipsius iussu. Nomini verò quod ipsi Deus imposuit, reuera etiam eum respõdere necesse fuit.

Mat.1.d.21.
Luc.1.c.31.
& 2.c.21.

M. Iam CHRISTI nomen quid sibi velit, dicito.

Psal.2.a.6. & 109.a.5. Da.9.g.24.25. Luc.7.c.16. Act.7.e.37.

A. Idem est, ac si † vnctum diceres: quo significatur, eum summum Regem, Sacerdotem, ac Prophetam esse.

M. Vnde hoc constabit?

Leui.4.a.3. 1. Reg.16.a.1. b.12.13. 3.Reg.19.d. 15.16.

A. Ex sacra scriptura: quæ & * vnctionem ad tria hæc accommodat: & eadem sæpè Christo tribuit.

M. An ergò oleo, quali in priscis Regibus, sacerdotibus, & prophetis creandis vsi sunt, vnctus est CHRISTVS?

Luc.4.c.18. Act.4.e.27. & 10.f.38. Heb.1.c.9. * Ioh.1.b.14. 16.

A. Nequaquam: verùm multò præstantiore: veberrima videlicet † Spiritus sancti gratia, qua repletus * fuit, diuinisq; eius opibus accumulatissimè præditus: cuius cœlestis vnctionis externa illa, vmbra tantummodò fuit.

M. Sibine soli hæc adeptus est, an & nobis etiam aliquas inde vtilitates præbet?

Luc.22.e.29. Ioh.1.b.14.16 2. Cor.1.d.21. Coloss.1.b.13 2.Tim.4.a.8.

A. Imò à Patre ista Christus accepit, vt nobiscum eadem, modo atq; ratione, quam conuenire cuiq; maximè nouit, communicet: † ex eius enim plenitudine, vt ex vnico, sancto, atque augusto fonte, haurimus omnes quicquid habemus cœlestium bonorum.

M. Non ergò mundanum dicis esse CHRISTI regnum?

Luc.1.d.32. Ioh 18.f.36. Col 1.b.13.14 2.Tim.4.a.1.

A. *Minimè: sed spirituale & æternum, quod verbo & Spiritu Dei, quæ iustitiam secum & vitam ferunt, regitur atq; administratur.

M. Quem

M. Quem nos ex hoc regno fructum percipimus?

A. Virtute & spiritualibus † armis, ad carnem, mundum, peccatum, Satanam, immanes & capitales animarum nostrarum hostes debellandos, nos instruit: beatam conscientiarum libertatem largitur: denique Diuinis suis opibus præditos, ad pie sancteque viuendum iuuat & confirmat. Rom.13.d.12. & 16.c.20. 2.Cor.6.b.7. & 10.a.4. Eph.4.b.8. & 6.b.11.

M. Qualis sacerdos est CHRISTVS?

A. * Maximus, & æternus: qui solus sese Deo sistere, solus sacrificium, quod ille gratum acceptumque habeat, facere, & solus Dei iram placare valet. Psal.110.b.4. Heb.4.d.14. 15.& 5.b.6. & 7.a.3. b.11. c.15.16.21.26. &c. & 9.d.14.

M. Quo ista nostro commodo facit?

A. Quia nobis à * Deo pacem ac veniam petit & precatur, nobis iram Dei placat, nosque patri reconciliat. Solus enim Christus Mediator noster est, per quem cum Deo redimus in gratiam. Sed & collegas nos quodāmodò sibi † in sacerdotio suo facit, nobis quoque dans aditum ad Patrem, vt in eius cōspectum cum fiducia prodire, & nos ac nostra omnia Deo Patri in sacrificium per ipsum offerre audeamus. * Luc.2. b.14. Ioh.14.d.27. Act.10.f.36. Eph.2.c.14.17 Coloss.1.c.20. 1.Tim.2.b.5. Heb.9.b.14.15. †Rom.8.c.14. 15.& 12.a.1. Gal.4.a.5.6. Eph.3.b.12.

M. Prophetia Christi cuiusmodi est?

A. Quum prophetas Dei optimi maximi seruos, vt voluntatem suam mortales edocerent, antea à se missos, homines * contemnerent atque aspernarentur, verbumque eius sacrosanctum suis somnijs atque inuentis iam planè obscurassent, atque obruissent, ipse Dei filius prophetarum omnium Mat.15.a.3.8. 9.& 21.d.34. 37. Luc.11.g.47. 50. Act.7.f.51.52. Heb.1.a.1.2.

Dominus in hunc mundum descendit, vt Patris voluntate quàm plenissimè declarata, prophetijs, ac vaticinationibus omnibus finem imponeret. Patris ergò legatus † atque internuncius ad homines venit, vt ipso interprete, in rectam Dei cognitionem ac veritatem omnem adducerentur. Ita triplex illud officium & munus, quod Dei filius à Patre cœlesti susceptum expleuit, vt nobiscum fructum eius omnem communicaret, Christi nomine continetur.

Ioh.1.a.4.5, & 8.d.26.e.40 & 15.c.15.& 17.a.6.&c.

M. Hoc ergò in summa dixisse videris, filium Dei non modò dici, & esse IESVM CHRISTVM, id est, seruatorem, Regem, Sacerdotem, Prophetam, sed & nobis, & ad nostrum commodum atque salutem ita esse.

A. Omnino.

M. Verùm quum pijs † omnibus hic honor habeatur, vt Dei filij nuncupentur, quomodo Christum filium Dei Vnicum appellas?

Iohan.1.b.12. 13.& 11.g.52. Rom.9.f.26.

A. Solius Christi Deus * naturalis est Pater, solus Christus naturâ Dei filius est, vt qui ex substantia patris genitus, vniúsque cum Patre essentiæ est: nos verò Deus gratuitò per Christum filios sibi asciuit atque adoptauit. Itaque Christum vnicum Dei filium rectè agnoscimus, quum hic illi honor, suo summoq; iure debeatur: filiorum tamen nomen adoptionis † iure nobiscum etiam per Christum gratis communicatur.

Mat.2.c.15. & 3.d.17. Ioh.1.b.14.c. 43.& 14.b.10. Heb.1.a.3.& 5.b.5.

M. Iam Dominum esse nostrum quomodo intelligis?

Rom.8.c.15. Gal.4.d.5. Ephe.1.a.5. 1.Ioh.3.a.1.

A. Quòd

A. Quòd principatum illi Pater in * homines, Angelos, atq; vniuersa detulerit: quodq; Dei regnum in cœlo pariter ac in terra nutu atque potestate sua, administret. Hinc verò admonẽtur pij omnes, non sui † se iuris esse, sed totos tum corporibus, tum animis, tum in vita, tum in morte in Domini sui esse potestate, cui vt seruos fidissimos obedire, & in omnibus obsecundare oportet.

Deu. 10.c.17. Mat.9.a.6.& 10.a.1.& 28. d.18. Luc.1.d.32. Eph.1.d.20. †Deu.10.b.12 c.20. Mal.1.a.6.

M. Quid deinde sequitur?

A. Quomodo naturam humanam assumpserit, necessariaq; ad salutem nostram vniuersa pręstiterit, memoratur.

M. Itáne Dei filium hominem fieri oportuit?

A. Omnino: quod enim homo in Deum peccauit, * hominem quoque luere atque expiare necesse erat: quod onus longè grauissimum, † nullus nisi homo Iesus Christus tollere atque sustinere poterat. Sed neque ‡ mediator esse alius poterat ad Deum hominibus conciliandũ, pacemq; inter eos conficiendam, nisi idem Deus pariter atque homo Christus. Itaque homo factus, nostram quasi personam induit, vt in ea salutis nostræ partes susciperet, sustineret, perageret, atq; absolueret.

Mat. 17.d.22. 23.& 20.d.18. 19. Ioh.11.f.50. Ro.5.c.15.&c. 1.Cor.15.c.21 Phil.2.a.6.7. Heb.2.b.9. † Esa.53. ‡1.Tim.2.b.5 Heb.9.d.15. & 12.f.24.

M. Verùm cur è Spiritu sancto conceptus est, natusq; ex Maria virgine, potiùs quàm consueta, ac naturali ratione procreatus?

A. Qui aliorum scelera expiare, impiosq; ac damnatos in integrum restituere debeat ac possit, nulla ipsum †labe aut macula peccati imbutum vel a-

Ioh.1.d.29.

1.Cor.5.b.7. Heb.4.d.15. & 9.d.14. * Gen.6.b.5.6. Psal.14.a.2.3. & 51.a.5. Rom.3.c.10. ‡ Esa.7.c.14. Mat.1.c.20.23 Luc.1.c.31. d.35. * Exo.12.a.5. Ioh.1.d.29.36 1.Pet.1.d.19. Apoc.14.a.4.

sperſum, ſed ſingulari ac ſumma integritate, & innocentia præditum eſſe oportet. Quum ergò penitùs * corruptum & contaminatum eſſet humanum ſemen, in conceptione filij Dei, mirificam atque arcanam Spiritus ſancti virtutem, ‡ qua in vtero caſtiſſimæ puriſſimæq; Virginis, atq; ex eius ſubſtantia formaretur, intercedere oportuit, ne communi illa humani generis labe ac contagione pollueretur. Chriſtus ergò puriſſimus * ille agnus à Spiritu ſancto, conceptu virginis ſine crimine genitus editusq; eſt, vt maculas noſtras, qui vt in peccato & dedecore primùm concepti natiq; ſumus, ita deinde in turpi vita commoramur, lueret, elueret, atq; deleret.

M. At cur nominatim Mariæ virginis fit mentio, in hac confeſſione Chriſtiana?

Gen.22.d.18. Esa.11.a.1. Mat.1.a.1. & 22.d.42. Rom.1.a.2.

A. Vt agnoſcatur eſſe verum illud † Abrahæ ac Dauidis ſemen, de quo diuinitùs vaticinationibus Prophetarum prædictum atque præmonſtratum fuerat.

M. Ex his quæ iam ſunt dicta, intelligo Ieſum Chriſtum Dei filium, naturam humanam ad hominum ſalutem induiſſe: perge ergò, quid deinde factum eſt?

Esa.53.toto. & 61.a.1. Iere.33.c.14. *Luc.4.c.18. Act.3.d.22.23 & 7.c.37.

A. Doctrinam illam de ſalute per Chriſtum reſtituenda, lætiſſimam, & modis omnibus diuinam, quæ Græco vocabulo εὐαγγέλιον nominatur, à prophetis † ſanctis Dei ſeruis, antiquitùs prodi-
tam: * ipſe tandem prophetarum dominus Ieſus Chriſtus,

Christus, Dei, atque idem Virginis filius, id est, illud ipsum promissum semen, omnes luculentissimè docuit: eandemq; vt per vniuersum orbem terrarum docerent, Apostolis † suis, quos ad illud munus elegerat, mandata dedit. Mat. 28.d.19. 19. Marc.16.d.15.

M. An satis habuit doctrinam hanc simpliciter & clarè verbis tradidisse?

A. Imò quò propensioribus eam animis mortales amplecterentur, * depulsis morbis, fugatis ‡ dæmonibus, atq; alijs infinitis beneficijs, miraculis, & signis, quibus tota † eius, atque Apostolorum suorum vita innocentissimè sanctissimeq; acta, refertissima erat, eandem confirmauit atque comprobauit. Mat.4.d.24. & 8.a.2. b.13. 15. †Mar.9.c.18. Act.10.f.38. †Act.2.d.22. g.43. & 3.a.6. & 5.a.5.c.12. 15.16.19.

M. At quamobrem Symbolum, omissa eius vitæ historia, à natalibus statim ad mortem transilit?

A. Quia ea tantùm in Symbolo recensentur, quæ sunt in redemptione nostra ‡ præcipua, quæq; illius ita sunt propria, vt eius quasi substantiam in se complectantur. Esa.53.toto. Act.13.d.23. 27.&c.

M. Iam mortis eius ordinem & modum mihi edissere.

A. A suis nefariè *proditus, à Iudæis per calumniã malitiamq; accusatus, à Pontio Pilato iudice damnatus, sæuis verberibus crudeliter cæsus, & indignis modis acceptus atque illusus, in crucem subiatus, illi infixus est: atque ita omni supplicio excruciatus, ignominiosa atque acerbissima morte affectus est. Esa.53. Matt.26.b.14. f.59.60.61. & 27.c.26.28. d.33.34.&c. Mar.15.toto. Luc.23.toto. Ioh.18. & 19. toto.

M. Hánccine

M. Hánccine gratiam pro cœlesti illa doctrina, & pro maximis illis atq; infinitis meritis ipsi retulerunt?

A. Hæc quidem illi in eum crudeliter, malitioſè, atque impiè perpetrarunt: verùm ipſe ſua ſponte *ac volens hæc omnia perpeſſus atque perfunctus eſt, vt iratum humano generi Patrem ſacrificio hoc ſuauiſſimo placaret, vtque pœnas † nobis debitas dependeret ac perſolueret, atq; nos ex illis hoc modo eximeret. Neq; enim inter homines inuſitatum, vt alter pro altero ſpondeat, * & fide iubeat, aut luat etiam. Cum Chriſto autem quaſi ſponſore, pro nobis ſic paſſo, Deus ſummo quaſi iure egit: in nos verò, quorum peccata, merita ſupplicia, pœnasq; debitas in Chriſtum tranſtulit, lenitate, manſuetudine, clementia, miſericordia ſingulari vſus eſt. Chriſtus ergò mortem, quę pœna hominum ſceleri à Deo immortali erat conſtituta, pertulit, ac perferẽdo vicit. Sed & morte ſua victum & ſubactum fregit ac domuit illum, qui mortis tenebat imperium, † id eſt, diabolum, à cuius nos tyrannide atque ſeruitute in libertatem vindicauit.

Mat. 20.d.28. Mar.10.f.45. Ioh.10.b.11. c.15.17.18. Rom.4.d.25. Col.1.c.20. † Eſa.53.toto. 2.Cor.5.21. Gal.1.a.4. Eph.1.b.7. Col.2.c.14. * Gen.42.d.19 c.24.f.37.& 43.b.9.c.23. & 44.c.16.d. 32.33. Act.10.f.38. Col.1.b.13. Heb.2.d.14.

M. Verùm quum nos morte, quæ quotidie immineat atque impendet, nihilo minus mulctemur, & peccati noſtri pœnas luimus, quem tandem ex hac victoria fructum percipimus?

A. Ampliſſimum profectò. Nam morte Chriſti effectum eſt, vt mors *fidelibus iam non ſit interitus, ſed quædam quaſi migratio commutatioq; vitæ

Luc.23.f.43. Io.11.c.25.26.

vitæ, breuisq; adeò & certa in cœlum transmissio, quò ducem nostrum intrepidè sequi debemus: qui sicuti morte non interijt, ita nec perire nos patietur. Quocirca pij * mortis metu, quæ laborum, solicitudinum, atque malorum huius vitæ omnium perfugium illis & dux in cœlum sit, exhorrescere iam amplius, aut trepidare non debent. Ioh.11.b.18. 1.Cor.15.c.18 1.The.4.c.13. 14.

M. Ecquod aliud commodum nobis ex Christi morte accedit?

A. Qui vnius cum Christo per fidem sunt corporis, & in his praui affectus & appetitus vitiosi, quos Carnis concupiscentias vocamus, quasi vnà cum eo in crucem acti, emoriuntur, ne amplius in animis nostris dominentur. Rom.6.a.4.7. b.11.12.13.d. 22. & 8.a.1.2. 3. b.10.11.13. Col.2.c.13.

M. Romanus præses sub quo passus est, cur diserte nominatur?

A. Primùm, personarum & temporum designatio rebus fidem tribuit: deinde, Christum suo, atq; à Deo assignato & constituto tempore, naturam nostram suscepisse, ac mortem oppetisse, res ipsa indicat: * quum sceptrum videlicet à Iudæ posteris ad Romanos, † ac alienigenas Reges, qui precarium sub Romanorum imperio regnum obtinebant, translatum iam esset. Ad hæc, Christum gentibus * ad supplicium tradendum fore, & sententia iudicis capite damnandum, diuinitùs olim fuerat præmonstratum. Gen.49. b.10. Dan.9.g.25. †Luc.2.a.1. & 3.a.1. Psal.2.a.2. Lu.18.f.31.32 & 24.c.26.

M. Id quamobrem tandem?

A. Sententia Iudicis Innocens damnatus est, vt

sontes nos, quorum causa Diuino iudicio conuicta atq; damnata erat, pro cœlesti † tribunali absolueret, & in integrum restitueret. Si enim à latronibus iugulatus, aut commota & concitata seditione, à priuatis hominibus ferro trucidatus fuisset, nullam ea mors satisfactionis, compensationisq; speciem habuisset.

Esa.53.b.3.8. Ro.5.a.1.6.8. & 8.a.1. 2.Cor.5.d.18. 23. 1. Pet, 3.d 18.

M. Atqui Pilatus de illius * innocentia testimonium dixit.

Mat.27.c.18. 23. Marc.15.b.10. Luc.23.b 14. Ioh.18.g.38.

A. Rectè hoc illi testimonium tribuit † Pilatus, cui de eius innocentia planè constitit. Nam si nocens extitisset, minimè fuisset aptus atq; idoneus, qui alieni peccati pœnas sufferret atque persolueret: Deumq; placatum peccatoribus efficeret. Eum tamen posteà assiduo Iudæorum clamore atque conuitio iactatus, & improbissimis vocibus * fatigatus atque victus, idem ille Pilatus innocentem de sententia populi condemnauit. Vnde liquet non sua ipsum peccata, quæ † nulla in eo erant, nec pœnas ipsi debitas morte luisse, sed debitas hominum sceleri, sibi indebitas pœnas sua voluntate in se susceptas subijsse, sustinuisse, atq; dependisse: & nostrorum flagitiorum maculas morte voluntaria, & suo innocentis sanguine luisse atq; eluisse.

†Esa.53.a.5. Ioh.1.c.29.36 1.Petr.3.d.18. Mat.27.c.22. Luc. 23.b.18. 21.23.24. Esa.53.a.4.5. 1.Petr.2.d.24. & 3.d.18.

M. At qua de causa populus summa & singulari integritate atque innocentia virum tam acerbè & penitùs oderat?

A. Sacerdotes, Pharisæi, & Scribæ, inuidiæ * incendio flagrantes, quum † veritatis vim atque lucem

Mat.27.b.18. Marc.15.a.10. †Mat.15.b.12.

cem ferre non possent, in eius vindicem atq; asserto-
rē, imperitæ * multitudinis odium concitarunt. Luc.20.c.19. Ioh.8.c.40.43 & 11.f.47. *Mat.27.c.20.

M. Quum iudicio damnatus sit, quomodo sua ip-
sum sponte mortem obijsse dicis? Mat. 15.b.11.

A. Si Pharisæi, aut Scribæ, aut Iudæi alij, aut simul
vniuersi, vitæ necisq; potestatem in Christum ha-
buissent, iamdudum illi mortem maturassent: sæ-
pè enim † antea illi perniciem necemq; machinati Luc.11.g.53. & 20.c.19.
fuerant. Sed & quum in aliud tempus supplicium Ioh.8.g.59.
eius differre statuissent, * quòd festus ille Azymo- & 11.g.53.57
rum dies, quem anniuersarium summa religione * Mat.26.a.4.
cęremoniaq; celebrare solebant, iam adesset: ne id Mar.14.a.1.
quidem efficere potuerunt, quin sub ipsum diem
festum, alieno ipsis tempore, sed diuinitùs huic rei
constituto, pateretur. Vnde satis constat, in ipso-
rum manu ac potestate nulla harum rerū aut tem-
porum momenta sita fuisse, sed sua ipsum † volun- Esa.53.b.7.
tate, nulla vi coactum, hanc mortem pro nostra d.12. Mat. 20.d.28. & 26.f.53.
salute oppetisse. Ioh.10.d.17.

M. Quare eum potissimùm necis diem illi Deus
destinauit?

A. Vt ex ipso etiam tempore intelligeretur, Chri-
stum esse illum * Paschalem, id est, verè castum Mat.26.a.2.
purumq; agnum, qui morte mactatus, gratissimā Luc.22.a.1.7.
se Patri victimam pro nobis præberet. Marc.14.a.1. 1.Cor.5.c.7. Heb.7.d.27.

M. Quum eligendæ mortis optio penes ipsum fu-
erit, cur in crucem agi voluit, potiùs quàm alio
quouis supplicio affici?

A. Primùm quidem ex Patris sui voluntate, ad

Esa.53.d.12. Mat.26.d.39. 42. Marc.15.c.28. Luc.22.d.37. Ioh.3.b.14.

quam se ꝫ cõformauit, quæq; tot vaticinationibus, oraculis, signis, atque indicijs diuinitùs olim prodita fuit atq; declarata. Deinde, vltima omnia pati voluit pro nobis, qui vltima omnia eramus cõmeriti. Erat enim illud mortis genus præ cæteris

†Deu.21.d.23 Gal.3.b.13.

omnibus †execrandum & detestabile, quo potissimùm tamẽ pro nobis occumbere voluit, vt diram execrationem, qua scelera nos nostra deuinxerãt, in se susciperet, eáque nos hoc pacto exolueret.

Esa.53.toto. Psal.22.a.6.7. c.12.13.&c. Mat.26.g.67. & 27.c.21.26. 28.d.34.38.c. 44.f.48.

* Contumelias enim omnes, omnia probra atque supplicia, pro salute nostra leuia omnino sibi esse, atq; pro nihilo duxit: adeoq; cõtemptus, abiectus, & omnium hominũ infimus esse sustinuit, quô nos planè perditos ad amissæ salutis spem erigeret.

Phil.2.a.7.8.

M. Ecquid amplius de Christi morte dicendum habes?

Esa.53.a.6. Psal.22.a.1. Mat.26.d.38. & 27.f.46. Luc.22.d.43.

A. † Christum non communi modo morte in hominum conspectu mulctatum, sed & æternæ mortis horrore perfusum fuisse: cum vniuersis Inferorum copijs quasi manum conseruisse, atq; luctatũ esse: pro summo Dei tribunali iudicium triste, Diuinæq; animaduersionis grauem seueritatem subijsse: in summas angustias adductum fuisse: horribiles formidines, atq; acerbissimos animi dolores, quô iusto Dei iudicio per omnia satisfaceret, irãq; eius plenè placaret, pro nobis perpessum atque

Esa.53.a.4.5. b.8. 1.Pet.3.d.18.

perfunctum esse. Peccatoribus enim, *quorum hîc quasi personam Christus sustinuit, non præsentis modò, sed & futuræ etiam æternæq; mortis dolores atque cruciatus debentur. Quum verò humani generis perditi iam atque damnati culpam pariter

riter, iustamq; pœnam ita in se susciperet atq; sustineret, tam graui metu, tantóque animi motu ac dolore perturbatus est, † vt exclamaret, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? Psal.22.a.1.&. Mat.27.f.46.

M. An non ignominia interim hoc pacto Dei filius afficitur, aut desperationis illi nota quædam inuritur?

A. Ille quidem hæc omnia absque omni omnino * peccato perpessus est: tantùm abest, vt vlla animum eius desperatio occuparit. Nunquam enim interea Patri † confidere, & benè de salute sperare desiit, nec circumfuso vndique pauore obtorpuit vnquam, aut dolore oppressus fuit: & cum vniuersa * inferorum potestate luctatus, aduersam vim omnem, & furentes ac violentos impetus fregit, atque superauit: vniuersaq; hæc in se suscepta, funditus deleuit; ipseq; in primis beatus nihilominùs permansit, beatitudinemq; suam nobis, qui ipsi fidimus, impertiuit. † Nisi enim hac eius verè beata morte salutem vitamq; essemus consequuti, sempiterna omnes morte perpetuò perïeramus. 1.Pet.2.d.22. Mat.26.d.42. Luc.23.d.46. Heb.5.b.7. Ose.13.d.14. 1.Cor.15.d.26 g.54.55. Col.1.c.13.14 2.Tim.1.c.10. He.2.d.14.15. Ioh.8.d.24. Eph.2.c.12. Colos.1.c.13. Heb.2.d.14.

M. Verùm in Christum, qui Deus sit, quomodo potuit tantus animi dolor atq; trepidatio cadere?

A. Secundùm humanæ * naturæ affectionem, Diuinitate interim potestatis suæ vim non intendente, hoc effectum est. Mat.26.d.41. Rom.8.a.3. 1.Pet.4.a.1.

M. Iam ergò mihi breuiter summatimq; amplissima illa commoda, quæ ex Christi morte, cruciatuq; longè maximo percipiunt fideles, recense.

A. In summa, † vnico mortis suæ sacrificio, pec- Heb.7.d.27.

& 9.d.12. 10.c.12.14. cata nostra coram Deo expiauit, & placata Dei ira nos in gratiam cum eo reduxit: sanguine suo vt

*Heb.9.d.13. 1.Ioh.1.b.7. Apoc.1.b.5. purissimo * lauacro, animarum nostrarum sordes atque maculas omnes eluit, atque deleuit: & pec-

†Psal.32.a.1.2 Rom.4.b.7.8. Hebr.10.c.17. *Col.2.c.14. catorum nostrorum † memoriam, ne amplius vnquam in Dei conspectum veniant, sempiterna obliuione obruens, *Chirographum illud, quo tenebamur & conuincebamur, decretumq; cuius sententia damnabamur, induxit, & inane factum abboleuit. Hæc ille omnia viuis pariter atque mortuis, illi dum vixerunt † confisis, morte sua præstitit. Postremò mortis sui vi, cupiditates alioqui effrænatas atque indomitas, in ijs, qui illi per fidem omnino adhærescunt, ita * frænat ac frangit, & illarum ardorem ita restinguit, vt spiritui facilius obtemperent atque obsequantur.

Ioh.3.c.16. & 11.c.25.26.

Rom. 6.a.4.8. b.11.&c. & 8. a.1.2.3.b.10. 11.&c. Col.2.c.13.

M. Cur sepultum fuisse etiam addis?

Esa.53.b.9. Mat.12.c.40. & 27.g.59.60. 1.Co.15.a.4.5

A. Exangue, atque † exanimum corpus sepulchro conditum est, vt mors eius testatior esset, vtq; de ea inter omnes constaret. Si enim statim reuixisset, mortem eius plerique in disceptationem & controuersiam vocassent, atque ita in dubium ea ventura videretur.

M. Quid sibi vult quod sequitur de eius ad Inferos descensu?

A. Christum vt corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata, ad inferos descendisse: simulq; etiam mortis suæ virtutem, atque efficaci-

1.Pet.3.d.19. tatem ad mortuos, atq; inferos adeò ipsos ita penetrasse, vt & incredulorum animæ acerbissimam iustissimamq;

iustissimámque * infidelitatis suæ damnationem: ipsèq; inferorum princeps † Satanas, tyrannidis suæ, & tenebrarum potestatem omnem debilitatam, fractam, atque ruina collapsam esse persentiret: contra verò * mortui, Christo dum vixerunt fidentes, redemptionis suæ opus iam peractum esse, eiusq; vim atque virtutem; cum suauissima certissimáq; consolatione, intelligerent atq; percíperent.

Ioh.8.d.24.
† 1.Cor.15.g.55.
Col.1.c.13.14
He.2.d.13.14.
* Ioh.5.c.25. & 11.c.25.26.
Rom.14.b.9.
Col.1.c.19.20

M. Iam ad sequentia pergamus.

A. Tertio die pòst * reuixit, & quadragínta dierum spacio, suis se viuum frequenter exhibuit, & inter discípulos versatus est, edens ac bibens cum illis.

Mat.28.b.6.9.
Mar.16.b.6.9.
Luc.24.a.6.7.
b.14.15.
Ioh.20.c.14.
d.19.20.26.
& 2.a.1.4.
Act.1.a.3.4.
& 2.d.24.32.

M. Quid, an non satis erat, quòd per mortem eius peccatorum liberationem veniamq; impetramus?

A. Id non satis erat, si vel eius, vel nostri rationem habeas. Nisi enim reuixisset, minimè putaretur * filius Dei: quin & illud ipsi, dum in cruce penderet, ij qui viderant, exprobrabant atq; obiície-bant: † Alios inquiunt seruauit, seipsum non potest seruare: descendat nunc de cruce, & credemus ei. Iam autem excitatus à mortuis, ad vitæ perennitatem, * Diuinitatis suæ potentiam declarauit maiorem, quàm si descendendo de cruce, mortis terrores refugisset. † Mori quidem omnibus est commune: tametsi verò intentatæ morti quidam se ad tempus subduxerunt, mortis tamen semel oppetitæ vincula soluere, aut abrumpere, & virtute propria reuiuiscere, id vnici filij Dei Iesu

Rom.1.a.4.

Mat.27.c.40. 41.42. Mar.15.c.30. Luc.23.d.35. 37.
*Rom.1.a.4.

† Heb.9.g.27.

Christi

Rom.1.a.4. & 6.2.4.9. & 14.b.9. 1.Cor.15.g. 54.55.57. Eph.1.d.20. Col.1.c.17.18 1.Ioh.3.b.8. Heb.2.d.14. †Psal.16.b.10. Mat.12.d.40. Act.2.d.26.31

Christi, authoris vitæ proprium est: quo se * peccati, & mortis, ipsiusq; adeò Diaboli victorem demonstrauit.

M. Quam aliam ob causam excitatus est?

A. Vt† Dauidis, & aliorum sacrorum vatum implerentur oracula, qui prædixerunt fore, vt nec corpus eius tentaretur corruptione, nec anima apud Inferos relinqueretur.

M. At quas nobis vtilitates præbet, quòd reuixit Christus?

Rom.4.d.25. †Rom.6.a.4.5 b.11.12.13. Col.3.a.1.2.

A. Multiplices, & varias. Inde enim nobis *iustitia, qua antè carebamus: inde innocentiæ † studium, quam Vitę nouitatem vocamus: inde vires, & ad piè sanctèq; viuendum virtus nobis ac robur accedunt: inde nobis spes, & mortalia corpora nostra à morte in * integrum aliquando tandem restituenda. Si enim Christus ipse † morte absumptus fuisset, liberator noster minimè extitisset: quę enim nobis spes esset reliqua salutis per illum, qui seipsum non seruarit? Fuit igitur & consentaneum illi personæ, quam sustinebat Dominus, & necessarium nobis ad salutem adiumentum, vt primùm Christus * seipsum morte liberaret, pòst autem, vt nobis mortis claustra rumperet, atque reuelleret: atque ita salutis nos nostræ spem in resurrectione ipsius collocaremus. Nec enim fieri potest, vt Christus * caput nostrum reuiuiscens, nos corporis sui membra, morte & interitu deleri omnino sinat.

Ioh.11.c.25. Rom.8.b.11. 1.Cor.15.c.20 21.22. † 1.Cor.15.c. 13.14.16.17. Rom.8.b.11. 1.Cor.15.b.11 12.d.20.21. 1.Pet.1.a.3. Ephe.1.d.22. & 4.c.15.16. & 5.d.23. Col.1.d.18.

M. Attigisti, mi fili, principes causas resurrectionis

nis Christi: nunc de eius in cœlum ascensu quid censeas, libet audire.

A. In Apostolorum suorum conspectu, circumfusa velatus nube, in cœlum * ascendit, aut potius supra omnes cœlos, vbi ad Dei patris dexteram assidet. Marc.16.d.19. Luc.24.g.51. Act.1.b.9.10.

M. Hoc quomodo sit intellígendum, dicito.

A. Simplicissimè quidem Christum † corpore in cœlum ascendisse, vbi prius corpore non fuerat: terramq; vbi prius corpore fuerat, reliquisse. Nam Diuina natura, quę omnia implet, & in cœlis semper extitit, & eâdem, ac spiritu suo * Ecclesiæ suæ semper in terris præsens adest, aderitq; vsque ad mundi dissolutionem. Ioh.14.c.19. & 16.b.10.c. 16.d.28. Mat.18.c.20. & 28.d.20.

M. Aliam ergò Diuinitatis eius rationem, humanitatis aliam esse dicis?

A. Dico præceptor: neque enim aut de eius Diuinitate corpus, aut de illius corpore Deum facimus. Hæc enim † creata est, illa minimè: hanc in cœlum assumptam, in cœlo * manere: illam autem sic † vbiq; esse, vt cœlum & terram impleat, testantur sacræ Scripturæ. Esa.7.c.14. Mat.1.a.2.d. 23. Lu.2.a.7.f.40. g.52.53. Ioã.1.a.3.b.14 Gal.4.a.4. *Mar.16.d.19 Luc.24.g.51. Act.1.b.9.10. & 3.d.21.

M. Verùm, an aliquo modo corpore præsentem nobis adesse Christum dicis?

A. Si magna paruis componere licet, sic Christi corpus præsens adest nostræ fidei, vt sol cùm cernitur, adest oculo: nulla enim res, quæ sub sensus cadit, ad similitudinem Christo propius accedit, quàm sol: qui cùm cœlũ semper occupet, & pro- Eph.4.b.10. † Ioh.1.a.3. & 16.c.15. 1.Cor.15.d.28 Eph.1.d.23. Col.1.c.16.17

inde oculum reuera non contingat, tamen corpus solis præsens aspectui adest, nihil id impediente tanta interualli distantia. Sic Christi corpus, quod eius ascensu nobis sublatum est, * quodq; reliquit mundum, & ad Patrem abijt, sensibus quidem nostris abest: fides tamen nostra † versatur in cœlo, atq; intuetur Solem illū iustitiæ, ac præsens præsenti in cœlo verè adest, vt visus noster adest corpori solis in cœlo, aut sol in terris nostro visui. Præterea verò, quemadmodum sol lumine suo rebus omnibus adest, sic etiam & Christus Diuinitate, Spiritu, atque potentia sua * præsens adest omnibus, atque omnia complet.

Ioh.14.c.19. & 16.b.10. d.28.
†Act.7.g.55. Col.3.a.1. Heb.4.d.16. & 16.d.22. & 11.a.1.3.
Mat.28.d.20. 1.Cor.15.d.28. Ephe.2.d.23. Col.1.c.17.18

M. Iam quod ad Christum attinet, quid potissimùm spectas in eius ascensu, sessioneq; ad dexteram Patris?

A. Par erat vt Christus, qui à † summo honoris atque dignitatis gradu, ad infimam serui conditionem, ad ignominiam damnationis atque probrosæ mortis descenderat, amplissimam rursum gloriam atque splendorem obtineret: eundem nimirum, quem antè habuerat, vt scilicet humilitati & ignominiæ, gloria eius atque maiestas proportione quadā responderent. Quod & D. Paulus ad * Philippēses scribens clarissimè docet: Factus est inquit, obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus illum ecclesiæ caput constitutum, supra omnes principatus euectum, cœli & terræ imperio, vt omnia gubernet, donatum, ad summam extulit sublimitatem, & dedit illi nomen, quod est supra omne nomen, vt in nomine

Phi.2.a.6.7.8.
Phil.2.b.8.9.10.
Ephe.1.d.20.21.22.23.
Col.1.c.18.
Heb.2.b.9.

mine IESV omne genu se flectat, cœlestium, terrestrium, & infernorum.

M. An quum Dei dexteram, & sessionem nominas, esse Deum humana specie, aut figura, animo & cogitatione fingis?

A. Nequaquam Præceptor: sed quia nobis sermo est de Deo apud homines, humano more, quomodo delatum sibi à Patre regnum Christus acceperit, vtcunque exprimimus. Solent enim Reges, quos * præcipuo honore dignantur, suæq; dominationis vicarios constituunt, sibi ad dexteram collocare. Istis ergò verbis significatur, Deum patrem filium suum Christum † caput Ecclesiæ constituisse: per quem suos tueri, & rerum vniuersitatem gubernare velit.

3.Re.2.c.19. Psal.110.a.1. Mat.20.c.21.

† Eph.1.d.22. & 4.c.15.16. & 5.d.23. Col.2.d.18.

M. Recte: iam nos ex eius ascensu in cœlum, sessioneq; ad dexteram Patris, quid capimus commodi?

A. Primùm Christus vt in terram, quasi exilium nostra causa descenderat, ita & cœlum, paternam hæreditatem adiens, nostro nomine ingressus est: * viam atq; aditum illuc nobis patefaciens, ianuamq; cœli, nobis antea propter peccatum clausam, aperiens. Nam cùm Christus caput nostrum, humanam nostram carnem secum in cœlum vexerit, nos corporis sui membra, tam † potens atq; beneuolum caput in terra perpetuò nō relinquet. Præterea in cōspectu ‡ Dei astans, & nos illi commendans, atq; pro nobis intercedēs, causæ nostræ patronus existit; quo aduocato, causa nō cadem⁹.

Ioh.14.a.2. 2.Cor.5.a.1. Eph.2.d.18. Hebr.10.d.19. 20.22.

† Eph.1.d.22. 23.& 4.c.15. 19.& 5.d.23. Col.1.d.18.

‡ Ioh.16.d.26. Rom.8.f.34. Heb.7.d.25. & 9.g.24. 1.Ioh.2.a.1.

M. At cur non potiùs in terris hîc nobiscum mansit?

Ioh.14.d 31. & 17.a.4. & 19.f.30.

A. Rebus, quæ illi à † Patre fuerãt mandatæ, quæque ad salutem nostram pertinerẽt, omnibus perfunctus cùm esset, nihil illi opus fuit diutiùs in terris versari. Sed & quæ faceret, si corpore præsens adesset, ea omnia absens facit, tuetur, iuuat, corroborat, corrigit, coërcet, castigat. Præterea sacrũ Spiritum * suum, vti promisit, cœlo in corda nostra demittit, vt certissimum beneuolentiæ suæ pignus, per quem è tenebris nos atque caligine in lucem vocat, mentium cæcitatem illuminat, mœstitiam ex animis nostris pellit, & illorũ vulneribus medetur: efficitq; Diuino † spiritus sui instinctu, vt cœlum intuentes, mentes animosq; nostros humo excitatos, ab affectionibus prauis, & terrenis rebus sursum, vbi Christus est ad dexteram Patris, erigamus: cogitantes, spectantesq; supera atque cœlestia, celsi & erecti hæc nostra exigua contemnamus, vitam, mortem, diuitias, paupertates, humanaq; omnia excelso magnoq; animo despicientes. Summa denique illa sit, Christum ad dexteram Dei assidentem, * potentia, prudentia, prouidentia sua mundum vniuersum regere atq; administrare, mouere, gubernare, & moderari omnia: eadem vsque facturum, quoad mundi fabrica dissoluetur.

Ioh.14.b.16. & d.26.& 16. a.7.& 13. Rom.5.a.5. & 8.b.9.c.16. 1. Cor.12.a.4. &c. 2. Cor.1.a.22. Ephe.1.d.17. †Ro.8.a.4.&c Col.3.a.1.2. Ep.4.d.22.30.

Mat.28.d.18. Luc.1.d.33. Ioh.17.a.2. Ep.1.d.20.21. Phil.2.b.9.10.

M. Quum ergò corpore sublatus in cœlum, suos hîc in terris Christus non destituat, crasse iudicant, qui præsentiam absentiamq; illius solo corpore metiuntur.

A. Sanè

A. Sanè. Nã res quæ incorporeæ sunt, sub sensum cadere non possunt. Quis vnquam suam ipsius animam viderit? Nullus. At quid nobis adest præsentiùs, quid propinquiùs, coniunctiúsue, quàm anima cuiq; sua? Quæ spiritualia sunt, non videntur nisi † oculo spiritus. Christum igitur qui in terris videre vult, aperiat oculos non corporis, sed animi & fidei, & videbit præsentem, quem oculus non videt. Ioh.8.g.58. & 14.c.21. Gal.3.a.1. Ep.1.d.18.28.

M. At quibus peculiariter & efficacissimè adesse eum præsentem agnoscit fides?

A. Conspiciet eum fidei acies præsentem, atq; adeò in medio, vbicunq; sunt duo vel tres congregati *in nomine eius: videbit præsentem suis, id est, verè pijs omnibus vsque ad sæculorũ omnium exitum. Quid dixi? Christum videbit præsentem: imò & videbit, & sentiet in seipso habitãtem quisque pius, haud aliter atq; animũ suum proprium. Habitat † enim ac residet in animo eius, qui suam fiduciam omnem atq; spem in eo collocat. Mat.18.c.19. 20.& 28.d.20. Ioh.14.b.18.21 Ioh.14.c.23. Ep.3.b.16.17. Col.3.b.11.

M. Ecquid præterea habes adhuc dicendum?

A. Christus ascendendo, assidendoq; ad dexteram Patris, falsam *illam opinionem, quam aliquando Apostoli † etiam ipsi acceperant, amouit atque ex hominum animis penitùs euellit, quod scilicet, Christus in terris nobis conspicuus regnaturus esset, haud aliter ac reliqui Reges terræ, & principes mundani. Hunc *errorem mentibus nostris eripere, ac de regno suo magis sublimia cogitare nos voluit Dominus: abesse ergò ab oculis, atque Luc.2.a.23. & 17.c.20.21. Ioh.6.b.15. †Mat.20.c.21. Luc.24.b.21. Act.1.a.6. Ioh.18.g.36.

omni sensu corporeo voluit, vt ea ratione, fides
Eph.1.d.18. Col.3.a.1.2. *nostra & excitata & exercitata sit, ad intuendum moderationem & prouidentiam eius, qui corporeo aspectu non sentitur.

M. Ecqua alia ratio est, quare è terris in cœlum se subduxerit?

A. Cùm non vnius alicuius regionis terræ, sed
Mat.28.d.18. omnium † terrarum orbis pariter atq; ‡ cœli prin-
1.Cor.15.d.24 25.27.28. ceps sit, viuorum pariter atque mortuorum Do-
‡ Rom.14.b.9 Phil.2.b.9.10. minus: par erat, vt clam sensibus nostris regnum suum administraret. Nam si sub aspectum veniret,
†Luc.17.e.20. 21. locum atque sedem mutare, huc † & illuc identidem trahi, & nunc in hanc regionem, nunc in aliam migrare eum opus esset, vt suscepta negotia transigeret. Si enim eodem momento temporis vbiq; omnibus præsens adesset, iam non homo, sed spectrũ potiùs esse, neq; corpus habuisse verũ, sed imaginarium videretur: aut certè quod Eutyches censuit, corpus eius abijsse in Diuinitatem, aut vbiq; esse putaretur. Vnde mille continuò nascerentur opiniones falsæ, quas omnes, corpore integro in cœlum sublato, depulit, animosq; hominum maximis erroribus liberauit. Mundum interim, tametsi nobis non conspicuus, summa * vir-
Mat.23.d.19. Phil.2.b.9.10. Apoc.11.d.15 tute, & sapientia admirabiliter regit atq; administrat. Hominum est, humana quadam ratione Respublicas suas gubernare & moderari: Christi autem, id est, filij Dei, diuina.

M. Attigisti præcipua quædam, ex infinitis & immensis beneficijs, quorũ fructum ex Christi morte, resurrectione, & ascensione, percipimus: nam

Vni-

vniuersa ne mente quidem atque animo humano concipi, nedum verbis atq; dicendo explicari vllo modo queunt. Hactenùs tamen scientiam in hac re tuam experiar, vt mihi prima rerum capita, ad quæ reliqua omnia referuntur, breuiter & summatim describas.

A. Dico igitur, cùm ex his, tũ etiam ex alijs Christi actionibus duplicem nos vtilitatem capere. Vnam, quòd quæcunq; fecit, ea omnia nostro commodo fecerit: adeò quidem, vt perinde † nostra sint, modò eisdem firma viuaq; fide inhæserimus, ac si nos ea fecissemus ipsi. Ipse quidem cruci suffixus est, & nos cum ipso in crucem sublati sumus, & nostra in eo peccata sunt punita. Ipse mortuus est & sepultus, nos itidem vnà cum peccatis nostris mortui sumus & sepulti: idq; ita, vt omnis peccatorum nostrorum memoria, sempiterna obliuione penitùs deleatur. Ipse à morte excitatus est, & nos cum eo reuiximus, resurrectionis & vitæ eius sic facti participes, vt nobis deinceps mors non dominetur: est enim idem in nobis * spiritus, qui Iesum à mortuis excitauit. Postremò, præterquam quòd ab ascensu eius spiritus sancti † dona cumulatissimè nobis accesserunt, nos secum etiam in cœlũ subleuatos, sublatosq; tulit, vt eius quasi possessionem, vnà cum capite nostro occuparemus. Ista quidem nondum apparent, † tamen tùm demùm hæc omnia proferentur in lucem, cùm Christus, qui est lux mũdi, in quo spes nostræ omnes atque opes positæ sunt atque defixæ, immortali gloria clarus, sese palàm omnibus ostendet.

Esa.9.b.6. 1.Cor.15.f.48 49. Rom.6.b.6.7. &c.& 8.f.32. & 13.d.14. Gal.2.d.20. & 3.d.27. Heb.3.c.14.& 10.c 17. Rom.8.b.11. Ephe.4.b.8. Ioh.3.b.12. Rom.8.c.24. 1.Co.1.d.30. Col.1.a.5.& 2.a.3.& 3.a.4. b.11. 1.Pet.1.a.4.

M. Alterum

M. Alterum illud commodum, quod ex Christi actionibus consequimur, cuiusmodi tandem est?

Ioh.13.b.15. 1.Pet.2.d.21. 1.Ioh.2.a.6. A. Quod Christus se nobis *exemplar ad imitandum proposuit, ad quod vitam nostram omnem formemus. Christus si mortuus sit pro peccato, si sepultus, id semel perpessus est: si reuixerit, si in cœlum ascenderit, semel tantùm reuixit, semel ascendit: iam non amplius moritur, sed vita sempiterna fruitur, & in summa atq; perenni gloria regnat. Sic † si nos simus mortui, si sepulti peccato, quomodo posthac viuemus in eodem? Si excitati cum Christo simus, si per certam fidem atq; spem firmam in cœlo cum eo versemur, in cœlestes res, diuinas, æternas, non terrenas, mundanas, & caducas, curas omnes cogitationesq; in posterum conferre debemus. Et quemadmodum * terrestris hominis hactenus gestauimus imaginem, cœlestis deinceps imaginem induamus: dolores & iniurias omnes eius exemplo placidè & sedatè ferentes, cæterasq; illius virtutes Diuinas, quoad mortales possunt, imitãtes atq; exprimentes. Et cũ Christus Dominus nunquam desistat nobis benefacere, patris misericordiam perpetuò nobis exposcere, & implorare, Spiritum suum sanctum nobis largiri, Ecclesiam suam amplissimis donis mirabiliter & assiduè exornare: par est nos simili † ratione proximum omni studio iuuare, & arctissimis amoris, concordiæ, atq; summæ coniunctionis vinculis, quantum in nobis erit, cum omnibus hominibus astringi: atque ita nos totos in Christi, velut vnici * exempli, mores formari.

Rom.6.a.2.3. c.10. Gal.2.d.19. Col.2.d.20. & 3.a.1. 2.Tim.2.b.11. Rom.8.f.20. 1.Cor.15.f.47 48.49. Ioh.13.b.13. & 15.b.12. Eph.5.a.2. Heb.12.d.14. Gal.2.d.20. 1.Pet.2.d.21. 1.Ioh.2.a.6.

M.

M. An non & noſtri etiam erga Chriſtum ipſum officij ex his admonemur?

A. Admonemur ſanè, vt voluntati † Chriſti, cuius toti ſumus, quemq; Dominum eſſe noſtrum profitemur, obediamus & pareamus: vt Chriſtum ſeruatorem, qui eam nobis, ſuis adhuc hoſtibus, charitatem præſtitit, vt ad eius ſummum erga nos amorem nihil poſſet accedere, ita ex animo, ita toto viciſſim pectore amemus, diligamus, amplectamur, vt Chriſtum nobiſmet ipſis chariorem habeamus: Chriſto, qui ita ſe totum nobis dedit, * noſipſos totos, omniaq; noſtra inuicem tradamus: opes, honores, gloriam, patriam, parentes, liberos, coniuges, chara, grata, iucundaq; omnia præ Chriſto vilia, pericula omnia pro Chriſto leuia habeamus, atque deſpiciamus: vitam denique animamq; ipſam amittamus potiùs, quàm Chriſtum, noſtrumq; in illum amorem atque officium deſeramus. Fortunata enim mors, quæ naturæ debita, pro Chriſto eſt potiſſimùm reddita: pro Chriſto, inquam, qui ſeſe pro nobis voluntariæ morti obtulit atque obiecit: quiq; vitæ author, mortuos nos eripere morti, * ac vitæ reſtituere, & vult, & poteſt.

Rom. 5. b. 8. 10
2. Cor. 5. d. 15.
1. Theſ. 5. b. 10
Mat. 10. d. 19. 37. & 16. d. 25. Luc. 9. c. 23. 24 & 14. f. 26.
Marc. 8. d. 35.

Magiſt. Perge.

A. Admonemur præterea, vt Chriſtum Dominum in cœlo iam regnantem, non terreſtri † aliquo cultu, impijs traditionibus, & frigidis hominum inuentis, ſed cultu cœleſti & *reuera ſpirituali, qualis & nos qui demus, & illum qui accipiat, deceat:

Mat. 15. a. 3. 6. 8. 9. Ioh. 4. d. 21. 22
* Ioh. 4. c. 23. 24.

M. i. maxime,

maximè, purè, & castè veneremur: haud aliter atq; ille & honorauit, & honorat Patrem: cùm eadem opera & Patrem pari honore prosequamur. Qui enim honore * Christum afficit, honorat & Patrem: cuius rei ipse certissimus est, & locupletissimus testis.

Ioh.5.d.23.

M. Iam de vltimo iudicio, & mundi fine quid sentias, paucis audire cupio.

A. Veniet Christus in † nubibus cœli, cum summa gloria, & augustissima atque maximè verenda maiestate, sanctorũ Angelorum comitatu & frequentia stipatus atque circumfusus: & horribili tubæ sonitu, ac classico tremendo, mortui omnes, qui ab orbe condito ad eum vsque diem vixerunt, animis atque corporibus integris excitabuntur: & pro † tribunali illius iudicio sistentur: vitæ suæ rationem, quæ ab incorrupto atque seuero Iudice ad veritatem reuocabitur, pro se quisque, reddituri.

Mat.24.c.29. 30.& 25.c.31. 1.Cor.15.g.52 1.Thes.4.d.16 Rom.14.b.10. 12 2.Cor.4.a.4.5. 2.Cor.5.b.10.

M. Verùm, cùm in fine mundi iudicij dies futurus sit, morsq; omnibus sit definita atque constituta, quomodo in Symbolo quosdam tum viuos futuros dicis?

A. Diuus Paulus docet eos, qui tunc erunt * superstites, subitò immutandos atque innouandos esse, ita vt deleta corporum † corruptione, ac mortalitate abolita, immortalitatem induantur: atque hæc illis mutatio instar mortis erit, quum & corruptæ naturæ interitus, incorruptæ initium futurus sit.

1.Cor.15.g.51 1.Thes.4.d.17 †1.Cor.15.c. 43.43.g.53.54 Phil.1.d.21.

M. An

M. An iudicij huius cogitatione pios percelli, atq; horrore perfundi, illudq; reformidare & refugere oporteat?

A. Minimè: is enim sententiam feret, qui pro nobis sententia Iudicis damnatus est, ne nos graue Dei iudicium subeuntes condemnemur, sed iudicio absoluamur: is inquam, iudicium pronunciabit, in cuius nos fide atque clientela sumus, quiq; causæ nostræ patrocinium suscepit. Imò singulari quadam * consolatione cõscientiæ nostræ sustentantur, & inter medias huius vitæ miserias & ærumnas, gaudijs exultant, quòd Christus semel futurus sit mundi iudex: hac enim maximè spe nitimur, quod tum demùm regnum illud immortalitatis & æternæ vitæ, hactenùs tantùm † inchoatũ, quod Dei filijs ante iacta mundi fundamenta constitutum atque definitum fuit, omni ex parte plenè & cumulatè perfectum, immutabili æternitate possidebimus. * Impij verò, qui vel Dei iustitiam atque iram non formidarunt, vel eius per Christum clementia, misericordiaq; non sunt confisi, quiq; pios, terra mariq; persequentes, omnibus iniurijs affecerunt, summisq; supplicijs & mortibus crudelissimis mactarunt, cum Satana atq; Cacodæmonibus vniuersis in destinatum ipsis inferorum carcerem, impietatis & scelerum vindicem, & tenebras perpetuas conijcientur: vbi scelerum suorum conscientia, & sempiterno igne, atq; omni summoq; supplicio excruciati, æternas pœnas dabunt, atq; dependent. Nam quod à mortalibus in Dei immortalis immensam, infinitamq; Maie-

Rom. 8. c. 9. 29 g. 18. 39. 1. Cor. 1. b. 7. Phil. 3. d. 20. Tit. 2. d. 13. 2. Pet. 3. c. 12.

† Mat. 25. g. 34. 1. Cor. 13. c. 9. 10. & 15. f. 42. 43. g. 53. 54.

* Mat. 8. b. 12. & 22. b. 13. & 25. c. 30. 41. Hc. 10. c. 26. 27 Iud. 6. 7, 8. Apoc. 14. b. 10 11. & 19. d. 20. & 20. c. 10. d. 14. & 21. c. 18.

statem peccatum est, infinito etiam perpetuóque supplicio dignum est.

M. Vltimo iudicio mundi finis coniunctus est, de quo apertiùs adhuc explicare te velim.

Mat.24.c.29. 30.35. 2.Pet.3.c.10. 11.&c.

A. Mundi finem huiusmodi futurum esse * Apostolus commemorat. Cœlum procellæ in morem transibit, elementa æstuantia soluentur, terra & quæ in ea sunt vniuersa, flamma conflagrabunt: quasi diceret fore aliquando, vt hic mundus ardore deflagrans, omni suo vitio per ignem (vti in auro fieri videmus) excocto, totus repurgetur, atque in absolutam summamq; perfectionem renouetur, faciemq; induat longè pulcherrimam, quæ sempiternis seculorum ætatibus nõ immutabitur.

2.Pet.3.c.13. Hoc enim est quod diuus † Petrus ait: Cœlum nouum, & terram nouam, in quibus iustitia inhabitabit, secundum promissionem Dei expectamus. Neque verò à fide abhorret, vt peccatum, ita & corruptionem * rerum, atq; mutabilitatem, cæteraq; ex peccato enata mala, aliquando tandem finem esse habitura. Atque hæc est summa secundæ partis fidei Christianæ, quâ tota redemptionis nostræ per Iesum Christum historia continetur.

Rom.8.c.19. 22.&c. 2.Pet.3.c.13. Apoc.21.2.1. *Conclusio.*

Transitio.

M. Quum ergò de Deo Patre conditore, deq; eius filio Iesu Christo seruatore iam dixeris, id est, duas confessionis Christianæ partes absolueris; iam de tertia libet audire, quid de SPIRITV SANCTO credas.

Tertia pars Symboli. Spiritus sanctus Mat. 28 d.19. Io.14.d.26. & 15.d.26.& 16.

A. Illum tertiam † personam sanctissimæ Trinitatis esse confiteor, à patre & filio ab æterno procedentem.

cedentem, vtriq; æqualem, atque eiusdem prorsus naturæ, vnaq; cum vtroq; adorandum atque inuocandum. b.7.&20.f.22. Act.5.a.3.4.

M. Cur Sanctus appellatur?

A. Non tantùm ob suam ipsius sanctitatem, quæ vtique summa est, sed quòd per eum electi Dei, & membra Christi sancta * efficiantur. Qua de causa Diuinæ literæ illum Spiritum sanctificationis vocarunt. Rom.1.a.4. & 15.d.16. 2.The.2.c.13. Tit.3.b.6.

M. Quibus in rebus hanc sanctificationem constituis?

A. Primùm quidem eius instinctu, afflatuq; Diuino † regeneramur: & idcirco dixit Christus oportere nos ex aqua & spiritu renasci. Cœlesti itidem eius afflatu, Deus Pater nos sibi filios * adoptat: vnde nõ immeritò Spiritus adoptionis est dictus. Illo interprete, † Diuina nobis mysteria aperiuntur; eius lumine, animorum nostrorum oculi, ad ea intelligenda illustrantur: eius iudicio,* vel cõdonantur, vel reseruantur peccata: eius vi, reprimitur & † domatur vitiosa caro, & cupiditates praua coërcentur atque restringuuntur; eius arbitrio, multiplicia * dona in pios distribuuntur. Is in huius vitæ multis variisq; incommodis, molestijs, atq; miserijs, ægritudinem luctumq; piorum, qui ferè sunt in hoc mundo grauissimè afflicti, & quorum dolores omnem humanam consolationem vincunt, arcano solatio suo, & bona spe sedat, lenit, & consolatur: vnde & ỳ Paracleti, id est, cõsolatoris verũ propriumq; nomen sibi asciuit. Eius Ioh.3.a.5. Tit.3.b.5. *Rom.8.c.15. d.23. Gal.4.a.5.6. †Ioh.14.b.17. d.26. & 16.b. 13. 1. Cor.2.c.10. 11.d.13. Eph.1.d.17. * Ioh.20.f.22. †Rom.8.a.4. 5.&c.b.13.14. &c.c.26. * Act.2.a.4. 1. Cor.12.a.4. 7.&c. Ioh.14.b.16. d.26.& 15.d. 26.& 16.a.7.

M.iij. denique

Rom.8.b.11. denique virtute, corpora nostra mortalia † reuiuiscent: breuiter, quæcunq; nobis deferuntur in

1.Cor.12.a.4. 7.&c. Christo beneficia, ea omnia Spiritus sancti * opera intelligimus, sentimus, accipimus. In tantorum ergò donorum authore, non immeritò fiduciam atque spem collocamus, eumq; colimus, atque inuocamus.

Quarta pars Symboli. Ecclesia. M. Supereſt iam quarta pars de SANCTA ECCLESIA CATHOLICA, de qua quid sentias audire velim.

A. In pauca conferam, quæ Scripturæ sacræ fusè explicant & copioſè. Antequã cœlum & terras fabricatus est Dominus Deus, regnum quoddam sibi pulcherrimũ, & rempub. sanctiſſimam habere decreuit: eam Apoſtoli, qui Græcè ſcripſerunt,

Mat.16.c.18. * ἐκκλησίαν appellarunt, quę, vt verbum verbo exprimam, congregatio dici non ineptè poteſt. In hanc quaſi ciuitatem ſuam adſcripſit Deus infinitam

Mat.28.d.19. Act.2.a.5.9. 1.Cor.12.b.13 * Eph.5.d.23. 24. † hominum multitudinem, qui omnes vnico ſuo Regi Chriſto * pareant, & dicto audientes ſint atque obedientes, qui ipſius ſeſe tutelæ commendarũt, & quorum ipſe patrocinium ſuſcepit, eosq; perpetuò tuetur & conſeruat. Ad hanc Rempub. propriè pertinent, quotquot ϛ verè timent, honorant, & inuocant Deum, prorſus applicantes animos ad sanctè pieq; viuendum: quiq; fiduciam atque ſpem omnem in Deo conſtituentes, uitæ æternæ beatitudinem certiſſimè expectant. Qui autem ſunt in hac fide firmi, ſtabiles, atque conſtantes, hij † electi atq; deſignati, & (vt nos loquimur) prædeſtinati erant ad hanc tantam fœlicitatem,

Act.10.c.34. 35. Rom.2.b.11. Gal.6.d.15.16 Col.3.b.11.12 &c. †Mat.16.c.18. Ro.8.c.29.30. Eph.1.a.4.5. Col.2.b.12. Tit.1.a.1.

ante

ante posita mundi fundamenta: cuius rei testem *ipsi intùs in animis habent spiritum Christi, fiducia huius authorem, pariter & pignus certissimum. Cuius Diuini Spiritus instinctu, mihi etiam certissimè persuadeo, meipsum quoque beata hac ciuitate, Dei per Christum beneficio, gratuitò donatum esse.

* Rom.8.b.9. c.15.16. 2.Cor.1.d.22. & 5.a.5. Eph.1.c.13.14 & 5.d.30.

M. Pia sanè & planè necessaria persuasio. Ecclesiæ ergò quam dicis, definitionem mihi cedo.

A. Breuissimè verissimeq; dixerim, ECCLESIAM ESSE CORPVS † CHRISTI.

1.Cor.12.d.27 Eph.1.d.23.& 5.d.23. Col.1.c.18.d.24.

M. At paulò adhuc explicatiùs velim.

A. Ecclesia est *corpus Reipub. Christianæ, id est, vniuersitas societasq; fidelium omnium, quos Deus per Christum ad † vitam perpetuam ab æterno tempore destinauit.

*Rom 12.b 5. 1.Cor.12.b.12 &c.c.20.d.26. 2.Cor.1.d.22. Eph.3.b.9 †.Mat.25.c.34. Eph.1.a.4.5. 2. Thes.3.c.18

M. Quorsum hoc caput in Symbolum inseritur?

A. Quia nisi ecclesia esset, sine causa tum Christus fuisset mortuus, tum ea, quæ vsque adhuc relata sunt, omnia frustrà essent, atq; ad nihilum recidèrent.

Magist. Quid ita?

A. Quia hactenùs salutis causas tractauimus, eiusq; fundamenta contemplati sumus, quomodò videlicet, Christi merito nos amet Deus, charosq; habeat; quomodo item, hãc Dei gratiam, in quam sumus restituti, Spiritus sancti opera retineamus. At horum hic vnus effectus est, vt sit *ecclesia, id est, cœtus piorum apud quos hæc Dei beneficia collocentur:

Mat.16.c.18. Act.20 f.28. 1.Cor.12.b.13 &c.&14.c.12. 2.Cor.11.f.28 Ep.3.b.10.11. d.21.& 5.d.25 1.Tim.3.d.15.

collocentur: vt sit ciuitas & Respub. quædam beata, in qua nostra omnia ponere & quasi conserare, & cui nos totos dedere debeamus, & pro qua mori non dubitemus.

M. Ecclesiam hanc cur Sanctam appellas?

Rom.8.c.29. 1.Cor.14.f.33. Ephes.1.a.4.5. b.11.

A. Vt hac notione ab impiorum † nefario cœtu discernatur. Quoscunq; enim Deus elegit, in vitæ eos sanctitatem atque innocentiam restituit.

M. Est ne hæc, quam ecclesiæ tribuis, sanctimonia integra iam, atque omni ex parte perfecta?

Rom.8.f.26. 1.Cor.13.c.9. 11.12. 2.Cor.12.b.5. 9.

A. Nondum. Quoad enim mortalem in hoc mundo vitam agimus, quæ est imbecillitas † fragilitasq; humani generis, infirmis viribus sumus ad omnia omnino vitia declinanda. Est ergò ecclesiæ sanctitas nondum quidem expleta & perfectè absoluta, præclarè inchoata tamen. Verùm quum Christo, à quo illi omnis accedit * mundities, atq; puritas, plenè coniuncta fuerit, tum demùm innocentiam & sanctitatem omnibus suis partibus expletam, & perfectè absolutam, vt vestem quandã niueam purissimamq;, induetur.

1.Cor.13.c.10 13.& 15.g.53. Eph.5.d.26. Apoc. 19.b.8. &21.a.2.c.19. &c.g.27.

M. Quorsum tandem ecclesiam hanc Catholicam nominas?

Mat.28.d.19. Act.2.a.5.9. & 10.c.34.35. 1.Cor.12.b. 13.14.

A. Perinde est, ac si Vniuersalem dicerem: non est enim hic cœtus, conciliumq; piorum, certo quopiam vno loco, aut tempore astrictũ: sed fidelium, qui ab orbe condito, omnibus locis, atque seculis vixerunt, victuriq; sunt, vniuersitatem continet atq; complectitur: vt vnum sit Ecclesiæ corpus, sicuti

† sicuti vnus est Christus, vnicum corporis caput. Cùm enim Iudæi ecclesiam Dei, vt populo suo peculiarem, & quasi gentilitiam sibi assumerent, & vendicarent, & suam dicerent, ac suam tantùm esse confirmarent: Christiana fides profitetur * ingentem piorum hominum numerum, multitudinemq; infinitam, ex omnibus terrarum orbis regionibus, ex omnibus omnium vbique gentium partibus, ætatibusq; sæculorum, sacri verbi, vocisq; suæ vi & potestate, atq; cœlestis Spiritus diuino instinctu collectam, in hanc ecclesiam, quasi ciuitatem suam, à Deo adscriptam esse: qui omnes vna † vera fide, vna mente, voceq; cõsentientes, vnico suo regi Christo, vt membra * capiti, per omnia pareant.

Mat.3.b.11?
Eph.2.c.12.13 14.&c. & 4.a. 4.5.&c.

*Act.1.b.8. & 2.a.5.b.8.9. & 10.c.35. Col.3.b.11. &c.

Eph.4.a.4.5. & 5.d.23.

*1.Cor.6.c.15 Eph.4.c.15.16 & 5.g.30. Colos. 1.c.18?

M. An ergò rectè quosdam huic Christianæ fidei partí iudium geo existimas, se credere sanctam catholicam Romanam ecclesiam?

A. Eos non solùm alienum huic loco sensum adtingere arbitror, dum nullum in ecclesia Christi nisi qui Romani põtificis decreta edictaq; omnia sacrosancta habeat, censeri velint: verùm etiam, dum vniuersitatem ecclesiæ, quam ipsi vbiq; terrarũ & gentium longè lateq; diffusam esse primùm cõfitentur, postea nomine vnius gentis appositò, contrahunt, & in angustum adducunt, haud paulò amplius, quàm Iudæos insanire iudicot vt qui cõtraria, & inter se pugnantia vno spiritu voluant, & pronuncient. Verùm ad hanc eos insaniam adegit cœca cupiditas, studiumq; Romanum pontificem ecclesiæ in terris caput in locum Christi,

supponendi atque substituendi.

M. Iam id ex te audire velim, cur sanctæ Ecclesiæ catholicæ statim adiungas, nos CREDERE SANCTORVM COMMVNIONEM.

A. Quia hæc duo eodem pertinent, & sunt inter se apta admodum atque conuenientia. Hæc enim pars eam, quæ est inter Ecclesiæ membra, coniunctionem societatemq́, qua nulla propior esse potest, clarius adhuc exprimit. Nam quum Deus per vniuersas terrarum regiones atque oras, vt & per omnes ætates atq́ secula, habeat, qui se pure caste q́ venerentur: hij † omnes, licet diuersis, & longinquis temporibus, atque locis separati sint atq́ distracti, vbicunq́ gentium, vbicunque terrarum fuerint, vnius tamen sunt, eiusdemq́ corporis, cuius caput Christus est, membra inter se quàm maximè connexa atq́ cohærentia. Ea est pijs hominibus & cum Deo, & inter se communitas. Spiritus * enim, fidei, sacramentorum, precum, remissionis peccatorum, & æternæ fœlicitatis, omniumq́ adeò beneficiorum, quæ Deus Ecclesiæ per Christū largitur, communitate sunt inter se coniunctissimi. Quin & concordiæ, † atq́ amoris inter se vinculis arctissimis ita sunt astricti, ita vnum est omnibus propositum, vt eadem sit vtilitas vniuscuiusq́ & vniuersorum: & in id maximè studium incumbant, quomodo beneficijs vltrò citroq́ datis, atq́ acceptis, sese mutuò cum ad alia omnia, tum præcipue ad beatam illam æternamq́ vitam, consilio atque auxilio iuuent. Verùm quia hæc sanctorum communio neque sensibus nostris, neque

Cor.12.b.12. 13.&c.c.20. d.26.
Eph.4.c.15.16 & 5.d.30.
Col.1.c.18. & 2.d.19.
Eph.4.a.3.4. 5.&c.c.15.16.
Col.2.d.19.
Mat.7.b.12. & 19.c.14.& 22.d.39.
Rom.12.b.5. 1.Cor.10.f.24 & 13.b.5.
2.Cor.11.g.28
Gal.6.a.2.
Phil.2.a.1.2. 3.4.5.

*naturali

*naturali atque insita in nobis notione, aut intelligentiæ vi aliqua, vt aliæ ciuiles communitates, societatesq; hominũ percipiatur: meritò inter ea, quæ creduntur, hoc loco posita est. 1.Cor.2.d.14. 15.

M. Breuis hæc tractatio de Ecclesia, collocatiſque apud eam Dei per Christum beneficijs, vehementer mihi placet: eadem enim clarissimè in Sacris scripturis docentur. Verùm potéstne Ecclesia aliter cognosci, quàm quum fide creditur?

A. Hic quidem in Symbolo propriè agitur de eorum congregatione, quos Deus arcana †electione per Christum sibi adoptauit: quæ Ecclesia nec oculis cerni, neque ex signis cognosci perpetuò potest. Est tamen & visibilis seu spectabilis Dei ecclesia, cuius nobis indicia notasq; ostendit atq; patefacit. Rom.8.c.29. 30.33. Eph.1.a.4.5. b.11. Col.3.b.12.

M. Quò ergò tota hæc Ecclesiæ tractatio clarior fiat, visibilem illam Ecclesiam, ita mihi suis notis signisq; describe, & quasi depinge, vt ab alia quauis hominum societate discernatur.

Ecclesia visibilis descripto.

A. Experiar quomodo quàm optimè id possim præstare. Visibilis Ecclesia nõ est aliud, quam certa quædam multitudo hominum, qui in quocunq; loco sint, purã & synceram * professionem doctrinã Christi: illam ipsam videlicet, quam Euangelistæ atque Apostoli Sacrarum literarum sempiternis monumentis fideliter memoriæ prodiderũt: quiq; Deum Patrem †Christi nomine verè inuocant: vtuntur præterea eius mysterijs, * quæ vsitato nobis vocabulo Sacramenta appellantur, eadem puEsa.55.b.11. Mat.10.b.14. & 28.d.19. Luc.24.c.47. Ro.10.b.8.9. 2.Tim.1.c.10. †Ioh.14.b.13. & 15 c.16.& 16.c.23. *Mat.28.d.19 1.Cor.11.c.23

ritate, & simplicitate (quod ad ipsorum naturam attinet) qua vsi sunt, & literis consignarunt Apostoli Christi.

M. Visibilis ergò ecclesiæ notas esse dicis Euangelij, id est beneficiorum Christi prædicationem, inuocationem, & sacramentorum administrationem synceram.

A. Sunt hæ quidem Ecclesiæ visibilis notæ præcipuæ & planè necessariæ: vt sine quibus ne Ecclesia quidem Christi esse, dicíue recte possit. Sed & in eadem ecclesia, si probè instituta fuerit, certus gubernationis *ordo & modus, disciplinæq; ecclesiasticæ ea ratio obseruabitur, ne impunè liceat cuiquam, qui in illo grege versatur, publicè quicquam impiè, flagitioseue vel dicere, vel facere: adeoq; vt omnes prorsus offensiones, in illa hominum congregatione, quoad eius fieri potest, omnino vitentur. Verùm labente paulatim iam olim hac disciplina, vt sunt hodie corrupti, deprauatiq; omnium mores, maximè verò diuitum atque potentum, qui peccatorum, adeoq; scelerũ omnium impunitatem, atq; summam licentiam habere volunt, censoria animaduersio, & castigatio teneri in ecclesis vix iam potest. In quocunque cœtu tamen verbum Dei, eiusq; inuocatio, & sacramenta purè & syncerè retinentur, non est dubium, quin ibi etiam sit Ecclesia Christi.

Mat. 18. c. 15. 16. 17. 1. Cor. 4. d. 21. & 10. g. 31. 32. & 14. c. 26. g. 40. Phi. 2. b. 14. 15 1. Thes. 5. c. 14. d. 22. & 2. The. 3. d. 14. 15. Col. 2. a. 5. 1. Tim. 2. c. 8. 9 &c. & 3. a. 1. 2. Tit. 2. a. 2. 3. 4. &c. & 3. c. 10.

M. An non omnes ergò in hac visibili Ecclesia sunt ex electorum ad vitam æternam numero?

A. Multi per hypocrisin, & simulationem pietatis,

tis, in hanc se societatem adiungunt, qui nihil minùs quàm vera Ecclesiæ membra sunt. Verùm, quia vbicunq; verbum Dei syncerè docetur, & sacramenta ritè administrantur, ibi perpetuò sunt aliqui ad * salutem per Christum designati, totum illum cœtum Ecclesiam esse Dei censemus: quum & Christus sese, vel duobus † aut tribus, qui suo nomine congregati fuerint, adfuturũ polliceatur.

Esa.55.v.11. Act.13.g.48. Mat.18.c.20.

M. Cur Ecclesiæ, REMISSIONEM PECCATORVM subiungis?

A. Primùm, quia * claues, quibus cœlum & claudendum est, & reserandum, id est, potestas illa ligandi & soluendi, reseruandi atque remittendi peccata, quæ in verbi Diuini ministerio sita est, Ecclesiæ per Christum delata, atq; permissa, ad eam propriè pertinet: deinde quia nemo remissionem peccatorum consequitur, qui non sit verum corporis † Christi membrũ: id est, qui communem Ecclesiæ consociationem studiosè, piè, sanctèq;, perseueranter etiam, & atque ad vltimum non colat, & tueatur.

Mat.16.c.19. & 18.c.18. Luc.24.c.47. Ioh.20.f.23. Ioh.15.a.4.& Col.2.d.19. Mat.24.b.13.

M. Nulláne ergò salutis spes extra Ecclesiam?

A. Extra eam nihil nisi damnatio, exitium, atque interitus esse potest. Quæ enim potest * membris à capite corporeq; auulsis, abscisiue, vitæ spes superesse? Qui ergò discordiam † in Ecclesia Dei seditiosè cõciram, dissidiumq;, & dissentionem in ea faciunt, factionibusq; eam perturbãt, ijs donec in concordiam atq; gratiam cum Ecclesia redeant & reuertantur, spes omnis salutis per peccatorum

Ioh.15.a.4.6. Col.2.d.19. 1.Tim.3.d.15. †Ro.2.b.8.9. 1.Cor.1.b.13. & 3.a.3. 1.Tim.1.a 4.6. 2.Tim.2,c.16. d.23. Tit.3.c.6.10. 11.

remissionem præciditur.

M. REMISSIONIS nomine quid significas?

A. Liberationem culpæ, erratiq; veniam fideles à Deo impetrare. Deum enim gratuitò * propter Christum peccata ipsis condonare, eosq; iudicio & dãnatione, iustisq;, & sceleri debitis supplicijs eripere & liberare.

Psal.32.1.2. Act.13.f.38. & 26.d.18. Rom.3.d.27. Eph.1.b.7. Col.1.c.13.14

M. An non ergò pijs officijs atque operibus Deo satisfacere, & peccatorum veniam ipsi mereri possumus?

A. Nulla meritis nostris debetur misericordia: sed Deus animaduersionem suam & supplicium, quo in nos vsurus erat, Christo remittit & condonat. Solus enim Christus perpessione dolorum, † & morte sua, quà pœnam scelerum nostrorũ dependit atque persoluit, Deo satisfecit: per solum ergò Christum receptũ ad Dei gratiam habemus. Nos ex gratuita * eius liberalitate atq; benignitate beneficiũ hoc accipientes, nihil habemus, quod præmij aut cõpensationis nomine, ipsi vicissim offeramus aut reddamus.

Esa.53.a.4.5. b.8.d.12. Rom.5.b.8.10 Col.1.c.20.21 2.Tim.1.c.10. Hc.9.d.14.15. *Rom.3.d.24. 25.27.28. Gal.2.c.16.

M. Nihilne omnino pro nostra parte faciendum, vt veniam peccatorum impetremus?

A. Tametsi inter homines concesso peccato, difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, vt ignoscat impetrare: cõfessionem tamen erranti medicinam quandam esse, ne à pietate quidem nostra † alieni ignorarunt. Et pœnitentia, quam Resipiscentiam quidam malũt appellare, atq; consilij mutatione peccatoribus opus esse ad veniam impe-

Confessio.

† Cic.

Pœnitentia.

impetrandã, iam antè dictum est, & peccatoribus se veniam daturũ, Dominus promittit, si eos pœniteat, † si resipiscant, animosq; à vitæ prauitate ad ipsum conuertant.

Iere.18.b.8. Ezec.18.d.21. c.30.31.32. & 33.c.14.15.21 Mat.4.c.17. Luc.5.b.32.

M. Quot sunt pœnitentiæ partes?

Partitio.

A. Duæ præcipuæ. Veteris hominis, siue carnis mortificatio: & Noui hominis, siue Spiritus viuificatio.

M. Apertiùs ista planiusq; explicari velim.

A. Veteris hominis mortificatio, est agnitio, *cõfessioq; peccati ingenua atque syncera, tum animi pudor atque dolor, cuius sensu, quòd à iustitia aberrarit, & Dei voluntati minùs obsequens fuerit, grauiter afficitur. Debet enim vnusquisq; ante actæ vitæ peccata recordans, sibi totus † displicere, sibi succensere, acrem se vitiorũ suorum iudicem præbere, & ipse de se sententiam ferre, & iudicium pronuntiare, ne irati Dei graue iudicium subeat. Hunc dolorem, quidam Contritionem appellarunt, cui peccati odium acre, amissæq; iustitiæ amor & desyderium, propinquitate atq; natura cõiuncta sunt.

Confessio. Psal.32.a.4.5. & 51.a.3.4. Prou.28.c.13. 1.Ioh.1.d.8.9. † Psal.6.b.67. & 31.b.9.10. & 38.a.3.4.6. b.8.9.10.c.17. 18.& 51.c.17. & 102.a.4.5. 1.Cor.11.g.31 2.Cor.7.c.9. 10.11.

Contritio.

Odium peccati.

M. At tanta esse potest scelerum conscientia, & pœnitendi vis, vt circumfuso vndiq; pauore, hominis animum salutis desperatio occupet.

A. * Verum id quidem est, nisi doloris magnitudini cõsolationem Deus adhibeat. Sed pijs superest adhuc altera illa pars resipiscẽtię, quæ † spiritus renouatio, siue noui hominis viuificatio dicitur.

Amor iustitiæ. Gen.4.b.13. Mat.27.a.3.4. 2.Cor.2.b.7.8 †Ep.4.d.23.24 1.Pet.4.b.8.

Ea

Ea est, cùm fides accedens animum ita affectum *recreat subleuatq́, dolorem leuat, & consolatur, à desperatione ad spem veniæ, à Deo per Christũ impetrandæ, & à limine mortis, atq́ ab inferis adeò ipsis, ad vitam reuocat, atq́ erigit. Atque hoc est, quod REMISSIONEM PECCATORVM nos credere profitemur.

Mat.4.c.17. Luc.7.f.38.g. 47.78.50. & 15.d.18.21. & 18.c.13.& 24. c.47. Act.2.f.37. & 3.d.19.& 16.f.30.31. 1.Tim.1.c.15.

M. An homo hoc metu, atque hijs difficultatibus, suis se viribus liberare potest?

A. Nihil minùs. Solus enim Deus est, * qui diffidentem rebus suis confirmat, afflictum erigit, perditum recreat, & quo duce hanc quam dixi spem, mentem, voluntatemq́ peccator suscipit.

Mat.12.d.12. Luc.15.c.22. 2.Cor.1.a.3.4. 2.Thes.2.d.16 12.

M. Iam quod superest in Symbolo, recita.

A. CREDO RESVRRECTIONEM CARNIS, *ET VITAM AETERNAM.

Mat.22.c.31. 32. Ioh.11.c.25. 1.Cor.15.toto

M. De his, quoniam in explicando vltimo, iudicio antea nonnihil attigisti, pauca tantùm à te percõtabor. Quorsum tandem, aut cur ista credimus?

A. Tametsi animos hominum immortales, sempiternosq́ esse credamus, tamen si corpora nostra interitu omnino delenda fore putaremus, * concideremus prorsus, vt qui solido gaudio & æuo sempiterno integri, altera nostri parte desiderata nunquam frueremur. Non animas ergò solùm nostras, quũ ex hac vita migramus, admistione corporum liberatas, puras & integras statim † in cœlum ad Christum euolare, certò credimus, verùm etiam corpora nostra † in meliorem vitæ statum restituta, suis tandem animis rursum coniungenda,

1.Cor.15.c.14 17.18.19.

Luc.16.c.22. & 23.f.43.

†Rom.8.b.11. 1.Cor.15.f.42 43.44.g.53.54

da, totosq; nos perfectè atq; absolutè beatos efficiendos: hoc est, tam corporibus, quàm animis nostris, æternitate, immortalitate, vitaq; longè beatissima, quæ perpetuis sæculorum ætatibus non immutabitur, fruituros esse, nihil profectò dubitamus. Hæc spes nos in miserijs * consolatur, hac spe præditi, non solùm incommoda & difficultates, quibus in hac vita afficimur, sed vitæ commutationem, ac mortis dolores toleranter patimur & sustinemus. Mortem enim, non interitum omnia tollentem, atq; delentem, sed ducem nobis in cœlum esse, quæ nos in viam placatæ, tranquillæ, beatæ, sempiternæ vitæ deducat, persuasissimum habemus. Et proinde ex corporum vinculis tanquam ex carcere, ad cœlum quasi communem vrbem & ciuitatem Dei atq; hominum, alacres lętiq; excurrimus atq; euolamus.

Phil.3.d.21. 1.Thes.4.c.13 14.d.15.16.17

Ioh.11.c.25. 1.Cor.15.g.58 1.The.4.c.13. 14.18. Apo.13.d.13.

2.Cor.5.a.1.2. Eph.2.d.19.

M. Ecquid præterea conducit ista credidisse?

A. Admonemur ne rebus incertis, fluxis, & caducis nos impediamus, aut implicemus: ne ad terrenam gloriam aut fœlicitatem spectemus: sed mũdum hũc * vt inquilini, & de migratione perpetuò cogitantes, incolamus: ad cœlum & cœlestia aspiremus, vbi beati æuo sempiterno fruemur.

Heb.13.c.13. 14. 1.Pet.2.d.11.

M. Cùm impios conditione à pijs longissimè † diuersa, ad miseriam æternam videlicet, sempiternamq; mortem resuscitandos esse anteà docueris, cur Symbolum vitæ duntaxat æternæ, inferorum verò mentionem nullam facit?

Mat.25.c.34. d.41.46.

A. Fides hæc est Christianæ confessio, quæ non

nisi ad pios pertinet: & proinde ea tantùm recensere, quæ sunt ad consolandum * accommodata, amplissima nimirum præmia, quibus suos Deus donabit. Impios ergò à regno Dei alienos quæ maneant supplicia, non commemoratur.

Mar.16.d.16. Luc.24.c.47. Ioh.3.c.15.16. Rom.4.c.16.

M. Explicato iam Symbolo, id est, summa fidei Christianæ, dic mihi quid commodi ex hac fide comparamus?

A. Iustitiam † coram Deo, per quam hæredes vitæ æternæ instituimur.

Ro.3.c.21.22. Gal.2.c.16.

M. An non ergò pietas erga Deum nostra, ac vita inter homines honestè sanctèq; acta, iustos coram Deo nos efficit?

A. De hoc quædā † superiùs post explicatam Legem, & alibi etiam, in hanc ferè sententiam diximus. Si quisquam ad præscriptam normam * iuris diuini integrè viuere posset, is merito iustus ex operibus bonis censeretur: verùm cùm ab ea vitæ perfectione longissimè absimus † omnes, adeoq; peccatorum nostrorum conscientia opprimamur, * alia nobis ineunda ratio, & via reperienda est, qua nos Deus in gratiam recipiat, quàm nostro merito.

Pag.40. Rom.10.a.5. Gal.3.b.12. Gen.6.b.5.& 8.d.11. Luc.18.c.11. 12.14. Ro.7.c.14.15. Gal.2.c.16. *Rom.11.a.6.

Magist. Quæ tandem quæso?

A. Ad Dei † misericordiam confugiendum est, qua gratis nos in Christo, nullo nostro merito, nec operum respectu, amore, & beneuolentia complectitur: tum peccata nobis nostra condonans, tum iustitia Christi per fidem in ipsum ita nos donans,

Ro.3.c.24.& 4.a.4.7.d.16. Ephe.2.a.4.5. 2.Tim.1.b.9. Tit.3.b.4.5. 1.Pet.1.a.3.& 2.b.10.

nans, vt ob eam, perindè ac si nostra esset, ipsi acceptí simus. Diuinę ergò per Christum clementiæ, iustitiam nostram omnem acceptam ferre debemus.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A. Ex Euangelio, quod Dei per Christum promissiones continet,* quibus dum fidem, id est, certam animi persuasionem, & stabilem beneuolentiæ diuinæ fiduciam, qualis iam per totum Symbolum est descripta, adiungimus, in huius, quam dico iustitiæ possessionem, pedem quodammodo ponimus. Ro.4.a.3.5.c. 14.16.d.20.24 Gal.2 c.16.d. 20.& 3.b. 11. Heb. 10.g.38.

M. Non ergò inter huius iustitiæ causas fidem principem locum tenere dicis, vt eius merito nos ex nobis iusti coram Deo habeamur?

A. Nequaquam: id enim esset fidem in Christi locum substituere. Verùm huius iustitiæ fons * est Dei misericordia, quæ in nos per Christum deriuatur: per Euangelium verò nobis offertur, †& à nobis fide, quasi manu prehenditur. Eph.1.a.4.5. 6.&c.& 2.a.4. Tit.3.b.4.5.6. † Mar.1.b.14. Rom.4.c.16.d 19.20.21.24.

M. Fidem igitur non causam, sed instrumentum esse iustitiæ dicis, quòd scilicet Christum, * qui est iustitia nostra, amplectitur, tam arcta nos coniunctione cum illo copulans, vt omnium eius bonorum participes faciat. Ioh.1.a.12. Rom.3.d.22. 1.Cor.1.d.30. Heb.9.d.14.

Aud. Sic est.

M. Verùm an à bonis operibus ita separari hæc iustitia potest, vt qui hanc habet, illis careat?

A. Nequaquam; fide enim Christum, qualem se

nobis offert, accipimus: ipse verò nō modò à peccatis & morte nos liberat, & cum Deo in gratiam reducit, sed & Spiritus * sancti diuino afflatu & virtute, ad studium innocentiæ atque sanctitatis, quam Vitæ † nouitatem appellamus, regenerat, atq; reformat.

Ro.8.a.1. &c. b.9.10.12.13. † Rom.6.a.4.

M. * Iustitiam ergò, fidem, ac bona opera, natura cohærentia esse dicis, quæ proinde non magis distrahi debeāt, quàm Christus illorum in nobis author, à seipso diuelli possit?

Ro.5.a.1.2. 1. Cor.13.a.2. Eph.3.c.17. Iacob.2.d.20. 1. Pet.1.d.19. 20.21.22.

A. Omninò.

M. Hæc igitur fidei doctrina hominum voluntates ab operibus officijsq; pijs nequaquam alienat.

A. Nihil minùs. Nam opera bona fide, * vt radice sua nituntur: tantum ergò abest, vt à vita integrè agenda animos nostros fides retardet, vt contrà ad eius studium maximè incitet: adeoq; verè fidelis non sit, qui non & vitia pro viribus † declinet, & virtutes studiosè amplexetur: ita semper viuens, vt rationem sibi reddendam arbitretur.

Psal.1.a.3. Rom.11.b.16. Eph.3.c.17. Col.2.a.6.7. Tit.3.b.8. † Rom.6.a.1.2 3.4.

M. Ergò explicatè mihi, quomodo opera nostra Deo accepta sint, & quibus donentur præmijs edisserere.

A. In operibus bonis duo præcipuè requiruntur. Primùm, vt ea opera, * quæ lege Diuina præscripta sunt, deinde vt ea mente atq; † fide, quam Deus exigit, à nobis suscipiantur. Nullæ enim vel actiones, vel cogitationes sine fide susceptæ, Deo placere possunt.

Deu.4.a.1.2. & 22.c.32. † Mar.7.b.6.7. 8.9.& 10.c.17 19. Ioh.15.b.10. † Ro.9.f.31.32 & 14.d.23. Heb.11.b.6.

M. Perge

Magiſt. Perge.

A. Conſtat ergò omnia opera, quæcunq; facimus antequam renati * ſumus, Deiq; ſpiritu renouati, quæ propriè noſtra dici poſſunt, vitioſa eſſe. Qualemcunq; enim ſpeciem ſplendoris & dignitatis præ ſe ferant, præbeantq; oculis hominum: quum è prauo corruptoq; † corde, quod Deus maximè ſpectat, manẽt & proficiſcantur, nõ niſi inquinata contaminataq; eſſe, & Deum proindè grauiter offendere poſſunt. Huiuſmodi igitur opera vt malos fructus, * ex arbore mala editos, aſpernatur Deus, atq; à ſe reijcit.

Io.3.a.3.4.5.6 Ro.9.f.31.32. Ephe.2.a.3. 1. Pet.1.d.22. 23. †Ro.8.a.5.6.7 1. Cor.1.c.19. 20. & 3.d.19. 2. Cor.1.c.12. Mat.7.c.18.19 & 12.d.33.35.

M. Nullis ergò operibus, aut meritis Deum antevertere poſſumus, quibus illum ad beneuolentiam, beneficentiamq; priores prouocemus?

A. Nullis planè. Nam nos Deus non ſolùm quum inimici eius eſſemus, † id eſt, peccatores, ſed & ante mundi iacta fundamenta in Chriſto dilexit, atq; elegit. Et hic eſt ille, quem dixi, iuſtitiæ noſtræ fons atque origo.

Ro.5.b.8.10. & 11.c.35. 1.Ioh.4.b.9. 10.d.19. Eph.1.a.4.

M. De illis verò operibus, quæ iam in gratiam apud Deum poſiti, ſpiritusq; ſacri inſtinctu facimꝰ, quid cenſes?

A. Debita pietatis officia, quæ ex fide, * per charitatem operante proficiſcuntur, Deo quidem grata ſunt, non tamen ipſorum merito, † ſed quod ille ſuo fauore ea liberaliter dignetur. Nam tametſi à Diuino afflatu, vt à fonte riuuli deducantur, ex * carnis tamen noſtræ, quæ ſeſe in agendo admiſcet, quaſi contagione vitium concipiunt; haud ſe-

Rom.12.a.1. Galat.5.a.6. †Luc.17.c.10. & 18.c.11.12. 14. *Eſa.64.b.6. Rom.7.c.14. 15.17. Gal.5.c.17.

cus, ac riuus alioqui purus & limpidus, cœno, limo q̃ per quod fluit, turbatur atq; inficitur.

M. Quomodo ergò ea Deo placere affirmas?

Ro.9.f.31.32. Gal.5.a.6. Heb.11.b.6. †Psal.130.a.3. & 143.a.2.

A. Fides * est, quæ Dei gratiam operibus nostris conciliat, dum pro certo habet, eum summo nobiscum † iure acturum non esse, neque facta nostra quasi ad calculos vocaturum, aut exacturum ad perpendiculum: id est, in illis æstimandis expendendisq; non adhibiturum seueritatem: sed omni eorũ vitiositate Christo eiusq; meritis remissa atq; condonata, pro perfectè absolutis esse habiturum.

M. Persistis ergò in eo, nõ posse nos operum merito cõsequi, vt iusti coram Deo habeamur, quum actiones humanas vel perfectissimas venia indigere existimes.

Luc.18.c.11. 12.14. Rom.4.a.2. Gal.2.c.16. †Rom.3.c.20.

A. Deus ipse in verbo suo ita statuit: eiusq; sacer spiritus nos instituit, vt precemur, ne *in iudicium nos adducat. Nam quum iustitia Deo iudici probanda, perfectè † absoluta atque expleta omnibus suis partibus & numeris esse debeat, vt quæ ad acerrimam Diuinæ legis iudicijq; normam, & quasi ad perpendiculum dirigenda simul atq; exigenda sit: opera verò nostra vel * optima, quum à Diuini iuris iustitiæq; regula, atque præscripto longissimè aberrent, atque absint, multisq; modis & culpanda sint & damnanda, operibus iustificari coram Deo nulla omnino ratione possumus.

*Psal.143.a.2. †Iob.4.d.18. & 15.b.14.15. 16.& 25.b.4.5 Psal.130.a.3. *Iob.15.b.14. 15.16.& 25. b.6. Esa.64.b.6. 1.Cor.4.a.4.

M. Annon hæc doctrina hominum animos ab officijs pietatis abducit, & ad bona opera segniores atq; tardiores efficit, aut minùs certè alacres prom-

ptosq;

ptosq; ad pia ſtudia reddit?

A. Nequaquam: neq; enim proinde inutilia eſſe, & fruſtra, aut ſine cauſa fieri bona opera dicemus, quod iuſtitiam per illam non conſequamur. Nam & in proximi commodum, * & in Dei gloriam cedunt: & de Diuina erga nos beneuolentia, noſtraq; viciſſim in Deum charitate & fide, atque ita de ſalute nos noſtra, quaſi teſtimonijs quibuſdam † certiores faciunt. Et æquum omnino eſt, vt Chriſti filij Dei ſanguine redempti, & innumeris præterea atq; immenſis Diuinis beneficijs affecti, ad redemptoris *arbitrium atque nutum viuentes, & nos totos accommodãtes, memores nos, gratosq; erga ſalutis noſtræ authorem præbeamus, aliosq; illi † exemplo noſtro acquiramus atq; lucrifaciamus. Iſta recogitans aliquis, pijs ſuis ſtudijs operibusq; ſatis lætari poteſt.

Mat.5.b.16. 1.Pet.2.c.12. Mat.12.d.33. Phil.2.b.12. 1.Pet.1.c.10. *Ro.14.b.7.8. 1. Cor.6.c.19. 2. Cor.5.c.15. 1.The.5.b.10. † Mat.5.b.16. 1.Pet 2.c.12.

M. At præmijs tamen tum in hac vita, tum in futura nos ad benè agendum inuitat Deus, & quaſi mercede quadam nobiſcum paciſcitur.

A. *Merces illa non pro dignitate, vt dixi, operib⁹ tribuitur, & illis quaſi gratia pro meritis refertur, ſed Dei benignitate gratis præter meritum in nos confertur. Iuſtitiam verò Deus nobis pro ſua in nos charitate, & liberalitate † per Chriſtũ dono dat. Dei donum liberalitatemq; quum dico *gratuitam, & ſine mercede, aut merito noſtro benignam intelligo: vt ſit mera ſyncera q; Dei liberalitas, quam ad noſtram modo, quos diligit, quiq; illi fidimus, ſalutem referat, non cõducta, aut mercenaria, quaſi quædam commodorũ vtilitatumq; ſuarum

Mat.5.b.12. & 10.d.41.42 & 25.c.34.35. Eph.3.d.20. 2.Tim.1.b.9. †Rom.3.c.24. 1.Cor.1. *Rom.3.c.24. & 11.b.6. Gal.5.a.4. 2.Tim.1.c.9. Tit.3.b.4.5. Apoc. 21.b.6.

ſuarum mercatura, quàm ad fructum aliquem ſuum exerceat, aliquod viciſſim præmium, aut pretium à nobis repetens: qua ſola vel cogitatione Dei benignitas, ſimul & maieſtas minueretur.

M. Quum ergò Deus, & iuſtitiam nobis per fidem tribuat, & opera noſtra per eandem grata acceptaq; habeat: dic mihi, fidem hanc, naturæne dotem, an Dei donum eſſe putas?

Mar.9.c.23.24 Ioh.9.c.29. 1. Pet.1.d.20. 21. * Mat.16.b.7. 8.9.11. Luc.18.f.34. Rom.8.b.6.7. 1.Cor.2.d.14. † Mat.6.d.30. & 8.c.26. & 16.b.8.& 14. d.31. *Mat.16.c.17. Luc.24.g.45. Col.1.b.9. 2.Tim.2.a.7. †Luc.17.a.5.

A. Donum † diuinum, & quidem ſingulare, atq; eximium, fides eſt. Nam & hebetiora, * tardioraq; ſunt ingenia noſtra, quàm vt Dei ſapientiam, cuius fontes fide aperiuntur, concipere, & animo comprehendere poſſint; & corda noſtra, vel ad † diffidentiam, vel ad prauam peruerſamq; in nobis, vel aliis creaturis confidentiam, quàm ad veram in Deo fiduciam, ſunt propenſiora. Verùm Deus verbo ſuo nos inſtruens, ſimulq; * mentes noſtras ſpiritu ſuo ſancto illuſtrans, ad ea, quę alioquí obtuſam ingeniorum noſtrorum aciem longè fugerent, dociles nos reddit, & ſalutis promiſſiones in animis noſtris conſignans, nos ita format, vt de illarum fide nobis ſit perſuaſiſſimum. Hæc intelligentes Apoſtoli, Dominum orant, vt † fidem ipſorum augeat.

Tertia

Tertia pars de Oratione, & gratiarum actione.

M. Opportune de oratione mentionem fecisti. Absoluta enim iuris Diuini, & Symboli, id est, confessionis Christianæ explicatione, proximum est vt de precatione, & quæ illi finitima est, gratiarum actione, iam dicamus: est enim horum cum superioribus implicita, & apte cohærens ratio. *Transitio.*

A. Apussime profecto: vt quæ ad priorem legis Diuinæ tabulam referuntur, officiaq; pietatis in Deum præcipua complectuntur. Psal.50.c.15. d.23. Act.9.d.21. Rom.10.c.12. & 15.b.6. 2.Cor.1.a.24. 2.Tim.2.d.22. 1.Pet.1.c.17.

M. In explicanda oratione, quem ordinem sequemur? *Rerum docendarum ordo.*

A. Hunc, si ita tibi videbitur præceptor, vt primo loco, quis sit orandus: secundo, qua fiducia: tertio, qua animi affectione: quarto, quid orandum sit explicemus.

M. Primum igitur dic mihi quem inuocandum esse censeas?

A. Nullum profecto, nisi Deum solum.

Margin. Quid ita?

A. Quia in Dei vnius manu, † vita salusq; nostra posita est, in cuius potestate sita sunt omnia: quum ergo omne quod bonum est, quodq; hominem Christianum optare & expetere oporteat, Deus nobis largiatur: quumq; is solus in quouis discrimine opem atque auxilium ferre, periculaq; omnia depellere possit, ab eo rem omnem petere, Psal.17.b.7.8. & 26.a.1.& 28.b.8.& 78. & 104 toto. Ps.18.a.1.&c. d.26.27.28. &c.& 91.a.1. 2.&c.

P.i. atque

atq; ad ipsum solum in quauis difficultate confugere, & ipsius opem implorare nos cõuenit. Hoc enim ipse in † verbo suo tanquam peculiarem, propriumq; numinis sui cultum exigit, atque deposcit.

Psal.50.c.15. d.23.& 81.b.7 & 29.d.26.27.

M. Annon ergo recte sanctos homines, qui ex hac vita abierint, aut Angelos etiam inuocabimus?

A. Minime: id enim esset, vel infinitatem illis, vt vbique præsentes sint, vel absentibus abditarum voluntatum nostrarũ intelligentiam, hoc est, Diuinitatem quandam tribuere: simulq; fiduciam atque spem nostram, * quæ tota in solo Deo collocanda esset, partim in ipsos transferre, atque ita in idololatriam prolabi. Sed & quum Deus ad se vnũ nos vocet, † se nos & auditurum & adiuturum, interposito etiam iureiurando promittat, ad aliorum opem confugere diffidentiæ esset, atq; infidelitatis certum argumentum. Et quod ad sanctos homines, qui ex hac vita excesserunt, attinet: quale quæso hoc esset, relicto Deo ** viuente, audiente † preces nostras, potentissimo, * propensissimo ad iuuandum, qui nos adire † vocet, suo numine atque auxilio nos defensurum in verbo veritatis promittat, * atq; iuret: illo inquam relicto, ad homines mortuos, surdos, impotentes confugere: qui neq; opem promiserint, neq; auxilia ferre possint, quibus iuuandi nostri partes Deus nusquam tribuerit, ad quos nullis scripturis, quibus † fides certo nitatur, dirigamur, sed capitis tantum nostri somnijs, aut delirijs potius fidentes, temere agamur.

Psal.2.c.18. & 25.a.1.2. & 31.b.8.9.

Psal.50.c.15. & 89.b.26.27. Ioh.16.c.23. 24.

Psal.102.d.21. 23.24.

†Psal.50 c.15.

*Ephe.3.d.20.

‡Mat.11.d.28

*Ioh.16.c.23. 24.

Rom.10.c.8. 14.d.17.

M. An

M. At Angelorum, qui nos circumstant, & nos proinde audiunt, opera Deus ad salutem nostram vtitur.

A. Verum † id quidem est: nusquam tamen in verbo Dei apparet, Deum velle nos vel angelis, vel hominibus pijs iam mortuis, preces adhibere. Quum vero fides * verbo Dei nitatur, & quod nō est ex fide † peccatum sit, recte dixi, certum esse infidelitatis signum, relicto Deo, * ad quem solum nos scripturæ remittunt, angelos, aut pios homines hac vita carentes, de quibus inuocandis nullum in sacris literis verbum extet, precari atque implorare. Psal. 91.b.11. 12. Heb.1.d.14. Ro.10.d.17. Ro.14.d.23. Mat.6.b.6.9.

M. Quum tamen charitas piorum animis nunquam † excidat, etiam in cœlo versantes, solliciti sunt de nobis, & salutem nostram expetunt. 1.Cor.13.c.18

A. Id vero negari non potest: non tamen sequitur à nobis proinde esse inuocandos: nisi putemus amicorū, quamuis longè absentium, tantùm quòd nobis bene velint, opem atque auxilium esse implorandum.

M. Ab hominibus tamen viuis, præsentibusq́, quibuscum versamur, opem sæpe petimus.

A. Fateor: homines enim, vt * mutuæ inter se opis indigent, ita facultatem sese mutuò iuuandi Deus illis concessit: disertèq́ etiam præcepit, vt quisq́ proximum suum, quo possit adiumento, † subleuet. Homines ergò, vt beneficentiæ Diuinę ministros ex voluntate Dei imploramus, opem 1.Cor.12.b. 11.c.21.d.25. 1.Pet.4.b.10. Mat.7.b.12. 1.Cor.10.f.24 Gal.6.a.2.

atq; auxilium ab ipsis expectantes: at ita tamen vt tota fiducia, nostra in solo Deo reponatur, illiq;
1. Pet. 1. b. 10. quicquid * per manus hominum traditur, vt omnis benignitatis fonti acceptum referamus. Recte ergo atq; ordine ista fiunt, neque quicquam impediunt, quo minus vnum Deum inuocemus, ita vt nunc alterum de bono nos expectare, nec alibi totum nostrum præsidium collocare existemur.

M. Precè igitur & obsecratione, vt & alijs omnibus pietatis officijs, ex præscripto verbi Dei nobis esse vtendum, alioqui Deo placere non posse statuis?

Deut. 4. a. 2. & 5. c. 32. 33. A. Omninò: in religione enim ordinis, atque rationis à Deo institutæ perturbatione peccatur, quicquid peccatur.

M. Solum ergò Deum, collocata in eo omni fiducia, inuocandum esse, eiq; vt bonorum omnium fonti accepta referenda esse omnia, hactenus dictum est. Iam proximum est, vt qua fiducia miseri mortales, qui tot modis indigni sumus, immortalem Deum appellare debeamus, declares.

Transitio.

A. Sumus quidem nos omnibus modis indignissimi, verum non superbè atq; arroganter, quasi digni irrumpimus, sed Christi *mediatoris nomine,
Io. 14. a. 2. 3. b. 13. & 16. c. 23. Eph. 2. d. 18. 1. Tim. 2. b. 5. atque fiducia accedimus: à quo ianua nobis patefacta, quamuis vilissimi homunculi simus, ex argilla & luto facti, scelerumq; nostrorum conscientia oppressi, aditu non prohibebimur, neque difficiles accessus ad Diuinam maiestatem, eiusq; gratiam nobis conciliandam sumus habituri.

M. Non

M. Non ergò vt ad principem aliquem mundanum, ita & ad Deum accessuris opus est homine aliquo internuntio, aut interprete, qui nos illi cõmendet, causamq; nostram exponat.

A. Nihil minùs: nisi & Deum hominum *instar vt vni loco inclusum, multa nisi per seruos suos intelligere non posse, vel dormitare interdum, vel non satis otij ad audiendum habere statuamus: nam quod ad indignitatem nostram attinet, preces nostras, nulla re nobis insita, sed vnica † Christi, cuius nomine precamur, dignitate niti iam diximus.

3. Re. 18. f. 27. Psal. 33. b. 13. 14. & 94. b. 7. 9. 10. 11.

Ioh. 15. c. 16. & 16. c. 23. 24. 25. 26.

M. Ergò solius omninò Christi nomine, atq; fiducia patrem Deum inuocandum esse censes?

A. Certè præceptor: solus enim ille supra alios omnes singulari nos *amore complectitur, vt omnia nostra curæ velit: solus est apud Deũ Patrem, vel ad dexteram assidet, † gratiosissimus, vt quidquis ab eo impetrare possit: solus ergò mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus: solus inquam, vt redemptionis, sic & inuocationis (vt ita loquar) mediator, cuius solius *nomine Deum Patrem adire nos diserte sacræ literæ iubent, additis etiam promissionibus, eum sua intercessione effecturum, vt, quæ oramus, exoremus. Alioquí † sine Christo, Dei auris atque animus ab hominibus abhorret.

Ioh. 15. b. 9. 13 Ro. 8. d. 17. 18. 19. Ep. 5. a. 2. d. 25. † Mat. 3. d. 17. & 12. b. 18. Rom. 8. a. 34. *Ioh. 14. b. 13. & 16. c. 23. 26.

Ioh. 15. a. 5. Ep. 2. c. 12. 13.

M. At mutuis *precibus alij alios adiuuamus tamen, quoad in hoc mundo hæremus.

1. Thes. 1. a. 2. Col. 4. a. 2. 3. Eph. 6. c. 18. 19.

A. Verum id quidem est, non tamen ideò alios

mediatores Christo substituimus, sed coniunctis animis & votis, ad charitatis atque verbi Dei prę-
1. Tim.2.b.5. Hcb.9.d.15. scriptum, vno † mediatore, communem patrem inuocamus.

M. Alios ergò mediatores ad Deum, aut causæ nostræ patronos, præter vnum Christum constituere, & à Scripturis sanctis, ac proinde à fide alienum, & cum Christi ipsius summa iniuria coniunctum esse dicis?

Aud. Dico præceptor.

Magist. Perge.

A. Summa rei illuc pertinet, vt promissionum
Ro.1.a.2.5. & 4.d.21.24. 2.Cor.1.d.20. & 3.b.4.5. Gal.3.d.22. Tit.1.a.2. † Mat. b.9.10. Iob.14.b.15. d.26.& 15.c. 16.21.& 16.c. 23.24.26. *Psal.29.a.1.2 Act.3.c.12.16.
* nobis per Christum factarum fiducia nixi, eiusq; freti patrocinio, omissa omni dignitatis nostræ ratione, precibus quasi ex ore † Christi conceptis, ad Deum Patrem inuocandum accedamus: quod vt veritati scripturarum maximè consentaneum est, ita ab * arrogantiæ, temeritatisq; culpa longissimè vtiq; abest.

M. Sic verò vt dicis, Deum precantes, quod petunt impetrandi spem bonam concipere debere existimas?

Mat.21.c.21. Mar. 11.d.22. 23.24. Ioh. 16.c.23. Iac.1.a 6.& 5. d.15.16. † Mat.7.b.10. Hcb.4.d.16. & 10.d 22. 1.Ioh.5.c.14.
A. Et Dominus ipse certa nos * fide petere iubet, addita promissione, & iureiurando etiam interposito, nobis datum iri, quicquid credentes petierimus; & eius item Apostoli rectam precationem ex fide manare docent. Proinde firmissimum, hoc orationis ponere fundamentum perpetuò oportet, vt in certa paternæ bonitatis † fiducia acquiescentes

scentes, Deum preces votaq; nostra exauditurum, & quod petierimus, quatenus quidē id nobis expediet, impetraturos nos esse statuamus. Proinde, qui temere * atq; inconsultè ad precandum accedunt, quiq; hæsitantes, & de successu incerti orāt, vana irritaq; verba incassum fundunt.

Mat.20.c.22. & 21.c.21. Ioh.16.c.24. Iacob.1.a.6. & 4.a.3.

M. Intelligo qua fiducia Deum inuocandum esse dicas: nunc qua animi affectione accedendum sit, explica.

A. Indigentiæ, ægestatisq; nostræ, & ęrumnarum, quæ nos premunt, sensu animos nostros grauiter affici oportet: adeo quidem, vt liberationis ex ea molestia, atq; opis Diuinæ, quam expetimus desyderio ingenti flagremus. Sic verò animis affecti, fieri nō potest, quin attentissimè, † ardentissimoq; studio, quod cupimus, precibus omnibus votisq; exposcamus.

Psal.50.c.15. 94.c.7. & 124. a.1.2. & 127. a.1.20. Rom.7.b.18. & 8.d.23. 2.Cor.3.b.4.5 †Luc.18.a.5.7 Rom.12.c.12. Eph.6.c.18. Col.4.a.2. 1.Tim.2.a.1.

M. Video ergò non satis esse lingua tantùm, & voce precari.

A. Mente * atque attentione, sine qua preces numquam efficaces esse possunt, non adhibita, precari non solum est laborem inutilem frustrà suscipere: (quomodo enim nos Deus exaudiat, quum non attendimus † nec exaudimus nosmetipsos:) nec inanes solum sine fructu, sed & noxias * etiam, læsa maiestate Diuina, voces fundere; tantum abest, vt Diuinum numen sceleratè violatū eiusmodi preces placare queant.

1.Cor.14.c.14 15. 1.Cor.14.c.14 Psal.109.b.7.

M. Vnde ista ita esse intelligimus?

A. Quum

Ioh.4.c.23.24 2. Cor.3.d.17.

A. Quum Deus sit Spiritus, (vt ita loquar) atque animus purissimus, animum mentemq; cum aliàs semper, tum verò in oratione, per quam homines cum Deo quasi colloquuntur, & communicant, vel maximè requirit. Sed & ijs tantùm, qui ipsum

Psal.145.c.18. 19.

* verè, id est, ex animo inuocant, propinquum fore se, eorumq; preces sibi cordi esse testatur.

Esa 29.c.12.13 Mat.15.a.8. & 20 c.22.

Contà verò, qui † simulatè, temereuè in lingua promptum habent, quod animo & cogitatione non comprehendunt, nec consequuntur, & cum

*Ier.48.b.10.

immortali Deo * negligentiùs, quàm cum mortali homine solent, agunt, horum preces Deus meritò auersatur, atq; detestatur. Mente ergo semper opus est, at lingua in precatione perpetuò non est necessaria.

M. Est tamen aliquis in precibus linguæ vsus.

Psa.25.d.28. & 51.c.14.15. & 71. d.21.22 23. Rom.14.c.11. Phil.2.b.11.

A. Maximè. Æquum enim est, vt † lingua etiam omnem vim atq; facultatem suam ad amplificandum Dei gloriam, sedulò studioseq; conferat: quæ præ alijs corporis partibus in hunc vsum propriè à Deo condita sit. Præterea vt animo, cogitatione curaq; vehementer intento, vox imprudentibus interdum nobis erumpit: ita nonnunquam ipse pronunciandi sonus, auditioq; nostrorum verborum mentem excitat, atq; acuit, eiusq; intentionẽ iuuat, & remissionem, qua assiduè animus vrgetur, arcet atq; depellit.

M. Quum hæc ita se habeant, quid de illis censes, qui in precando peregrina atque ipsis incognita lingua vtuntur?

A. Eos

A. Eos non operam modò (quod aiunt) sed Deum etiam ipsum parum ludere. Si enim LOQVI *Interpretatio nominis.*
est suo loco verbum quodq; scienter ponere, qui
* non intellecta verba pronunciant, perstrepunt 1.Cor.14.b.7.
verius quàm loquuntur; tantùm abest, vt precen- 9.c.11.
tur. Psittacos enim potius quàm homines, nedum
Christianos aguni. Isaq; facessat procul à pijs ho-
minibus talis hypocrisis, atque ineptia. Nam si D. Cor.14.c.11.
Paulus absurdum putet, vt quis apud alios sermo-
nem habeat, quem non intelligunt, quòd verba
neminem moueant nisi eum, qui eiusdem linguæ
societate sit coniunctus, loquentemq; atque audi-
entes mutuò sibi barbaros fore affirmet: quanto
est absurdius, nosmet nobis ipsis esse barbaros, dū
eo sermone, qui nobis non est notus, vtimur, illaq;
lingua, in qua ipsi surdi sumus, sensus nostros atq;
vota explicare conamur? Huiusmodi certe ho- Cicer. offic.
mines vt maximè ineptos optimo iure rideri, ho- Tusc.5. & de
mines olim sapientissimi existimauerunt. Oratore.

M. Video quam attentus animus, studiumq; ardēs
in oratione requiratur. Verùm dic mihi, ardorem
istum naturalemne, & animis nostris insitum, an
diuinam hanè mentium nostrarum incitationem
esse putas?

A. Sacræ literæ testantur Dei spiritum * gemitus *Rom.8.c.26.
inenarrabiles, quibus preces nostræ efficaces red- Eph.2.d.18.
duntur, ciere. Is ergò sine dubio mentes nostras
afflatu suo concitat, & ad orandum acuit atque
adiuuat.

M. Quid ergò, cùm hic animi ardor, qui semper

adeſſe non poteſt, conſederit, aut extinctus omnino fuerit, an pigritia torpentes, & quaſi dormitantes, agitationem, motumq; ſpiritus ocſitanter expectabimus?

A. Nihil minùs: quin potiùs languentibus nobis atq; animo remiſſis, Diuinum † protinus auxilium expetendũ eſt, vt is alacritatem nobis addat, animosq; noſtros ad precandum excitet: hanc enim mentem, voluntatemq; Deo duce ſuſcipimus.

Pſa.51.d.17. Mat.26.d.40. 41.

M. Supereſt iam, vt quid precib⁹ à Deo debeamus expoſcere, ex te intelligam. Licetne, quicquid in mentem buccamue nobis venerit, à Deo petere?

A. Quum homines à vera pietate alieni, tam honeſtam opinionem de deorum ſuorum numine ac mente habuerint, vt expeti nihil ab iis, quod ſit iniuſtum, ac inhoneſtum debere arbitrarentur: abſit vt homines Chriſtiani quicquam, à quo diuina mens atque voluntas * abhorreat, precibus à Deo petamus vnquam. Hoc enim eſſet diuinam maieſtatem iniuria, atq; ignominia etiam ſumma afficere: tantùm abeſt, vt ralis illi precatio placere, aut quicquam ab eo impetrare queat. Quum verò & nebetiora ſint mortalium † ingenia, quàm vt quid ipſis expediat intelligere poſſint, & animorum cupiditates tam cœcæ atq; indomitæ, vt non ſolùm duce, quem ſequantur, ſed frænis etiam, quibus coërceantur, opus habeant, nimis abſurdum eſſet, affectibus nos noſtris temere præcipitesq; in precãdo ferri. Ad certam ergò normam atq; præſcriptionem precationis noſtræ omninò ſunt dirigendæ.

Cicero pro domo ſua.

Mat.7.b.11. Ioh.16.c23.24 Iacob.4.a.3. 1. Ioh.5.b.14.

Mat.20.c.22. Ro.8.c.26.27. Iacob.4.a.3.

rigendæ.

M. Quam tandem quæso?

A. Eandem profecto illam, † quam cœlestis magister discipulis suis, ac per eos nobis omnibus precandi formulam constituit: qua, quæ à Deo petere fas est, ac nostra impetrare interest, vniuersa in pauca admodum contulit, quæ etiam ab ipso authore Precatio Dominica est appellata. Si ergo doctorem cœlestem diuina voce nobis præeuntem sequemur, nunquam profecto à recta precandi regula aberrabimus. Mat.6.b.9.10. Luc.11.a.1.2. &c.

M. Dominicam ergo precationem mihi recita.

A. Quum volueritis orare (inquit * Dominus) sic dicite. PATER NOSTER QVI ES IN COELIS, SANCTIFICETVR NOMEN TVVM. VENIAT REGNVM TVVM. FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO, SIC ETIAM IN TERRA. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. ET REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM, SED LIBERA NOS A MALO. QVIA TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN. Mat.6.b.9.&c Luc.11.a.1.2. &c.

M. Arbitrari sine ista à nobis quasi dictata perpetuo reddenda esse, ita vt vno verbo ab ipsis discedere sit nefas.

A. Non est dubium, quin † aliis in precando verbis vti liceat, modo ab huius precationis sententia

† De hoc constat ex Psalm. libro, & aliis S. Scriptura locis pene infinitis.

non aberremus. In ea enim certa quædam, & præcipua rerum capita Dominus proposuit, ad quæ, nisi precationes nostræ omnes referantur, Deo placere non possunt: petat tamen quisq; à Deo, vt præsens * tempus atque necessitas flagitabunt: & cui volet parti huius precationis, & quamdiu volet, immoretur, eamq; prout visum fuerit, variis modis amplificet: nihil enim impediet, modò ea fiducia atque affectu, quo est antè dictum, in eam item sententiam, quæ hac oratione ostenditur, Deum precetur.

Fiat. 107. a. 5. & b. 12. c. 18. d. 28. &c.

M. Precatio Dominica quot partes habet?

Partitio.

A. Postulationes quidem sex continet, partes tamen in summa duæ sunt: quarum prior ad solam Dei gloriam attinet, & tres priores petitiones cõplectitur: posterior, quæ reliqua tria postulata cõtinet, ad nostrum commodum proprie pertinet.

M. Itáne vtilitatem nostram à Diuina gloria diuellis, atque distrahis, vt æqualiter etiam inter ea partiaris?

A. Cohærentia non distraho, sed quò tota tractatio perspicua fiat, secernenda distingo: vt quorsum quidq; pertineat intelligatur. Alioqui, quæ proprie ad Dei gloriam spectant, ea nobis quoque summas vtilitates præbent: quæ rursum vtilitati nostræ seruiunt, omnia ad diuinam gloriam reuocantur. † Is enim finis, ad quem referenda sunt vniuersa, hic esse nobis scopus debet, vt Dei gloria quàm maximè amplificetur. Partitionem tamen hanc in tractando interim nõ incommodam fore,

Finis omnium rerum Dei gloria. 1. Cor. 10. 30. 31. Col. 3. c. 17.

nec

nec temerè, sed ex rerum ipsarum proprietate ficri arbitror: quia dum illa, quæ ad Dei gloriam amplificandum proprie pertinent, petimus, vtilitates interim nostras omittere oportet, quum tamen in posterioribus illis petitionibus commodis nostris recte seruiamus.

M. Iam verborum omnium pondera paulò diligentius examinemus. Cur Deum Patrem nominas?

A. Permagna in vnius huius nominis vsu vis inest. Duo enim, quæ supra in precando cum primis necessaria esse demonstrauimus, complectitur.

M. Quæ sunt illa?

A. Primùm, non quasi absenti, † aut surdo loquor, sed vt præsentem audientemq; appello atq; inuoco, certo persuasum habens, eum precantem me exaudire: alioqui enim eius auxilium frustrà implorarem. Hoc ita de Angelorum aut hominum etiam mortuorum * quoquam statuere, sine omni dubitatione profecto non possum. Deinde, fiduciam impetrãdi, antè diximus, esse rectè precationis fundamentum: charum verò ipsum verbum est Patris, ac paterni amoris, & spei bonæ atq; fiduciæ plenissimum. † Nomine ergo, quo nullum in terra dulcius, appellari Deus voluit, ita nos ad se inuitans, vt eum, omni sublata de patrio eius animo atque beneuolentia dubitatione, intrepidè adeamus. Cui enim Patrem cum nobis esse decreuimus, * eius spiritu animati, vt suum liberi parentem solent, accedimus. PATER ergo charitatis † atq; amoris nomine, potius quàm dignitatis, aut maie-

Psal.33.b.13. 14.& 34.c.15. 17.& 94.b.9. 10.11. & 139. a.1.2.&c.

* Esa.63.c.16.

Psal.103.c.13. Luc.15.c.18.

Rom.8.c.15. Gal.4.a.6. †Mal.1.b.6.

statis vocabulis, REX aut DOMINVS nuncupari hoc loco Deus voluit, & paterni nominis amplissimum patrimonium nobis interim quasi † liberis suis relinquere.

Ioh.1.b.12. Ro.8.c.15.17. Gal.4.a.6.7.

M. Eane igitur impetrandi fiducia, qua suos filij parentes adire solent, ad Deum accedemus?

A. Firmiorem multò stabilioremq; esse Diuinæ beneuolentiæ, quàm humanæ fiduciam, ; Christus naturalis Dei filius, ingenij patris optimè gnarus, nobis confirmat dicens: *Si vos (inquit) cùm mali sitis, filios vestros inanes voces fundere non sinitis, sed eorum postulationibus conceditis, quantò erit cœlestis Pater, qui ipsa est bonitas atq; benignitas, in vos beneficentior? Verùm omnem hanc fiduciam † Christus, vt est antè dictum, nobis affert: neq; enim nos, qui natura iræ filij sumus, Deus sibi nisi per Christum adoptat, aut filios esse agnoscit.

Mat.11.d.27. Ioh.1.c.18.& 10.c.15. *Mat.7.b.11. Luc.11.c.13.

Rom.5.a.1.2. Gal.4.a.4.5.6. Eph.2.a.4.5. 1.Ioh.2.a.1.

M. Ecquid præterea nos docet Patris nomen?

A. Vt cum eo amore, *reuerentia, atq; obedientia, quæ Patri cœlesti à suis liberis debetur, ad precandum accedamus, vtq; eam mentem, quæ filios Dei decet, habeamus.

Mala.1.b.6. Mat.26.d.39. 42.

M. Deum cur nostrũ potiùs communiter Patrem appellas, quàm tuum separatim?

A. Fas quidem est pio cuiq; Deum † suum nominare, verùm eam oportet esse hominum Christianorũ inter ipsos communitatem, atq; societatem, eaq; charitate atq; beneuolentia singuli vniuersos complecti debent, ne alijs neglectis, quisquam vnum

Psal.22.a.1.2. Rom.1.a.8. 1.Cor.1.a.4.

num se curet, sed publicam omnium vtilitatem respiciat: vnde priuatim nihil in tota hac precatione, sed communi omnium nomine cuncta postulantur. Sed & cùm illi, quorum infima est fortuna, ac vitæ conditio, communem * Patrem cœlestem, æquè ac fœlices, & amplissimæ dignitatis gradus adepti, appellent, eosne fratres dedignemur, qui filiorum honore apud Deum dignantur, admonemur. * Despicatissimi verò, & qui in hoc mundo sunt contemptissimi, hac interim consolatione lenire se, atque sustentare possunt, quòd in cœlo potentissimũ eundemq; benignissimum Patrem habeãt. Præterea qui Deo † fidimus, eum recte Patrem esse nostrum profitemur. Impij enim atq; increduli, vt Dei potentiam iustitiamq; extimescant, paternæ tamen eius erga se bonitati confidere non possunt.

Mal.2.b.10. Ioh.8.c.41. 1.Cor.8.a.6. Eph.4.a.5.6.

Deut.30.c.17. 18.

Psal.10.d.18. & 68.a.36. & 146.b.67. &c. †Psal.11.b.5. 6.7. & 25.a.1. 2.&c. & 73.c. 25.26.&c. Rom.1.c.18.1 & 2.b.6.7.8.

M. Cur Deum in cœlo esse dicis?

A. Quemadmodum cœlum rotundo atq; immenso ambitu omnia complectitur, circundat terram, circundat maria; nec res, aut locus est aliquis, qui cœli capacitate non cingitur atque concluditur, estq; ex omni parte patens atq; apertum, & rebus omnibus perpetuò sic adest, vt in eius quasi conspectu locentur vniuersa; ita Deum * arcem cœli tenentem, rerum parites omnium gubernacula tenere, vbiq; præsentem adesse, videre, audire, moderari vniuersa intelligimus.

Psal.11.b.4.5. & 20.b.6.& 33.b.13.&113 a.4.5.6.&113 a.3.

Magist. Perge.

A. In cœlo etiam, ob id Deus esse dicitur, quòd suprema

Psal.8.a.3. & 19.a.1. supremæ, atque † cœlestis illa regio, Diuinis eius atq; præclaris operibus magnificentiùs collucet atq; illustratur. * Deum præterea in cœlo regnantem, in æterna & summa fœlicitate esse demonstratur, cùm nos adhuc in terris patria pulsi, vt paternorum bonorum exhæredes filij misere & calamitosè exulemus. Idem ergò valet, † Deum in cœlo esse, ac si cœlestem & modis omnibus Diuinum eum appellem, id est, incomprehensibilem, excelsissimum, potentissimum, beatissimum, optimum, maximum.

* Psal.8.a.1.2. 3.4. & 11.b.4.5

Psal.50.a.3.4. 6. & 57.a.5.b. 10.11. & 68.d. 32.33. & 113. a.4.5.

M. Quem ex istis fructum percipis?

A. Euellunt ista ex animis nostris vulgares atq; corruptas de Deo opiniones, instituuntq; mentes nostras, vt de cœlesti * Patre cogitationem longè aliam, quam de terrenis parentibus solemus, suscipiamus: vt reuerentiam summam aduersus sanctam eius maiestatem adhibeamus, eamq; venerabundi suscipiamus, & admiremur: eum attendere, precesq; ac vota nostra † exaudire certò statuamus: in eo, qui cœli & terræ præses sit & custos, spem omnem collocemus: simul autem ne quid Deo indignum petamus, sed vt cœlestem Patrem appellantes, animos * humo excitatos, celsos & erectos, terrena despicientes, supera atq; cœlestia cogitãtes, habeamus, & ad beatissimam illam Patris nostri fœlicitatem, atq; ad cœlum quasi † hæreditatem paternam, perpetuo aspiremus, his verbis admonemur.

Psal.50.a.4.6. & 85.b.5.6.7. Mat.23.b.9.

Psal.20.b.6. & 102.c.15. 17. & 113.a.4. 5.

Coloss.3.a.1.

Rom.8.c.17. Ephes.1.c.14. d.18. Heb.9.c.15. 1. Pet.1.a.3.4.

M. Hoc ergò tam fœlici aditu, introitúq; preta-

tionis

tionis nobis iam patefacto, agè primùm mihi postulatum recita.

A. Precamur primùm, vt DEI NOMEN SANCTIFICETVR.

M. Hoc quid sibi vult?

A. Non aliud, quàm vt eius gloria * vbique amplificetur. Psa.89.a.5.6. &c. Rom.11.d.36.

M. Cur istuc primo loco postulamus? & 16.d.27. 1.Cor.10.g.31

A. Quia æquissimum est, vt filij patris, † serui domini, conditi conditoris gloriam augeri, maximè expetant atq; exoptent. † Mal.1.b.6.

M. An quicquam Dei gloriæ accrescere aut decedere potest?

A. Dei quidem gloria cùm perpetuò sit † amplissima, in seipsa neq; accessione maior, neq; decessione minor fieri potest: neq; enim accretione, aut diminutione aliqua, vt hęc nostra solent, mutatur. Verùm vt Dei nomen illustre notumq; mortalibus fiat, eiusq; laus & gloria in terris, ita vti par est, celebretur, precamur. Et sicuti immensa Dei potentia, sapientia, iustitia, bonitas, diuinaq; eius opera omnia gloriam Dei atq; amplitudinem reuerà illustrant, ita optamus vt † nobis etiam illustria & glorioſa appareant: quò authoris magnificentia, vt in sese est amplissima, sic & inter nos modis omnibus splendida, atq; præclara reluceat, & laudibus atque honoribus priuatim publicèq; celebretur. Psa.56.b.5.c. 11.& 104.c.31 Psal.96.a.1.3. &c. Psa.113.a.2.3. &c.& 114.a. 1.& 145.toto. Rom.11.d.36.

Magist. Perge adhuc.

A. Precamur præterea ne sanctissimum Dei nomen ab alijs propter nostra vitia * male audiat, & quasi ignominia afficiatur: sed vt potiùs eius gloria per nostram erga Deum hominesq; pietatem vbiq; gentium amplificetur. Optamus deniq;, vt aliorum omnium, qui cœlo, terra, mari ue, vel alijs vspiam locis † Deorum appellationes & honores adepti sunt, & in templis varijs figuris, atq; cæremonijs coluntur: quibùsue pectora sua, quasi delubra quædam, homines errore, & vanis opinionibus imbuti consecrarunt: huiusmodi inquam commentitiorum, fictorumq; Deorum nominibus funditùs extinctis, & obliuione sempiterna obrutis, atq; deletis, solùm Dei cœlestis Patris diuinum nomen atque numen, magnum clarumq; sit, illudq; mortales omnes vbiq; terrarum agnoscãt, auguste, sancteq; colant atq; venerentur, & puris votis atq; animis precentur, inuocent, implorent.

Esa.52.b.5.6. Ezec.36.d.20. Rom.2.d.34.

Ios.24.c.14. d.23. Psal.95.a.4.& 97.b.7.9. & 115.a.3.4.&c. & 135.c.15. Rom.1.c.23. 1.Ioh.5.d.21.

M. Rectè quidem dixisti: perge quæso.

A. Secundo loco petimus, vt ADVENIAT REGNVM DEI, id est, ne verbi sui diuinam * veritatem, quam & Euangelium regni Christus nuncupat, obscurã in tenebris sinat iacere, sed eam quotidiè magis ac magis in lucem proferat, contra Satanæ † atque impiorum hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraq; fictas omnium insidias, qui veritati tenebras offundere, eamq; infirmare, aut mendacio contaminare nituntur: contraq; tyrannorum violentiam, * & crudelitatem, qui modis omnibus veritatem extinguere atq; opprimere, adeoq; funditùs delere conantur, præsidio suo

Mat.4.d.23. & 9.d.35. Mar.1.b.14. Ioh.8.d.31.32

†Mat.13.c.25. c.38.39.& 15. a.2.3.6. Luc.16.b.8. Ioh.3.c.19.20 *Luc.10.a.3. &20.c.12.&c. d.17.18. Ioh.16.a.2.3. &17.b.14.15.

suo tueatur, & defendat: vt nihil esse, quod Diuinæ veritatis inuictæ virtuti resistere queat, manifestum atq; testatum omnibus fiat.

M. Perge porrò de regno Dei dicere.

A. Precamur vt quamplurimos * sacrosancti huius verbi doctrina institutos, & veritate adductos, è tenebris in lucem vocet, eosq; in numerum sanctumq; cœtum suum, id est, ecclesiam suam, in qua præcipuè regnat, aggregatos, ỳ spiritu suo assiduè gubernet, atq; vt milites suos, † cum hostili vitiorum agmine, quasi exercitu Satanæ summa contentione perpetuò decertantes, auxilio suo iuuet: vt in Diuina eius virtute firmitatem & robur tenentes, coërcitis affectionibus prauis † atque distortis, fractis domitisq; cupiditatibus, victis, fusis, fugatis, atq; profligatis vitijs omnibus, cœlestem Rempublicam & regnum augeant atq; amplificent, Deo *per spiritum interim suum in ipsorum animis regnante, atq; imperante.

Mat. 1. b. 14. 19. Lu. 4. c. 18. 19. Ioh. 17. c. 17. 19. 20. 21. 1. Pet. 2. b. 9. 10. † Ioh. 16. b. 13. † Luc. 22. d. 31. Eph. 6. b. 10. 11. d. 17. 18. 1. Pet. 5. c. 8. 9. † Ro. 6. b. 11. 12. & 8. a. 1. 5. &c. b. 10. 12. &c. * Ro. 8. b. 9. 10. 11. 1. Ioh. 3. d. 24. & 4. c. 13.

M. Ista quotidiè fieri videmus.

A. Fiunt quidem hæc quotidiè, ita vt † Deum piorum atq; impiorum rationem habere satis intelligamus, vtq; regnum Dei in hoc mundo præclarè inchoatum videri possit: optamus tamen, vt assiduis incremẽtis eo vsq; augescat, vt reprobis omnibus, * qui Satanæ instinctu contra Diuinam veritatem contumaciter, atque obstinatè resistunt, & repugnant, & vitijs atque flagitijs omnibus sese contaminantes, Dei regno atq; imperio subijcere recusant, sub iugum missis, atq; perditis: † Sata-

† Psal. 34. c. 15. 16. & 37. b. 9. 10. &c. & 58. a. 5. 6. b. 9. 10. * Mat. 13. c. 38. 41. & 22. a. 6. 7. b. 13. Luc. 19. c. 14. c. 27. & 12. f. 45. 46. & 20. c. 16. † Mat. 25. d. 41. Rom. 16. c. 20. 1. Cor. 15. d. 24. 25. 26. &c. g. 54. 55. 56. 57.

næq; ipsius tyrannide funditùs deleta, hostibusq; omnibus confectis, oppressis, atq; obtritis, ita vt nihil contra Dei nutum atque ditionem respirare queat, ipse solus vbique glorioſè regnet, imperet, triumphet. Et ſicuti Deo * per ſpiritum ſuum in nobis regnante, communitas quædam hominibus cum Deo eſt in hoc mundo: ita fœliciſſimi †etiam regni ſui gaudium, atq; gloriam ſempiternis ſeculorum ætatibus non immutandam in cœlo nobiſcum per Chriſtum vt communicet, quò cœleſtis Patris noſtri non filij modò, * ſed & hæredes ſimus, precamur atq; optamus: cuius voti Patrem cœleſtem noſtrum aliquando tandem nos compotes facturum eſſe, nihil profectò quicquam ambigimus aut dubitamus.

Ro.8.b.9.10. 11. 1.Ioh.3.d.24. & 4.c.13. †Mat.13.f.43. 1.Cor.2.b.9. Apoc.21.d.10 11.&c. Mat.25.d.34. Rom.8.c.15. 16.17. Tit.3.c.7.

M. Quid deinde ſequitur?

A. VT DEI VOLVNTAS FIAT: †filiorum enim eſt, vt ex patrum voluntate vitam ſuam inſtituant. Non contrà vt parentes ad filiorum voluntatem ſeſe conforment.

Pſa.40.b.8. Mat.26.d.39. 42.Ioh.4.d.34 & 5.c.30.& 6. d.38. Eph.6.a.1. 1.Ioh.c.14.

M. An ergò homines quicquam inuito Deo facere poſſe exiſtimas?

A. Multa certè ſcelera atque flagitia illius voluntate pergrauiter * offenſa, quotidiè à mortalibus fieri, atque admitti perſpicuum eſt, planeq; inter omnes cõſtat: ita tamen vt nulla vi, aut neceſſitate cogi poſſit Deus, quin quod facere † deſtinauit, id facillimè efficiat. Non tantùm igitur precamur vt quod illi decretum fuerit, eueniat: quod quùm diuina voluntas efficiendi neceſſitatem ſecum

Pſal.5.a.4.5. & 45.b.7.8. Pſal.119.d. 104.128. †Pſal.115.a.3. & 135.b.6.7. Rom.9.d.19.

ſemper

sem per adferat, euenire necesse est: sed quũ mentes nostræ * cupiditatibus flagrantes, plærunq; ferantur ad eas res appetendas, atque peragendas, quæ Deo maximè displicent, petimus, vt omnes omnium volũtates, † sacri spiritus sui impulsu, ad sensum & voluntatem numinis sui ita commutet atq; cõformet, vt nihil velimus aut optemus, nedũ faciamus vnquam, à quo diuina eius voluntas abhorreat: & quicquid ex eius voluntate * euenire intelligimus, id non æquis solũ, sed & libentibus animis accipiamus, & patiamur.

Ro.8.b.7. & 9. Gal.5.c.16.17.

†Rom.8.a.2.4 5.& c.c.14.15. 1. Cor.2.c.22. & 3.d.16.

* Act.21.c.14. 1.Pet.3.d.17. & 4.c.13.

M. Quorsum addis, vt IN TERRA FIAT ITIDEM AC IN COELO, Dei voluntas?

A. Nimirùm vt ad exemplar †cœlestium illorum spirituum, quos Angelos vocamus, diuinæ Maiestati dicto audientes atque obedientes per omnia simus: & quemadmodum in cœlo nulla est rebellio, ita neq; in terra quisquam qui contra sanctam Dei voluntatem resistere & repugnare aut velit, aut audeat, usquam inueniatur. Sed & quum * solem ac lunam, reliquasq; stellas in cœlo nobis cõspicuas, assiduo motu & perenni agitatione ferri, & terram radijs suis ex diuina voluntate perpetuò illustrare videmus, obedientiæ exemplum nobis ad imitandum propositum intuemur. Præterea verò quum in Sacris scripturis voluntatem suam *Deus disertè explicuerit, id quod Testamẽti †nomine illis indito apertè significauit, qui in scripturarum sententia non manent, à Dei certè voluntate manifestè recedunt.

Psa.91.c.11.& 103.d.10.21. & 104.a.4.5. Heb.1.b.67. d.14. Apoc.7.c.11. & 19.b.10.& 22.c.9.

*Psal.19.a.4.5 & 104.d.20. &c.& 135.b.7 & 136.b.7.8.9

Deu.5.d.32. Mat.7.d.21.& 12.d.50.

† 1.Cor.3.b.6. d.14. Gal.4.c.24.

M. Satis iam à te tractata esse videtur prima pars precationis Dominicæ, quæ tria illa capita ad Dei solam gloriam pertinentia complectitur. Nunc ad secundam partem, quę vtilia & commodis nostris apta propriè spectat, tametsi eadem ad Dei quoq; gloriam referantur, opportunè pergemus.

A. Secundæ partis primum caput est: PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

M. Quid panis quotidiani nomine significas?

A. Non ea modò, quæ ad victum cultumq; suppeditent, verùm etiam res alias omnes in vniuersum, quæ ad vitam tuendam, conseruandam, & in tranquillitate, ac sine metu degendam sunt necessariæ.

Psal.104.c.15. d.27 &c. & 105 toto. & 144.c. 10.11.12. &c. & 145.c.14. 15.16.&c.

M. Ecquid est aliud, de quo hæc vox Panis nos admoneat?

A. Ne res ad epulandum exquisitissimas, néue vestes pretiosas, aut magnificam supellectilem ad voluptatem studiosè conquiramus, & comparemus: sed vt delitias atque luxum despicientibus nobis, & paruo cõtentis, tenuis salubrisq; victus, & vestitus moderatus, atque necessarius satisfaciat.

Psal.78.c.18. 19.20.d.29.30 & 106.c.14. Mat.6.d.25. Luc.16.c.19. 1.Tim.5. b.8. 9.

M. Quomodo verò panem appellas tuum, quem à Deo dari postulas?

A. Dei * munere noster fit, quum nobis ad quotidianos vsus, tametsi iurè minimè debeatur, ab ipso benignè donetur.

Psal.115.c.16. Mat.7.b.7.8. 1.Cor.4.b.7. Iac.1.c.17.

M. Num

M. Num qua alia de causa tuum panem vocas?

A. Hoc verbo admonemur victum * labore nostro, aut alia legitima ratione parandum esse, vt eo contenti, de rebus alienis quicquam per auaritiam aut fraudem ne appetamus vnquam. * Gen.3.d.19. Eph.4.d.28. 2.Thes.3.b.8. c.10.12.

M. Quum nos Deus labore nostro victum iubeat quærere, cur ab eo panem postulas?

A. Vnus est Deus, qui terris † fœcunditatem dat, qui vberes, fructuumq; fertiles agros efficit: frustrà ergò omnem nos vitæ cursum in labore corporis, atque animi contentione confecturos esse, atque consumpturos certum est, * nisi Deus conatus nostros velit prosperare. Par est ergò, vt à Deo Opt. Max. qui iuxta Dauidis oraculum, omnia vt condidit, † ita pascit etiam atque tuetur, ad victum vitamq; necessaria, precibus quotidiè exposcamus; eaq; quasi dante porrigenteq; Deo, & de illius manu in manus nostras tradita, gratis animis accipiamus. † Psal.24.a.1. & 65.c.9.& 68. b.9.& 104.c. 13.& 85.c.12. & 147.b.8. &c. *Ps.127.a.1.2. 1.Cor.3.b.7. † Psal.104.& 136.d.25. & 145.c.15. & 147.&c.

M. An diuitibus etiam, qui rebus omnibus circumfluunt atque abundant, panem à Deo in diem petendum esse existimas?

A. Frustrà * cõgeremus, recõdemusq; copias, quæ vel ambitioni nostræ, vel quotidianis sumptibus, vel necessario vsui, in multos etiam annos suppetet, nisi illarũ vsum salutarem nobis Deus ad vitã suã gratia effecerit. Imò frustrà † in stomachum cibum ingeremus, nisi diuina virtus, qua potiùs quàm ciborum nutrimentis alimur, & sustentamur, * Psal.34.b.9. Luc.1.g.53. & 12.b.15. 1.Tim.6.c.17. Apoc.3.d.17. †Deu.8.a.3. Ps.78.d.29.30 Mat.4.a.4.

mur, & alendi vim cibis, & stomacho concoquendi facultatem tribuerit. Ob quam causam cœnati etiam diurnũ cibum, quem iam accepimus, à Deo tamen nobis precberi, id est, vitalem atq; salutarem fieri postulamus.

M. Quotidianum, & Hodiè, quorsum adduntur?

Mat.6.c.25. d.14. Luc.16.g.41. Phil.4.b.6. 1.Pet.5.b.7. *1.Tim.6.c.9. 10.

A. Vt sollicitudinum † crastinarum aculeos, ne dies noctesq; illis frustrà excruciemur, ex animis nostris euellat: vtq; nimiarum opum inexplebili cupiditate, & quasi rabida fame, à mentibus nostris *depulsa, officium nostrum sedulò facientes, à benignissimo patre quotidie petamus, quod ille paratus est quotidie impartiri.

M. Perge ad cætera.

A. Sequitur quinta petitio, qua Patrem precamur,

VT DELICTIS NOSTRIS IGNOSCAT.

M. Quem tandem ista venia fructum consequemur?

Psal.32.a.1.2. Ro.5.b.8.10. 2.Cor.5.d.18. Coloss.1.c.20. 21.22.

A. Amplissimum: nam quùm Deus supplicum † misereatur, eodem apud eum loco, atq; in ea cum ipso gratia erimus, ac si innocentes, sancti, & in omnibus vitæ partibus integri essemus.

M. An hæc veniæ petitio omnibus est necessaria?

Psa.14.a.2.3. & 43.a.2.3. Ro.3.b.10.11. 1.Io.1.d.8.10. † Iob.9.a.1.2. Iacob.2.b.19.

A. Maximè: quum nemo viuat mortalium qui in officio frequenter * non labatur, & à quo non sit in Deum sæpè ac grauiter peccatum: adeoq; testimonium in nos dicente † scriptura, Qui in vno aliquo offenderit, omnium manifestus tenetur: & qui de vno peccato se Deo vt purget contendit,

mille

mille facinorum reus arguetur. Vt ergò erratorū veniam impetremus, † vna spes est reliqua, vnà cum omnibus perfugium, Dei per Christum bonitas & misericordia. Qui verò se peccasse *non fatentur, neq; delictorū veniam petunt, sed † cum Pharisæo illo, innocentia atque iustitia sua apud Deum, vel contra Deum potiùs gloriantur, ij à societate fidelium, quibus hæc precandi formula, quam sequantur, est constituta, & à portu atque perfugio salutis sese excludunt. Hoc est enim quod *Christus dicit, se non vt iustos, sed peccatores ad pœnitentiam vocaret, in hunc mundum venisse.

2. Cor. 5. d. 18. 19. 20. & c. 1. Ioh. 1. d. 7. 9. & 2. a. 1. 2. b. 12.
* 1. Ioh. 1. d. 8. 10.
† Luc. 18. b. 9. &c.
Mat. 9. b. 13. Luc. 5. f. 31. 32 & 15. b. 7. 1. Tim. 1. c. 15.

M. Gratuitóne Deum peccatis nostris ignoscere statuis?

A. † Omninò. Alioquí non remissio, sed compensatio quædam videri posset: ad compensandū verò vnum vel minimum vitium, facultate vlla nostra sufficere nullo modo possumus. Non ergò præteritam culpam pariter, atque Dei pacem operibus nostris, quasi pretio quodam redimere, & paria paribus, quod aiunt, referre possumus: sed errati pariter atque supplicij * veniam à Deo per solum Christum impetrabilem precibus omnibus petere, atque vt ignoscat suppliciter postulare debemus.

Ro. 3. c. 24. 25. & 11. a. 5. 6.
2. Tim. 1. b. 9. 10. Tit. 3. b. 5.
Psal. 32. b. 5. 6. 1. Ioh. 1. c. 9. & 2. a. 1.

M. Verùm ista, atq; ea quæ mox nobis statuitur conditio, vix aptè satis inter se cohærere videntur. Petimus enim, vt Deus ita nobis ignoscat, vt nos debitoribus nostris condonamus.

Mat.18.d.32. 33. Luc.5.e.36. 37.38. A. Æquissima quidem conditione veniam nobis Deus offert: quæ tamē, in eam partem accipienda non est, quasi hominibus ignoscendo, veniam ita promereamur, vt ea quasi gratia quædam nobis à Deo referatur. † Gratuita enim tū Diuina remissio non foret, neq; solus Christus, sicuti scripturæ docent, & nos antè explicuimus, peccati pœnas nobis debitas, in cruce persoluisset. Verùm, nisi alij nos ad sibi condonandum faciles habeant, atque ita clementiam & lenitatem Dei patris *imitando, eius nos filios esse ostendamus, clarè denuntiat, vt nihil à se aliud, quàm summam animaduersionis seueritatem expectemus. Nostrā ergò placabilitatem, non vt causam promerendæ à Deo veniæ proposuit, sed vt pignori foret, ad animos nostros certa Diuinæ clementiæ fiducia confirmandos.

Ro.3.c.24.35. & 11.a.5.6. Gal.5.a.4.

Mat.5.a.7. Luc.6.c.36. Iacob.2.b.13.

M. Nullúsne ergò ueniæ locus apud Deum ijs relinquitur, qui ad ignoscendum, & ad offensiones deponendas implacabiles sese, inexpiabilesq; alijs præbent?

Mat.6.b.14. 15.& 18.c.24. d.28.29.33.34 A. Nullus omninò: id quod cum *alijs multis sacræ scripturæ locis testatum est atq; manifestum, tum parabola illa Euangelica de seruo, qui cùm Domino suo decies mille talenta deberet, ipse interim conseruo debitori, centum quos illi crediderat denarios, condonare recusauit, præclarè nos admonet: † ad eandem enim seueritatis regulam, atque idem exemplum, iudicium sine misericordia in illum constituetur, qui ad lenitatem atque misericordiam

Mat.7.a.2.3. Luc.6.c.37.38 Iacob.2.b.13.

misericordiam erga alios mentem suam reuocare nescit.

M. Litesne in foro, de iure & iniuria, hîc damnari existimas?

A. Animum * vindicem atq; vltorem iniuriarum verbum Dei certè condemnat: videant ergò litigatores, qua mente litem cuiquam intẽdant. † Leges tamen & institutã iuris publici: & illorum vsus legitimus, id est, ad iustitiæ & charitatis normam directus, Euangelio Christi minimè aut tolluntur, aut damnantur. In hac verò precationis Dominicæ parte, ad Christianæ lenitatis, & dilectionis regulam mentes nostræ exiguntur, * ne scilicet à malo vinci, id est, aliorum culpa eò nos adduci sinamus, vt malum malo rependere velimus, sed vt bono malum vincamus potiùs: hoc est, maleficia benefactis pensemus, beneuolentiamq; erga inimicos atque hostes etiam immanes, & capitales habeamus atque conseruemus.

Rom.12.d.19. 20. Heb.10.f.30. †Rom.13.a.1. b.4.6.&c. Tit.3.a.1. 1.Pet.2.c.13. Mat.5.f.39. g.44. Lu.6.d.27.28. Rom.12.d.14. 17.18.19.20.

M. Perge porrò ad sextam petitionem.

A. Ea precamur, NE NOS INDVCAT IN TENTATIONEM, SED A MALO LIBERET. Nam vt antè præteritorum veniam petimus, ita nunc ne † amplius peccemus, oramus. Mille formidines opponuntur, * mille intenduntur pericula, mille nobis insidiæ comparantur, atq; collocantur. Nos verò natura † imbecilles, ad præcauendũ incauti, ad resistendum ita infirmi sumus, vt minimis momentis, atque occasionibus leuissimis in fraudem impellamur, feramurq; præcipites.

Ioh.3.b.14.& 8.b.11. 2.Pet.2.d.20. 21.22. * Mat.10.b.16 17.&c. Ep.6.c.12.&c. 1.Pet.5.c.8.9. †Mat.26.d.41. 1.Cor.1.d.27.

Magist. Perge.

Mat. 10.b.16. Luc.16.b.8. 2. Cor.1.c.13. 15. † Iac.1.b.14. & 4.a.1. 1. Ioh.2.c.16. *Ge.3.a.1.&c. 2. Cor.11.a.3. Apoc.12.a.4. & 20.a.2. † 1.Pet.5.c.8. * Eph.6.b.11.

A. Quum ergò & ab hominibus * astutis atq; violentis, & à concupiscentia † atq; appetitione propria, à carnis, mundi huius, atq; corruptelarū omniū illecebris: super omnia verò, à fallaci illo, vafro, & veteratore * serpente, id est, diabolo, qui, rapidi † leonis instar, quærens quem deuoret, cum alijs infinitis malitiosis * spiritibus mille nocendi artibus ad perniciem instructis, perpetuò capitibus nostris imminet, vehementissimè assidueq; oppugnemur, adeoq; , qua sumus ipsi infirmitate, statim concideremus, planeq; de nobis actum foret: confugientes ad fidem † Opt. Max. patris, eum oramus, ne nos in his difficultatibus & periculis

Ioh.16.g.33. 1.Ioh.4.a.4. & 5.b.4. * Ro.16.d.20. Ephes.6.b.10. 2.Tim.4.d.17. 18.

deserat atque destituat, sed vt sua nos virtute * ita armet, vt contra carnis nostræ cupiditates, huius mundi illecebras, & Satanæ vim atque impetum non resistere modò & repugnare, sed illos vincere etiam atq; superare valeamus: itaq; animas nostras à † vitijs atq; flagitijs auocet, ne in illa delabamur, aut in officio labamur vnquam, sed in optimi pariter atq; potentissimi patris * tutela, & præsidio tutò, & sine metu perpetuò lateamus.

Rom.8.a.1.4. 6.&c. 1.Pet.4.a.1. *Psal.91.a.1. &c.toto. & 121.toto.

M. Satanæ igitur astutiam atque impetum, mundi huius insidias & præstigias, ac carnis nostræ corruptelas atque illecebras, quibus animi nostri ad peccatum solicitantur, atque irretiti tenentur, tentationis nomine significas?

A. Sanè præceptor.

M. Quum tamen tentationum quasi laqueis homines

mines captare atque implicare * Satanæ proprium sit, cur, ne Deus te in tentationem inducat, precaris? Act.5.a.3. 1.Cor.7.a.5.

A. Deus vt † suos, ne Satanæ fraudibus illaqueati, in vitia atque flagitia delabantur, tutatur & cõseruat: ita impijs opem atq; auxilium suum * subducit atq; subtrahit, quo destituti, cupiditate cæci, ac præcipites omnibus insidijs circumueniuntur, & in omne ferũtur nefas: tandemq; consuetudine scelerum, quasi obducto † callo, animi illis obdurescunt, atque ita Satanæ tyranno mancipati, & in seruitutem addicti, in perniciem atque interitum sempiternum ruunt. Luc. 22. d. 31. 32. 1.Cor.15.b.10 2.Cor.12.b.9. Eph.6.b.10.11 2. Tim.4.d.17 18. *1.Re.16.c.14 Gal.5.a.4. 1.Pet.5.a.5. Iudæ.1.a.1. †Esa.6.b.10. 2.Cor.4.a.3.4. Ep.4.d.18.19.

M. Superest adhuc Dominicæ precationis appendix quædam.

A. QVONIAM TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

M. Cur Christus hanc conclusionem addi voluit?

A. Primùm, vt certam nobis fiduciam impetrandi, quæ antea postulauimus omnia, in eius bonitate, & potentia, * non in vllis nostris, aut aliorum meritis sitam esse intelligeremus. Nihil enim esse, quod is qui † orbem terrarum regit & gubernat, in cuius ditione atque potestate sunt vniuersa, qui amplissima atque immortali gloria clarissimus super alios omnes infinitè excellit, * petentibus nobis dare vel non possit, vel nolit, modò rectè, & certa fide rogetur, his verbis declaratur: vt nulla iam in animis nostris dubitatio relinquatur amplius: id quod etiam addita ad precationis finem Psal.3.a.3.b.8. Ose.13.b.9. Ioh.10.f.28. †Psal.22.d.27. & 24.a.1. &c. b.7.&c. & 29. a.1.2.&c. & 47.toto.& 95. a.3.4. &c. 1.Tim.6.c.15. 16. * Mat.7.b.10. & 21.c.22. Iacob.1.a.6.

1.Cor.1.d.20. vox, † AMEN declarat atque confirmat. Præterea
2 Pſal.115.a.3. verò, quum ſolus Deus quæcunque decreuit, pro
2.Cor.9.c.8. ſua voluntate ſ largire poſſit, ab vno illo vniuerſa
Ephe.3.d.20. hæc & peti debere, & impetrari poſſe clariſſimè
1.Tim.6.c.15. apparet: * nullumq; periculum, aut malum noſtrũ
*2.Cor.1.b.8. 9.10. vſque adeò magnum eſſe, quod is incredibili po-
2.Tim.4.d.17. tentia, ſapientia, & bonitate ſua vincere, & à no-
Iudæ.24. bis depellere, atque ad ſalutem etiam conuertere facillimè non poſſit.

M. Gloriæ Diuinæ qua de cauſa in extrema par-te fit mentio?

A. Vt omnes precationes noſtras Dei laudibus
Finis omnium Dei gloria. claudere inſtituamus: is enim eſt † finis ad quem
1.Cor.10.g 31 referenda ſunt vniuerſa: is exitus, ad quem non
Ep.3.d.20.21. precationes ſolùm, ſed & actiones noſtræ, cogi-
Phil.1.b.11. tationesq; omnes perueniant, nobis hominibus
1.Tim.1.d.17. Chriſtianis ſemper propoſitus eſſe debet, vt Dei
Iudæ.25. gloria quàm maximè amplificetur, atque illuſtris reddatur: vtcunq; interim inter mortales, quorum animis Chriſtiana religio non eſt infixa, vix in-ueniatur, qui laboribus ſuſceptis, periculisq; adi-
Mat.6.a.1.2.3 4.&c. tis, * non quaſi mercedem rerum geſtarum ſua-
Gal.5.d.26. rumq; virtutum deſideret gloriam, qua tamen, vt
Phil.2.a.3.& 3.d.19. non vera ſolidaq; gloria, ſed inani venditatione atq; oſtentatione, vehementer ſuis grauiterq; in-terdicit Dominus.

M. Precationis ergò tractatui quædam de Dei
Rom.1.a.8.b. 10. laudibus, & gratiarum actione aptè atque oppor-tunè ſubiungemus?

2.Cor.1.b.11. A. † Aptiſſimè ſanè: neque enim in extremo tan-
Eph.1.c.15. Phil.1.a.3.4. tùm

tùm precationis Dominicæ fine, gloria Dei memoratur, sed ipsum etiam principium eius à gloria laudibusq; diuinis ducitur. Quum enim optamus, vt Dei nomen sanctificetur, quid optamus aliud, quàm vt ipsi ex omnibus eius operibus sua constet gloria? videlicet, vt peccatoribus condonans, *misericors: in impios † animaduertens, iustus: præstans quod promisit,* verax: indignos beneficijs quotidianis cumulans, † optimus benignissimusq; censeatur: vt quicquid *operum eius vel cernimus, vel intelligimus, eo ad eius gloriam laudibus amplificandam excitemur. Ita gloriam suam, cum sui inuocatione Deus voluit esse coniunctissimam. Par enim est, vt sicuti † difficultatibus affecti atque afflicti, ad Dei opem atque misericordiam supplices confugimus, ita malorum atque molestiarum liberationem nos per eum cõsequi, eumq; bonorum omnium vnicum nobis authorem esse ingenuè agnoscamus. Nam à quo veniam bonaq; omnia precamur, danti illi gratiam non habere atque agere, summa profectò esset ingratitudo. Meritam ergò Deo immortali gratiam memori mente, & iustis honoribus persoluere perpetuò debemus.

Vide pag. 121.

*Psal. 51. a. 1.
†Rom. 1. c. 18.
*Rom. 3. a. 3. 4
†Ps. 65. c. 9. & c & 68. b. 5. &c.
*Psa. 19. a. 1. 2

Psal. 34. a. 1. 2. & 50. c. 14. 15. d. 23.
1. Thes. 1. a. 2. & 5. d. 18.
2. The. 1. a. 3.

Psal. 92. a. 1. & 93. & 103. totis.

Magist. Perge.

A. Prætereà verò Diuinam bonitatem, iustitiam, sapientiam, potentiã; laudibus prosequi & celebrare, illiq; nostro, ac totius humani generis nomine, grates agere, est cultus Dei pars, ad eius maiestatem æquè ac inuocatio propriè pertinens: qua nisi eum rite colamus, non solùm indigni eius

Psal. 29. a. 1. 2. & 50. c. 14. 15. d. 23.
Rom. 15. b. 6.

tot

Luc.17.c.17. Ioh.5.d.44. Rom.1.c.21. d.24. 1.Pet.4.c.11.

*tot tantísq; beneficijs, vt ingrati, sed & æternis supplicijs, vt in Deum impij, dignissimi profectò erimus.

M. Quùm ab hominibus etiam beneficia accipiamus, an non & illis gratias agere fas erit?

1. Cor.12.a.6. b.11. 2.Cor.9.c.9. d.12. 1.Pe.4.c.10.11

A. Quæcunq; nobis beneficia homines deferunt, *ea Deo accepta referre debemus: quòd vnus ille reuera hominũ ea ministerio largiatur. Ob quam etiam causam, tametsi homines benefici & liberales esse non debent vt gratiam exigant, sed vt

Mat.5.c.16. 1.Pet.2.c.12. *Psal.16.a.3.

†Dei gloriam illustrent, illis tamen, qui *benignitate adducti, per beneficium & gratiã aliquid nobis concedunt, gratias agere quid ni licebit,

Mat.5.g.43. 46.47. Lu.6.d.32.33. 34. Act.24.a.2.3.

quum & ipsa id postulet †æquitas, & ita humanitatis lege astringamur? Sed & Deus ipse hac nos illis ratione deuinciens, nos idipsum vult agnoscere.

M. Gratum ergò animum etiam in homines probas?

1. Cor.12.a.6. b.11 1.Pet.4.c.10. 11.

A. Maximè: quum gratitudo, vt ita loquar, erga homines nostra, ad Deum ipsum redeat, quòd à liberalitatis Diuinæ fonte, quasi quadam riuulorum deductione, †bona sua per manus hominum Deus in nos deriuet. Itaq; ni hominibus nos gratos præbeamus, in ipsum etiam Deum ingrati erimus. Tantùm hoc curemus, vt ad Deum ipsum,

Psal.115.a.1. Mat.5.c.16. 2. Cor.4.d.15. & 9.c.9. d.11. 12.13. 1.Pet.2.c.12.

tanquam ad bonorum omnium authorem atque fontem vnicum, *solida sua gloria redeat, atque redundet.

M. Ecqua est norma atque præscriptio, quam dum

dum Deum gloria & honore afficimꝰ, aut illi gratias agimus, certò sequi possumus?

A. Innumeræ Dei laudes passim in eius * verbo descriptæ extant, à quarum regula si non aberrabimus, habebimus quod in sua Deo gloria & honore deferendo, atq; in gratiarum actione perpetuò sequamur. In summa verò, quum Deum † non Dominum solùm, sed patrem etiam ac seruatorem nostrum esse, nosq; vicissim eius esse filios, atque seruos scripturæ sacræ doceant, æquissimum est, * vitam nos omnem amplificandæ illius gloriæ addicere, debitum ipsi honorem reddere, eum colere, precari, venerari, gratias illi perpetuò & habere & agere: quum in hunc † finem ab eo conditi simus, & in hoc mundo collocati, vt immortalis ipsius gloria splendorem inter mortales maximũ obtinere, & ad summam amplitudinem peruenire posset.

Maximè in lib. Psalm.

Deu. 10.d.17. 20. & 28.f.58. Mal.1.a.6.7. & 2.b.10.

*Psa.29.a.1.2. & 34.a.1.2. & 92.a.1.& 103. toto.

Rom.15.b.6. † Pro.16.a.4. Esa.43.b.7. Rom.11.c.36. Coloss.1.c.16.

Quarta pars, de Sacramentis.

M. Absoluta iam legis Diuinæ, Symbolicq;, id est, confessionis Christianæ, precationis item, & gratiarum actionis tractatione, supereſt iam, vt de Sacramentis, mysteriisq; Diuinis, quæ precationem & gratiarum actionem semper coniunctam habent, vltimo loco dicatur. Dic igitur mihi, quid est Sacramentum?

Transitio.

A. * Est externa Diuinæ erga nos per Christum beneuolentiæ beneficentiæq; testificatio, signo aspectabili arcanam, spiritualemq; gratiam repræsentans

Mat.3.c.11. & 26.c.26. & 28.d.19. Ioh.3.a.5.

Act.2.f.38. Ro.6.a.3.4. 2.Cor.10.d.16 & 11.c.24.&c. Gal.3.d.27. 1.Pet.2.d.21.

sentans, qua Dei promissiones de remissione peccatorum, & æterna salute per Christum data, quasi consignantur, & earum veritas in cordibus nostris certiùs confirmatur.

M. Sacramentum quot partibus constat?

Mat.26.c.26. Ioh.2.5. Act.2.f.38. Gal.3.d.26.27

A. Duabus: externo † elemento, seu signo aspectabili, & inuisibili gratia.

M. Cur Deus ita externis signis nos vti voluit?

A. Nos quidem mente, atque intelligentia adeò cœlesti Diuinaq; præditi non sumus, vt nobis angelorum instar Diuinæ gratiæ pure per se appareant: hac ergò ratione infirmitati nostræ consuluit Deus, vt qui terreni sumus atq; cœci, in externis elementis & figuris, quasi speculis quibusdam cœlestes gratias, quas alioqui non cerneremus, intueremur: & id nostra maximè refert, vt sensibus etiam nostris Dei promissiones ingerantur, quò mentibus nostris sine vlla dubitatione confirmentur.

M. At promissionibus Diuinis certam fidem non adiungere, nisi eiusmodi subsidijs fulciamur, an non infidelitatis in nobis manifestum est argumentum?

Mat.6.d.30. & 8.c.28.& 16.a.8. Luc.17.a.5. Act.16.a.5. Rom.1.b.17. & 14.a.1.

A. * Exigua quidem atq; imperfecta fide, quoad in hoc mundo versamur, præditi sumus, neque tamen fideles esse desinimus: reliquiæ enim diffidẽtiæ, quæ semper in carne nostra hærent, imbecillitatem fidei indicant, † sed eam tamen non prorsus extinguunt. Has qui omninò excutere nõ possi-

mus,

mus, est tamen continuò profectu, vsq; ad vitæ fi-
nem, ad fidei † perfectionẽ cõtendendũ, in quo nos conatu Sacramentorum vsus plurimùm subleuat. 1.Cor.9.d.26. 2.Cor.5.b.7.&8. Heb.6.a.1.

M. Ecqua alia causa subest, quare Dominus exter-
norum etiam signorum vsum adhiberi voluerit?

A. Dominus mysteria sua in hunc præterea vsum
instituit, vt * professionis nostræ notæ, atq; indi-
cia quædam essent, quibus de fide nostra quasi te-
stimonium coram hominibus diceremus, patefa-
ceremusq; nos cum alijs pijs Diuinorum benefi-
ciorum participes esse, & vnum cum illis religio-
nis quasi cõcentum, atq; consensum habere, Chri-
stianiq; † nominis, atque appellationis discipu-
lorum Christi nos minimè pudere palàm testifica-
remur. Mat.26.c.26. & 27.d.17. Act.2.f.38.41. 1.Cor.11.d.20 Eph.4.a.5. Ioh.9.c.22. & 12.f.42.& 19.g.38. Act.11.d.26. 1.Pet.4.d.16.

M. Quid ergò de illis iudicas, qui mysterijs Diui-
nis tanquam minùs necessarijs, carere se posse
censent?

A. Primùm, huic in Deum patrem, ac seruatorem
nostrum Iesum Christum, atq; eius etiam ecclesiam
officio tam pio atque debito deesse sine * summo
scelere non possunt. Nam quid hoc aliud esset,
quàm Christũ obliquè abnegare? Et qui se Chri-
stianum † profiteri non dignatur, indignus est, qui
in Christianorum numero habeatur. Deinde, si qui
sacramentorum vsum, ac si opus ijs * nõ haberent,
aspernarentur, non modò arrogantiæ summæ, sed
& impietatis etiã in Deum meritò damnari debe-
re existimo: quùm nõ sue tantùm infirmitatis sub-
sidia, sed & Deũ ipsorũ authorẽ cõtemnant, ipsius Ioh.3.a.5. Luc.14.c.24. Ioh.1.a.5. Luc.14.d.18. c.24. 1.Cor.11.d.20 † Mat.10.d.33 Marc.8.d.38. * Ioh.3.a.5.

2.Cor.6.a.1. 1.Thes.5.c.19. gratiam respuam, & spiritum, quantum in ipsis est, extinguam.

M. De visibilibus quidem signis, & externo Sacramentorum vsu rationem intelligis: sed quòd secundo loco vim atque efficaciam consignandi confirmandiq; in cordibus nostris promissiones diuinas Sacramentis tribuis, videris officia spiritus sancti propria, illis assignare.

Luc.12.b.12. Ioh.1.d.33. & 6.g.89. & 14.b.17.d.26. 1.Cor.12.a.4. 6.&c. A. *Mentes quidem atque animos humanos illustrare, atque illuminare, conscientias item tranquillas atq; securas reddere, vt reuera sunt, ita & censeri debent solius spiritus Dei proprium opus, illiq; accepta referri, ne laus hęc alio transferatur. Verùm hoc nihil obstat, quin mysterijs suis secundas partes in animis atq; conscientijs nostris tranquillandis atque stabiliendis Deus tribuat: sed ita tamen, vt spiritus sui virtuti nihil detrahatur. Quare statuamus oportet, externum elementum neq; † ex seipso, neq; in seipso vim atq; efficacitatem sacramenti inclusam habere, sed totam à spiritu Dei, vt e fonte manare, & per Diuina mysteria, quæ in hunc vsum à Domino sunt instituta, ad nos deriuari.

Ioh.1.d.33. Act.1.a.5. & 10.g.47.

M. Quot in Ecclesia sua sacramenta instituit Dominus?

Auditor. Duo.

Magist. Quæ?

Mat.26.c.26. & 28.d.19. Ioh.3.a.5. & 6.f.35. Tit.3.b.5. A. *Baptismum, & sacram cœnam: quorũ cõmunis est inter omnes fideles vsus. Altero enim renascimur

nascimur, altero sustentamur ad vitam æternam.

M. De Baptismo ergò primùm dic quid censeas.

A. Quum natura † filij iræ, id est, alieni ab ecclesia, quæ Dei familia est, simus, baptismus veluti *aditus quidam nobis est, per quem in eam admittimur: vnde & testimonium etiam amplissimum accipimus, † in numero domesticorum, adeòq; filiorum Dei nos iam esse: imò in Christi ‡ corpus quasi cooptari, atque inseri eiusq; membra fieri, & in vno cum ipso corpus coalescere.

Baptismi descriptio.
Eph.2.a.3.
*Mat.28.d.19.
Mar.16.d.16.
Ioh.3.a.5.
Tit.3.b.5.
†Rom.8.b.15.16.17.
Eph.2.d.18.
‡1.Cor.6.c.15 & 12.d.27.
Gal.3.d.27.
Eph.4.c.15.16 & 5.g.30.

M. Sacramentum antea dicebas duabus constare partibus, signo externo, & arcana gratia. Quod est in baptismo signum externum?

A. * Aqua, in quam baptizatus intingitur, vel ea aspergitur, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.

* Mat.3.d.16. & 28.d.19.
Ioh.3.a.5.c.23
Act.8.36.38.

M. Quæ est arcana & spiritualis gratia?

A. Ea duplex est: remissio † videlicet peccatorum, & regeneratio, quæ vtraq; in externo illo signo, solidam & expressam effigiem suam tenent.

Marc.1.a.4.
Ioh.3.a.5.
Act.2.f.38.
Tit.3.b.5.

Magist. Quomodo?

A. Primùm, quemadmodum sordes corporis aqua, ita animæ * maculæ per remissionem peccatorum eluuntur: ‡ deinde regenerationis initium, id est naturæ nostræ mortificatio, vel immersione in aquam, vel eius aspersione exprimitur. Postremò verò, quum ab aqua, quam ad momentũ subimus, statim emergimus, noua vita, quæ est rege-

Act.22.c.16.
Eph.5.d.26.
Tit.3.b.5.6.
‡ Ioh.3.a.5.
Ro. 6.a.3.5.b.6.7.&c.
Tit.3.b.5.

nerationis nostræ pars altera, atq; finis repræsentatur.

M. Videris aquam effigiem tantùm quandam rerum Diuinarum efficere.

Ioh.3.a.5. Act.22.c.16. Eph.5.d.26. Tit.3.b.5. A. † Effigies quidem est, sed minimè inanis, aut fallax: vt cui rerum ipsarum veritas adiuncta sit atque annexa. Nam sicuti Deus peccatorum condonationem, & vitæ nouitatem nobis verè in baptismo offert, ita à nobis certò recipiuntur. * Absit enim vt Deum vanis nos imaginibus ludere atque frustrari putemus.

Ioh.14.a.6. b.17. Rom.3.a.4. Heb.10.d.23.

M. Non ergò remissionem peccatorum externa aquæ lauatione aut aspersione consequimur?

Mat.26.c.28. Eph.1.b.7. & 5.d.25. Col.1.c.14.20 Tit.3.b.5.6. Apoc.1.b.5. * Ioh.3.a.5. Ro.8.b.15.16. Heb.9.d.14. & 10.d.22. A. Minimè. Nam solus Christus † sanguine suo animarum nostrarum maculas luit atq; eluit. Huc ergò honorem externo elemento tribuere nefas est. Verùm Spiritus sanctus * conscientias nostras sacro illo sanguine quasi aspergens, absterstis omnibus peccati sordib⁹, puros nos coram Deo reddit. Huius verò peccatorum nostrorum expiationis obsignationem atque pignus in Sacramento habemus.

M. Regenerationem verò vnde habemus?

Rom.6.a.3. &c.toto. A. Non aliunde quàm à morte & resurrectione Christi: † nam per mortis suę vim vetus homo noster quodammodo crucifigitur & mortificatur, & naturæ nostræ vitiositas quasi sepelitur, ne amplius in nobis viuat & vigeat. Resurrectionis verò suæ beneficio nobis largiatur, vt in nouam vitam ad obediendum Dei iustitiæ reformemur.

M.

M. An gratiam hanc omnes communiter & promiscuè consequuntur?

A. * Soli fideles hunc fructum percipiunt: increduli verò oblatas illic à Deo promissiones respuendo, aditum sibi præcludentes, inanes abeũt, non tamen ideò efficiunt, vt suam Sacramenta vim & naturam amittant.

Mar.16.d.16. Ioh.1.b.12. & 3.b.16.c.18.

M. Rectus ergò baptismi vsus quibus in rebus sit situs, breuiter edissere.

A. In fide & pœnitẽtia. † Primùm enim Christi nos sanguine à cunctis purgatos sordibus Deo gratos esse, spiritumq; eius in nobis habitare certa fiducia cum animis nostris statutum habere oportet. Deinde in carne nostra * mortificanda, obediendoq; iustitiæ Diuinæ, assiduè omni ope & opera est enitendum, & pia vita apud omnes declarandum nos in baptismo Christum ipsum quasi † induisse, & eius spiritu donatos esse.

Mat.26.c.28. Marc.16.d.16. Ro.8.b.9.11. c.15.16.17. Ephe.1.b.7. & 5.d.25.26. Col.1.c.14.20 *Ro.6.a.3.&c b.6.11.&c.c. 13.d.19.& 8. b.13. Ephe.4.f.24. Colos.3.a.5. † Ro.13.d.14. Gal.3.d.26.27

M. Quùm infantes hæc, quæ commemoras hactenus per ætatem præstare non possint, quî fit vt illi baptizentur?

A. Vt fides & pœnitentia baptismum præcedant, tantùm in adultis, † qui per ætatem sunt vtriusq; capaces, exigitur: infantibus verò promissio * ecclesiæ facta per Christum, in cuius fide † baptizãtur, in præsens satis erit, deinde postquam adoleuerint, baptismi sui veritatem ipsos agnoscere, eiusq; vim in animis eorum vigere, atq; ipsorum vita, & moribus repræsentari omninò oportet.

Marc.16.d.16. Ioh.3.b.16.c. 18. * Ro.3.a.3. & 4.d. 21.22.24. Heb. 10.d.23. † Mat.28.d.19

M.

M. Vnde nobis constabit, infantes à baptismo arcendos non esse?

Rom.3.a.c.4. & 4.d.21. Heb.10.d.23. † Gen.17.b.10 11.12.&c. Luc.1.f.59. & 2.c.21. Act.7.a.8. Phil.3.a.5.

A. Quum Deus, * qui nunquam à veritate defle ctit, neq; à recta via vsquam declinat, infantes † in ecclesia Iudaica à circumcisione nõ excluserit, ne que nostri infantes à baptismo repellendi sunt.

M. Itáne similia ista, eandemq; vtrisq; causam atq; rationem subesse putas?

Deu.10.d.16. & 30.b.6. Iere.4.a.4. †Rom.2.d.28. 29.& 4.b.11. Gen.17.a.7.b. 10,11.12. &c.

A. Omnino. Nam circumcisionem pœnitentiæ signum fuisse, vt Moses * & Prophetæ omnes te stantur, ita diuus Paulus eam fidei Sacramentum esse docet. Nihilõ minùs tamen pueri † Iudaici fidei adhuc,& pœnitentiæ per ætatem minimè ca paces circũcidebãtur: quo aspectabili signo Deus patrem se paruulorum, & seminis populi sui esse, in veteri testamento ostendebat. Quum verò cõ stet Dei gratiam * & abundantiùs in nos effusam,

Act.2.c.17. 18.& 10.g.45 2.Cor.3.b.6.7. 8.9.&c. Gal.3.c.23.24. Tit.3.b.5.6.

& luculentiùs declaratam in Euangelio per Chri stum esse, quam olim in veteri testamẽto per Mo sen fuerat, indignum foret, si ea vel obscurior, vel aliqua ex parte imminuta videretur.

Magist. Perge adhuc.

Mat.18.a.3.4. b.10.& 19. b.14. Luc.18.b.15. 16.17. Rom.4.c.16. d.23.24. 1.Pet.2.a.2.

A. Cùm infantes nostros vim, & quasi substan tiam baptismi communem nobiscum habere cer tum sit, illis iniuria fieret, si signum, quod veritate est inferius, ipsis negaretur: eoq;, quod ad testan dam Dei misericordiam, cõfirmandasq; eius pro missiones plurimùm valet, sublato, eximia conso latione, qua veteres fruebantur, Christiani frau darentur:

darentur: duriusq; cum nostris parvulis in nouo Testamento sub Christo ageretur, quàm in veteri cum Iudæorum infantibus sub Mose actum fuerat. Itaq; æquissimum est, vt paruulis nostris Diuinæ gratiæ, atq; salutis fidelium semini promissæ hæredes se esse, baptismo impresso quasi sigillo testatum fiat. Rom.4.c.16. d.23.24.

M. Ecquid est amplius, quod de hac re velis dicere?

A. *Quùm Christus Dominus infantes ad se vocet, edicat etiam ne quis eos accessu prohibeat, ad se venientes amplectatur, ad eos regnum cœleste pertinere testetur, quos cœlesti palatio Deus dignatur, eos ab hominibus primo aditu vestibulo q; prohiberi, & à Christiana Repub. quodam modo excludi, summa videtur esse iniquitas. Mat.18.a.3.4.b.10.& 19.b.14. Marc.10.b.13.14.15.

M. Ita est verùm quùm autem paruulos postquam adoleuerint, baptismi sui veritatem agnoscere debere dixeris, de eo te velim paulò explicatius mihi dicere.

A. Parentes & pædagogi pueros olim cum primùm per ætatem sapere, & intelligere cœpissent, primis Christianæ religionis rudimentis diligenter instituebant, vt pietatem vna penè cum lacte nutricis imbiberent, & à primis statim cunis, vlnis incunabulis ad vitam illam beatam alerentur. Eadem etiam ad vsum breues libri, quos Catechismos nostri appellant, conscribebantur: in quibus eadem fere ista, de quibus nunc inter nos agitur, aut istis certè similia tractabantur. Postquam verò

primis nostræ pietatis elementis pueri satis iam initiati videbantur, eos Episcopo sistebant atq; offerebant.

M. Quorsum nam istuc?

A. Vt idem hoc ipsum pueri post baptismum præstarent, quod adulti olim, qui & Catechumeni appellabantur, ante baptismum, vel in ipso potiùs baptismo præstare sunt soliti. Episcopus enim rationem religionis à pueris exquirebat: pueri fidei suæ rationem Episcopo reddebant: quos verò in religionis scientia progressus iam satis magnos fecisse Episcopus putabat, eos approbabat: & imposita illis manu, bene precatus dimittebat. Hanc Episcopi approbationem benedictionemq;, nostri Confirmationem appellant.

M. At alia nuper vsitata erat cõfirmationis ratio.

A. In locum huius vtilissimæ & antiquissimæ cõfirmationis suum commentum supposuerant, vt Episcopi videlicet, non de pueris, an religionis præceptis imbuti essent, cognoscerent, sed vt infantes adhuc fari nescios, nedum ad rationem fidei reddendum idoneos, oleo vngerent: additis aliis etiam cæremonijs sacræ scripturæ & veteri ecclesiæ incognitis. Hoc suum inuentum Sacramentum esse voluerunt, & dignitate cum Baptismo tantùm nõ exæquabant, prætulerunt etiam illi eorũ aliqui. Omninò voluerunt confirmationem hãc suam baptismi quasi supplementũ quoddam esse, vt ea absolueretur, atq; ad exitũ perduceretur: quasi alioqui imperfectus esset baptismus, puerique qui

Chri-

Christū cum suis donis in baptismo iā induisset, sine ea semichristiani essent: qua iniuria Diuino sacramēto, Deoq; adeo ipsi, ac Christo seruatori sacri baptismi authori, nulla maior fieri vnquā potuit.

M. Optādum ergò, vt vetus ille inquirendi in pueros mos atq; ratio reuocaretur.

A. Maximè: sic enim parentes cogerentur ad satisfaciendum suo in liberis pie instituēdis officio, quod hodie plerique plane prętermittunt atq; repudiant: quas officij sui partes si vel parentes, vel præceptores hodie susciperent, præstarent atque persoluerent, mirus esset religionis fideiq; Christianæ consensus atque concentus, qui nunc miserandum in modum diuulsus est: certè non sic aut ignorantiæ tenebris offusa, obductaq; iacerēt, aut variarum dissidentiumq; opinionū dissentionibus disturbarentur, dissoluerentur, atq; dissiparentur vniuersa, ita vt hodie fieri videmus: de quo miserabili casu, omnibus bonis maximè dolendum est.

M. Verissimum quidem est, quod dicis. Iam, quæ Cœnæ Dominicæ sit ratio, edissere. *Cœna Dominica.*

A. Eadem nimirùm, quam Christus Dominus instituit: qui ea, qua traditus est, nocte, ACCEPIT PANEM, ET POSTQVAM GRATIAS EGISSET, FREGIT, ET DEDIT DISCIPVLIS SVIS, DICENS: ACCIPITE, ET EDITE. HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS FRANGITVR: HOC FACITE IN MEI COMMEMORATIONEM. AD EVNDEM MODVM ET PO- 1.Cor.11.c.23 24.&c. Mat.26.c.26. Marc.14.c.22. &c. Luc.22.c.19. &c.

ACCEPIT, ET GRATIAS EGISSET, DEDIT EIS DICENS: BIBITE EX HOC OMNES: HIC EST ENIM SANGVIS MEVS NOVI TESTAMENTI, QVI PRO VOBIS, ET PRO MVLTIS EFFVNDITVR IN REMISSIONEM PECCATORVM. HOC FACITE, QVOTIESCVNQVE BIBERITIS, IN MEI COMMEMORATIONEM. QVOTIESCVNQVE ENIM COMEDERITIS HVNC PANEM, ET DE POCVLO BIBERITIS, MORTEM DOMINI ANNVNCIABITIS, DONEC VENERIT. Hæc est cœnæ Dominicæ forma atq; ratio, quam quoad ipse venerit, tenere & sancte obseruare oportet.

M. In quem vsum?

Luc.22.c.19. 1.Cor.11.c.24 f.26.

A. Vt mortis Domini, summiq; beneficij illius, quo per eam affecti sumus, gratam perpetuò memoriã celebremus & retineamus: & sicuti in Baptismo semel renati sumus, ita cœna Dominica ad vitam spiritualem atque sempiternam iugiter alamur, atque sustentemur.

M. Baptismo ergò semel tantùm initiari, vt & semel nasci, satis esse dicis: at cœnæ Dominicæ perinde atque alimenti vsum, identidem esse repetendum affirmas?

A. Sanè præceptor.

M. Duásne etiam in hoc sacramento, vt in Baptismo, partes esse dicis?

Mat.26.c.26. 27.29.

A. Ita. Panem nempe, * & vinum externa signa, quæ

quæ oculis cernuntur, attrectãtur manibus, gustu percipiuntur: & †Christũ ipsum, quo animæ nostræ, vt proprio suo alimento interiùs nutriuntur, Luc.22.c.19. 1.Cor.11.c.23 24.25.f.26.27. 28. †Ioh.6.d.35. c.48.50.51. f.53.&c.

M. Et omnes peræquè vtraq; sacramenti parte vti debere dicis?

A. Certè præceptor: nam cùm Dominus ita diserte *praeceperit, de eius mandato vlla ex parte derogare summum esset nefas. Mat.26.c.27. Marc.14.c.23.

M. Cur duo signa adhiberi hic Dominus voluit?

A. Primùm, quò mortis suæ, quam lacero corpore, *& perfosso latere, ac toto sanguine effuso perpessus est, expressior esset imago: & vt eius memoria animis nostris infixa, altiùs hæreret, vtrusq; corporis pariter atq; sanguinis signum seorsim exhibuit. Deinde, vt infirmitati nostrę cõsuleret Dominus, atq; mederetur, manifesteq; declararet, sicuti panis ad corpora nutrienda, ita & corpus suum ad animas nostras spiritualiter alendas, vim atque efficacitatem summam habere: & sicut vino hominum corda exhilarantur, & roborantur vires, ita sanguine suo animas nostras refici atque recreari: vt non *cibum modò se, sed & potum etiam nostrũ esse, certò statuentes, nusquam, nisi in ipso solo nutrimenti spiritualis, atq; sempiternæ vitæ partem vllam quæramus. Ioh.19.f.34. Ioh.6.e.50. f.55.56. Ioh.6.d.35. f.53.54.55.&c

M. Beneficiorum ergò, quæ commemorasti, non imago tantùm, sed & ipsa veritas in Cœna exhibetur?

A. Quid ni? Quum enim Christus ipsa sit *veri- Ioh.1.b.17. & 14.a.6.

tas, non dubium est, quin quod verbis testatur, & signis repræsentat, id reuera etiam præstet, & nobis exhibeat: quodq; sibi fidentes tam certò faciat corporis atque sanguinis sui participes, quàm certò se panem atque vinum ore & ventriculo recepisse sciunt.

Ioh.5.f.54. g.56.64.

M. Quùm nos in terris versemur, Christi verò corpus in cœlo sit: quomodò fieri potest, quod dicis?

A. Mentes atque animos humo excitare, * & in cœlũ, vbi Christus est, per fidem erigere debemus.

Ioh.6.g.62.64 Col.3 a.1. Hc.4.d.14.19.

M. Recipiendi ergò corporis & sanguinis Dominici rationem, fide constare dicis?

A. Sanè. Nam quùm mortuum Christum † credimus, quò nos à morte liberaret: excitatum item, quò nobis vitam acquireret; redemptionis per mortem suam partæ, ac vitæ, omniumq; adeò suorum bonorum participes nos habet, eaq; coniunctione, qua caput, & ‡ sua membra inter se cohærent, arcana, mirificaq; spiritus sui virtute sibi copulat: ita vt nos corporis sui membra, & ex eius carne atque ossibus simus, & in vnum cum ipso corpus coalescamus.

Ioh.6.d.35. Act.4.b.10.12 Ro.4.d.24.26. & 5.b.8.&14. b.9.

1.Cor.6.c.15. & 12.d.27. Ephe.4.c.15. 16.& 5.d.30.

M. An ergò vt ista coniunctio efficiatur, panem & vinum in substãtiam carnis & sanguinis Christi mutari imaginaris?

A. Nihil opus est huiusmodi mutationem comminisci. Nam & sacræ literæ, & optimi atq; antiquissimi etiam interpretes docent per baptismum

* itidem

*itidem membra nos corporis Christi, & ex eius carne atque ossibus esse, & in vnum cum ipso corpus coalescere: cùm nulla interim mutatio eiusmodi in aqua ipsa efficiatur. Rom.9.a.3. 1.Cor.12.b. 12.13. Eph.4.c.15.16 & 5.d.30. Gal.3.d.27.

Magist. Perge.

A. In vtroq; sacramento, rerum externarum naturis non mutatis, sed accedente †Diuino verbo, gratiaq; cœlesti, ea est efficientia, vt sicuti per baptismum semel *regeneramur in Christo, & in eius corpus primùm quasi cooptamur & inseri-mur: ita cœnam Dominicam †rite percipientes, corporis & sanguinis sui nutrimento planè Diuino, & salutis atq; immortalitatis plenissimo, spiritus sancti opera nobis communicato, à nobis verò fide, quasi animæ nostræ ore, excepto, ad æternam *vitam iugiter alamur atq; sustentemur: vtrobiq; in vnum cum Christo corpus coalescentes. Eph.5.d.26. Gal.3.d.27. Eph.5 d.26. Tit.3.b.5. *Ioh.6.d.35. f.51.54.55. 1.Cor.11.g.28 29. Ioh.6. f.51.54 &c.

M. Aliter ergò etiam quàm per solam cœnam sese nobis Christus exhibet, arctissimaq; nos coniunctione sibi copulat. Rom.4.d.25. & 5.b.8. 1. Cor.15.a.3. 2. Cor.5.c.14. 15.d.21.

A. Christus tum se nobis authorem salutis in primis exhibuit, quum morti †sese pro nobis obiecit, ne nos merita morte periremus. Per *Euangelium item sese fidelibus exhibet, & clarè docet, se panem esse illum viuum, qui de cœlo ad nutriendas sibi fidentium animas descendit. Sed & †in baptismo, vt ante est explicatum, Christus se nobis efficienter exhibuit, quòd nos tunc Christianos effecerit. *Mar.16.c.15. 16. Ioh.6. d.35.e. 47.48.f.58. Rom.1.b.16. 1. Cor.15.a.1. 2.Cor.4.a.4. Mar.16.d.16. Ro.6.a.3. &c. 1.Gor.12.b.13 Gal.3.d.26.27

M. Neque

M. Neque minùs arcta coniunctionis vincula in Cœna esse dicis?

A. In Cœna verò Dominica & illa, quam dixi, communicatio nobis confirmatur * & augetur etiam, dum quisq; eam ad se pertinere, & peculiari quadã ratione sibi Christum exhiberi, vt eo quàm plenissimè, coniunctissimèq; perfruatur, tum verbis, tum mysterijs diuinis certior fit: vt non animæ solùm nostræ, † eius sacro corpore atque sanguine tanquam proprio suo alimento nutriantur: sed & corporibus etiam nostris, quod vitę æternæ symbolis communicent, quasi dato pignore, resurrectionis atq; immortalitatis certa spes confirmetur: quò tãdem Christo * habitante in nobis, & nobis vicissim in Christo manentibus, non modò vitam æternam, sed & gloriam, quam ipsi dedit Pater, nos etiam per Christum in nobis manẽtem consequamur. Summa illa sit: sicuti non crassam aliquam coniunctionem imaginor, ita arcanam & mirificam illam corporis Christi in cœna communicationem arctissimam, certissimam, verissimam, & planè summam esse statuo.

Mat.26.c.26. 1.Cor.10.d.16 2.Cor.11.c.14

Ioh.6.f.51. 53.54.&c.

Ioh.6.f.54.56. 57.& 17.d.22.

M. Ex ijs quæ iam de Cœna Dominica commemorasti, videor mihi colligere, eam non in hunc finem institutam esse, vt Christi corpus Deo Patri pro peccatis in sacrificium offeratur.

A. Minimè verò ita offertur: nam ipse vt corpore suo † vescamur, non vt illud offeramus, cùm cœnam suam instituerit, præcepit. * Offerendi verò pro peccatis prærogatiua ad solùm Christum, vt qui

Mat.26.d.26. 1.Cor.11.c.24 &c. *Heb.5.b.6.

qui æternus ille sit sacerdos, pertinet, qui & vnicũ illud perpetuumq; sacrificium, moriens in cruce pro salute nostra semel fecit, illicq; abunde in omne tempus satisfecit. Nobis verò nihil restat, nisi vt æterni illius sacrificij vsum fructum, nobis ab ipso Domino legatũ gratis animis capiamꝰ: quòd quidem in cœna Dominica maximè facimus.

M. Sacra igitur cœna, vt video, ad mortem Christi, eiusq; in cruce perpetratum semel sacrificium, quo solo placatus nobis Deus efficitur, nos remittit.

A. Planissimè: nam panis, & vini Symbolis nobis confirmatur Christi corpus, * vt semel pro nobis, ad nos cum Deo in gratiam reconciliandos, hostia immolata fuit, sanguis eius semel ad eluendas peccatorum nostrorum maculas effusus: ita nunc quoq; fidelibus in sacra eius cœna † vtrunq; exhiberi: vt reconciliationem gratiæ ad nos pertinere certò sciamus, fructumq; redemptionis per mortem eius partæ capiamus atque percipiamus.

Rom.5.b.8, & 6.b.10. 1. Cor.15.a.3. 2. Cor.5.c.14. 15. 1.Pet.3.d.18. † Mat.26.c.16. 17.18. Luc.22.c.19. 1.Cor.11.c.24. 25.26.

M. An ergò soli fideles corpore & sanguine Christi pascuntur?

A. Soli omninò: cum quibus enim corpus suum, & cum ijsdem & vitam æternam, vt dixi, communicat.

Ioh.6.f.52.53. 54.56.57. &c.

M. Quamobrem corpus & sanguinem Christi in pane & calice includi, aut panem, & vinum in substantiam corporis & sanguinis eius mutari nõ fateris?

A. Quia illud esset * veritatem corporis Christi

Luc.24.f.39.

Ioh.20.g.25. 27. in dubium vocare: Christum ipsum contumelia afficere: eos etiam qui Sacramentum recipiunt, horrore perfundere, si vel corpus eius tam angusto loco includi, † aut in multis simul locis esse, * vel carnem eius in ore dentibus mandi, & perinde atque alium cibum, extenuari, atque manducari imaginaremur.

Mat.28.a.6. Luc.24.a.6. Ioh.12.b.18. & 16.d.28. * Ioh.6.f.52. g.60.61.

M. Cur ergò exitialis est impijs sacramenti communicatio, si huiusmodi mutatio non fiat?

A. Quia ad sancta & Diuina mysteria † per hypocrisin & simulationem accedũt, eaq; impiè cum Domini ipsius, qui ea instituit, summa iniuria contumeliaq; profanant.

1. Cor.11.f.27 28.29.&c.

M. Nostrum igitur quid sit officium, vt rectè ad cœnam Dominicam accedamus, edissere.

1. Cor.11.f.26 27.28.&c. ‡ Iet.24.b.7. & 29.c.13. Iod.2.c.12.13 16.17. † Esa.53.toto. Rom.4.d.25.

A. Illud ipsum quod Sacris scripturis docemur: vt videlicet nos ipsos * exploremus, num vera simus Christi membra.

1. Pet.2.d.24. * Luc. 15.b.7. & 18.c.13.

M. Quibus id notis atque indicijs manifestè deprehendemus?

Ro.5.a.5.8.9. 1.Tim.1.c.14. 15.16. †Luc.22.c.19 1.Cor.11.c.24 25.26. *1.Pet.1.d.24. & 4.a.1.2.3. 2.Pet.2 d.20. 21.&c. Tit.2.d.11.12 13.14. ‡ 1.Cor.10.b. 27.

A. Primùm, si ‡ ex animo nos pœniteat peccatorum nostrorum, quæ Christum † ad mortem, cuius nunc mysteria nobis traduntur, adegerunt. Deinde si * certa spe de Dei per Christum misericordia, nos sustineamus, atq; nitamur, cum grata redemptionis per mortem eius acquisitæ † memoria. Præterea, si de vita * in futurum piè degenda seriam cogitationem & destinatum propositum suscipiamus. Postremò, cùm coniunctionis etiam, charitatisq; inter homines mutuæ ‡ symbolum in

cœna Dominica contineatur, si † proximos, id est, mortales omnes fraterno amore, sine vlla maleuolentia odiõue, prosequamur.

Mat.22.b.39. Luc.10.c.27. Rom.13.toto.

M. An quisquam ista quæ commemoras, omnia plenè perfecteq; præstare potest?

A. Absolutio omnibus numeris perfecta, in qua nihil desideretur, * in homine, quoad hunc mundum incolit, inueniri non potest: neq; tamen imperfectio, qua laboramus, nos ab accessu ad cœnam Dominicam, quam imperfectionis nostræ atque imbecillitatis subsidium esse Dominus voluit, arcere debet: imo si perfecti essemus, nullum inter nos amplius vsum Cœna iam haberet. Huc tamen quæ dixi spectant, vt * pœnitentiam quisque, † fidemq; atq; charitatem, quoad eius fieri potest, synceram, & sine fuco, ad cœnam accedens secum adferat.

*Mat.19.c.21. Rom.7.d.18. 1. Cor.13.c.9. 10.12. Phil.3.c.12.13

Ier.24.b.7.& 29.c.13. Ioel.2.c.12.13 †Galat.5.a.6. Col.1.a.4.d. 23.& 2.a.5. 1.Tim.1.a.5. 2.Tim.1.b.5.

M. Verùm quum anteà dicebas, ad fidei confirmationem valere Sacramenta, quomodo iam fidem ad ea adferendam esse dicis?

† Mat.22.d.39 Rom.13.toto. 2.Cor.6.b.6.

A. Minimè ista pugnant; † fidem enim in nobis inchoatam esse oportet: ad quam alendam & roborandam Dominus Sacramenta instituit, quæ ad * confirmandas & quasi obsignandas in cordibus nostris Dei promissiones, permagna momenta adferunt.

†Rom.1.b.17. 1.Thes.3.c.10. 2. Thes.1.a.3. Heb.6.a.1. * Act.2.f.42. Rom.4.b.11. & 15.b.8.&6. a.4. Gal.3.d.27. Eph.2.c.11.12 & 4.a.5. Col.3.b.11.12 1.Pet.3.d.21.

M. Superest adhuc vt dicas, ad quos propriè Sacramentorum pertineat administratio.

A. Quum pascendi verbo Dei gregis Dominici, † Sacramentaq; administrandi officia atq; munera

† Mat.28.d.19 Marc.16.d.13.

sint inter se iunctissima, non est dubium, quin eorum administratio ad eos pertineat propriè, quibus publicè docendi munus est demandatū. Nam vt in cœna Dominus * ipse publici ministri officio fungens, exemplum suum ad imitandum proposuit: ita baptizandi pariter atq; docendi munus Apostolis suis peculiariter delegauit.

* Mat. 26. Marc. 14. Luc 22. 1. Cor. 11.

M. Suntne promiscuè omnes nullo discrimine ad sacramenta à pastoribus admittendi?

A. Olim cùm adulti, † & natu grandiores ad religionem nostram accederent, ne ad baptismum quidem admittebantur, nisi priùs de eorum fide in præcipuis Christianæ religionis articulis constaret. Nunc quia infantes soli baptizãtur, nullus potest adhiberi delectus. Diuersa est de Cœna ratio: ad quam cùm non nisi adulta iam ætate, accedant, si quem indignum esse palàm constiterit, is ad cœnam à pastore minimè est admittendus, quia sine Sacramenti id profanatione fieri non potest.

† Mat. 16. d. 15. 16. Act. 2. f. 41. & 8. c. 12. g. 37 & 18. c. 8.

M. Cur Dominus igitur Iudam * proditorem à cœnæ suæ communione non arcebat?

* Mat. 26. b. 21. 22. &c. Marc. 14. c. 18. 19. &c. Ioh. 13. c. 26. 27. &c.

A. Quia eius impietas, vtut erat Domino cognita, nondum erat palàm nota.

M. Hypocritas ergò ministri arcere non possunt?

1. Cor. 5. a.

A. Non, quoad occulta eorum nequitia fuerit.

M. Quum ergò Sacramenta bonis pariter ac malis promiscuè & communicentur, quo potest in illis certa esse atq; stabilis conscientiarum fiducia, quod tu paulò anteà affirmabas?

A.

A. Quamuis † impij, quantum ad ipsos spectat, Dei dona in Sacramentis oblata non recipiant, sed respuant, & seipsos frustrentur: * pij tamen, qui per fidem Christum in illis, eiusq; gratiã quærunt, optima mentis conscientia, & consolatione gratissima, ex salutis, atq; solidæ fœlicitatis certa spe nunquam destituuntur, aut fraudantur. Ioa. 13.d.26.27 Rom. 3.a.3.4. 1. Cor.10.f.21 22. * 1. Cor.10.d. 16.& 11.g.28. 31.

M. At si quos pastor indignos esse vel ipse cognouerit, vel clam admonitus fuerit, eos certe à communione licebit excludere?

A. Tales & concionibus publicis, modò ne nominatim eos proferat, aut infamiam illis maculamue inurat, sed suæ tantùm conscientiæ suspitione, & coniectura eos perstringat, atque coarguat, & admonere debet, & priuatim grauiter etiam deterrere potest: arcere verò à communione, nisi legitimã ecclesiæ cognitio, iudicium q; intercesserit, non licebit.

M. Quod ergò remedium huic malo inuenienduũ est, atq; adhibendum?

A. In Ecclesiis benè institutis atque moratis, certa, vt * antea dixi, ratio atque ordo gubernationis instituebatur atq; obseruabatur. Deligebantur seniores, id est magistratus ecclesiastici, qui disciplinam ecclesiasticam tenerent, atque colerent. Ad hos autoritas, animaduersio, atque castigatio censoria pertinebant; † hi adhibito etiã pastore, si quos esse cognouerant, qui vel opinionibus falsis, vel turbulentis erroribus, vel anilibus superstitionibus, vel vita viciosa flagitiosaq; magnam Pag.92. Mat.18.c.15. 16.17. Act.14.d.23. & 15.a.4.6.d. 22 24.& 20.d. 17.f.28. 1.Cor.6.a.1.2. & 12.d.28.& 14.c.26.& 40. 1.Tim.5.c.17. Tit.1.b.5. † 1.Cor.5.a.1. 4.5.& 11.c.16 d.18.&c.

X.iij. publicæ

publicè offensionem ecclesiæ Dei adferrent, quique sine cœnæ Dominicæ profanatione accedere non possent, eos à communione repellebant, atq; reijciebant, neque rursum admittebant, donec pœnitentia publica ecclesiæ satisfeciſſet.

M. Quis debet esse pœnitentiæ publicæ modus?

A. Qui falsarum opinionum commentis, pietatem veram † lædere, & religionem labefactare conantur: aut vitiosa atque flagitiosa vita graues & publicas offensiones concitarunt, eos æquum est, Ecclesiæ, cui ita facta est offensio, * publicè satisfacere, id est, suum coram tota congregatione peccatum ingenuè agnoscere & confiteri, palamq; testari, sibi ex animo dolere, quòd Deum Opt. Max. tam grauiter offenderint: religionem Christianam, quam sunt professi: Ecclesiam, in qua censebantur, quātum in ipsis quidem fuerat, ignominia affecerint: quodq; non peccato solùm, sed pernitioso etiam exemplo alijs nocuerint: à Deo primùm, deinde ab eius ecclesia veniam se petere, atq; precari.

1. Cor. 10. g. 32
Tit. 3. c. 10. 11.
1. Thes. 5. c. 14.
2. Thes. 3. d. 14 15.
* 2. Cor. 2. b. 6. & 7. c. 9. 10.

M. Quid deinde fiet?

A. Postremò, vt in ecclesiam, è qua suo merito ejecti sunt, & ad sancta eius mysteria rursum admittantur, suppliciter postulare, atque orare debent. In summa, eam adhiberi in pœnitentia publica moderationem oportet, vt neque seueritate nimia, qui peccauit, animum despondeat: neque rursum facilitate nimia, ecclesiæ disciplina labatur, atq; eius imminuatur authoritas, cæteriq; ad similia audenda animentur atque incitentur. Sed

2. Cor. 2. b. 6. 7. f. 11.

vbi

vbi seniorum, pastorisq; iudicio, & eius, qui pec- 2.Cor.2.b.6.
cauit, castigatione, & exemplo aliorum satisfac- 10.
fuerit, rursum ad communionem ecclesiæ, qui erat 11.
excommunicatus, admittebatur.

M. Video te, fili mi, Christianæ pietatis summam exactè tenere. Supereſt vt ad hanc cognitionis piæ regulam, vitam tuam ita dirigas, ne frustrà ista didiciſſe videaris. Non enim qui audiunt * tantùm, intelliguntq; verbum Dei, ſed qui Dei voluntati obſequuntur, atque imperio eius obtemperant, beati erunt. Imò ſeruus ille, qui Domini voluntatem nouerit, neque obſecundarit, † grauiùs vapulabit: adeò nihil prodeſt pietatis, religionisq; veræ intelligentia, niſi vitæ etiam integritas, innocentia, atque ſanctitas accedant. Agè igitur mi fili, omni cura & cogitatione in hoc incumbe, vt ne in officio labaris, aut ab hac piæ vitæ norma, atq; præſcriptione vnquam aberres. *Conclusio cum exhortatione.*

Mat.7.d.21. & 12.d.50. Luc.11.d.28. Rom.2.c.13. Iacob. 1.d.22. 23.24.&c. †Luc.12.f.47. Iacob. 4.d.17.

A. Dabo operam venerande præceptor, & nihil prætermittam, quantum quidem facere, & omni ope atque opera eniti poſſum, quo profeſſioni nominiq; Christiano reſpondeam. Sed & à Deo optimo maximo ſupplex precibus & votis omnibus ſemper expoſcam, ne cœleſtis doctrinæ ſuæ ſemen, in animo meo quaſi arido * ſterilíq; ſolo exceptum perire ſinat: ſed gratiæ ſuæ † Diuino rore cordis mei ſiccitatem, ſterilitatemq; ita irriget atq; fœcũdet, vt vberes pietatis fructus feram, in regni cœleſtis * horreum & cellam condendos, atque reponendos.

Mat. 13.a.4.5. 6.7.c.19.20. 21.22. †Pſal.1.a.3. & 104.c.13. Mat.33.a.8.c. 23. 1.Cor.3.b.6.7 *Mat.3.c.12. Luc.3.c.17.

M. Ita

M. Ita facito mi fili, neque dubita, quin vti hanc mentem voluntatemq; à Deo duce susceptisti, ita studij huius tui, conatusq; pij euentum & exitum, quem optas atq; expectas, id est, optimum, fœlicissimumq; reperturus sis, atq; habiturus.

2.Cor.3.b.5.
Phi.2.b.12.13

FINIS.

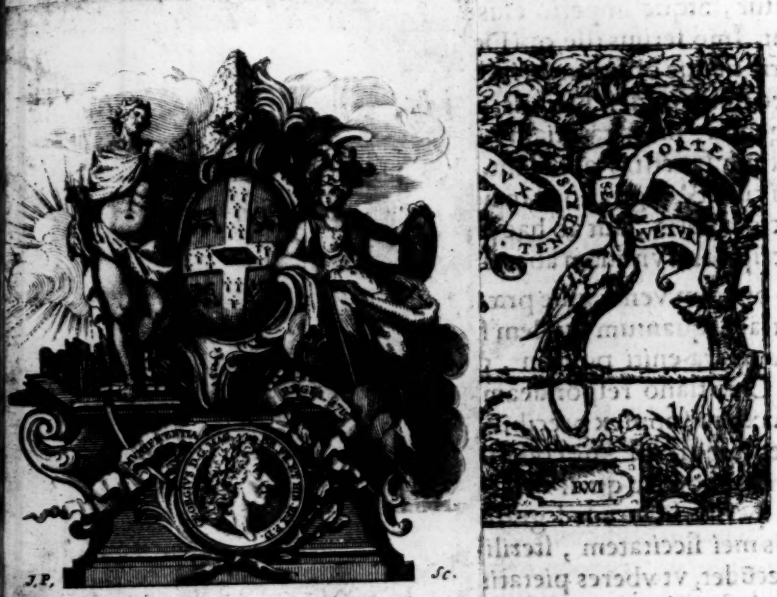

Vocabula

VOCABVLA NOSTRATIA,

& loquendi formæ Christianorum proprijs, in quibus à communi more verborum Latinorum discessum est, ex literarum ordine sequuntur.

A.

Angelus, Græca vox: latinè nuntius, internuntius, legatus, index.

Angeli, id est spiritus, vel mentes cœlestes, nostrum: veteres Græci Dæmonas, Latini genios uel lares appellarunt.

Animalis homo: vide caro.

Apostolus, Græce, Latinè legatus.

B.

Benedicere: vide maledicere.

C.

Cœlum, in singulari numero, potius quàm in plurali cœli: usurpare solet Cicero.

Caput, pro præcipua parte, membra, pro aliis partibus rei alicuius, vt & corpus, pro vniuersitate aut societate populi: usurpant Cicero & Liuius: vt rerum corpus Reipub. curare, vnum corpus Reipub. esse, Ciuitatis corpus, vnū corpus conciliumq; totius Peloponesi. Cicc. Cur non ecclesiæ corpus, id est piorum vniuersitas, vel Respub. Christiana? Vnius corporis esse, id est societatis: Liuius. Christus ecclesiæ caput, nos ecclesiæ membra. Latinitas in his est ferenda. At corpus Christi, pro ecclesia, & piorum vniuersitate: & nos membra Christi, aut membra corporis Christi, locutiones nostræ propriæ sunt.

Caro, pro genere humano: vt Omnis caro fœnum: nostrum.

Caro item pro vitiosa & corrupta natura: & carnalis vel animalis, vel vetus homo, pro tali natura prædito: Carnem, membra terrestria mortificare, carnem crucifigere, veterem hominem deponere, exuere, crucifigere, expurgare uetus fermentum: nostra sunt propria. Et contrà, spiritus, spiritualis, vel spiritalis, nouitas spiritus, nouus homo, noua creatura, renouari spiritu, ambulare secundum spiritum, noua conspersio, nouum hominem induere, regenerari, regeneratio, regeneratus, renatus, apud ne-

strates vsurpantur, quum naturæ vitiosæ reparationem, vel renouationem, aut hominem diuina virtute, mente, vel diuino consilio prædictum, diuino spiritu vel numine afflatum, aut instinctum cœlesti vel diuino afflatu, inflatu, vel instinctu motũ, vel actum, & vera pietate diuinitùs imbutum, significamus.

Gratia Dei pro diuino afflatu, instinctu, vel virtute: nostrum.

Catechismus, vel potiùs Catechesis, Græc. Latinè, Prima institutio: vt & Catechumeni, Catechizatio: nostratia.

Catholica, vide Ecclesia.

Certitudo, & incertitudo, vide Credo.

Claues, claudere, recludere cœlum, ligare, soluere peccata, vel peccatores, metaphoræ nostræ: vt sunt etiam retinere, vel detinere peccata, pro, non condonare: nostratia.

Concupiscentia. i. rerum malarum appetitus, vel appetitio: nostrum.

Contritio, vide pœnitentia.

Corpus Christi, ꝑ Ecclesia, et piorũ vniuersitate: nostrũ. vide Caput.

Credo, cum accusatiuo, & præpositione, nostrum: vt credere in Deum. i. Deum verè agnoscere, illi fidem habere, illi confidere, spem & fiduciam omnem in illo collocare: nam hæc omnia simul complectitur. Credo item, cum solo accusatiuo: vt Credo resurrectionem mortuorum, & vitam æternam, id est, certò expecto, vel spero: nostra sunt. Fides item cùm nõ solùm Dei cognitionem, & credulitatem, sed & fiduciam quoq; in Deo significat, & fidelis pro tali fide prædito: & contraria, infidelitas, infidelis, nostra sunt propria. Propius accedunt ad latinitatem hoc sensu, diffidens, diffidentia, incredulus, incredulitas: sic suspensus, incertus, dubius, obscura spe pendens, pro infideli, latina sunt. Certitudo & incertitudo, parùm vsitata Latinis. Fiducia, Fidentia, firma animi confisio, Ciceroniana sunt: verùm ea fidem nostram plene non explicant, sed eius duntaxat partem significãt. Credo, fido, & spero, sæpè in nostra religione finitimæ sunt significationis, quam his fere formis latini exprimunt. Est mihi fiducia, est firma animi confisio in Deo. Est mihi stabilis Diuinæ per Christum beneuolentiæ fiducia. Spes omnis residet, spem omnem colloco in Deo, in Christo. Spem certam concipio, sustineo me, & ni-

tor spe venia, immortalitatis, vitæ sempiternæ, &c.

Creo, creatio, creator, conditor, effector, fabricator: Ciceronianæ sunt. Creatura latinis inauditum. Ex argilla, lutoq; fictus homo. Hominem humo excitatum, celsum & erectum constituit. Hominem generauit, & exornauit Deus. Animum ex sua mente et diuinitate genuit Deus. Deus parens huius vniuersitatis. Lucem qua fruimur, spiritum quem ducimus, commoda quibus vtimur, a Deo nobis dari videmus: modi loquēdi sunt apud Cic.

Crucifigo, crucifixus. Quintil. Plin. Suetonij sunt, non Ciceronis. Passio Christi, pro eius supplicio, cruciatu, & morte: sic passus absolutè, sine alia voce adiuncta, nostratia sunt. Multa grauia, horrenda passus: Latin. De Christo crucifixo, aut passo, sic Latinè dici potest. Christus in crucem sublatus, vel actus, crucifixus, cruce affectus, innocens pro nocentibus pœnas luit: alieni peccati pœnas sustinuit, pertulit, persoluit: supplicium pro nobis pertulit: supplicio, cruciatu, cruce, morte affectus est, pro peccatis nostris pœnas pendit, dependit, sulit.

D.

Dæmones græcè, lares Cicer. Ethnici in bonam partem accipiunt.

Dæmones: id est, mentes, vel spiritus impij & malitiosi: nostrum.

Deitas, nostrum: Diuinitas, Numen diuinum. Cicer.

Diabolus Græc. Aduersarius, Budæo: Calumniator, Erasmo: deceptor, delator.

Dilectio pro amore, vix audita Latinis.

E.

Ecclesia, Græcum: Latin. cōgregatio. Ecclesia catholica: Latin. vniuersa congregatio, vniuersitas piorum hominum: vniuersitas legitur lib. ad Herennium. Respub. Christiana, vel Christianorū.

Electi Dei, substantiuè, pro, electi a Deo: nostrum. Sic prædestinari, prædestinatio, prædestinatus, præscientia, præscitus, verba sunt nobis peculiaria. Cicero. Deus non ignorat ea, quæ ab ipso constituta & designata sunt: id est, Deus præscit prædestinata, vt nos loquimur. Præsciisse oportuit. Terent.

Effectus, substantiuè, Plin. Propertij, non Cic.

Effectio, euentus, euentum, & euenta in plu. Cic.

Essentia, & substantia, Plauti, Quintiliani, Plinij, non Ciceronis.

Ethnici, Græc. Gentiles, Gentes, pro alienigenis, impijs, idololatris, aliquin quum Christianis, aut Iudæis nostræ voces sunt.

Euangelium, Græc. Latinè bonum nuntium: apud nos sacras Noui Testamenti historias, & scripturas significat.

Euangelista, scriptor Euangelij, quales fuerunt illi quatuor: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes: vel qui de Euangelio concionatur apud populum: nostrum.

Excommunicare, pro Ecclesia eijcere, expellere, vel arcere: nostrum.

Sic, Excommunicatio, pro expulsione vel electione.

F.

Fides, vide Credo.

G.

Gentiles, vide Ethnicus.

Glorificare, vide sanctificare.

Gratitudo, Latinis hominibus inaudita: Ingratitudo inusitata: Gratus, & ingratus, Latina sunt.

H.

Hypocrisis Græc. Latinè Simulatio, alienæ personæ simulatio: hypocrita, simulator alienæ personæ.

I.

Iesus, Hebraicè: Latinè seruator.

Idolum, idololatra, idololatria, Græc. Lat. simulachrum, simulachrorum cultor, & cultus. Idololatria latius apud nos patet, omnem Diuinum cultum cuiquam, præterquam soli Deo, habitum significans.

Imperfectio, & increatus, Latinis inusitata sunt.

Inferna absolutè sine substantiuo addito, nostrum: vt Descendit ad inferna: ad inferos Latinè.

Infidelis, Infidelitas: vide Credo.

Inobedientia, inobediens, nostra: inobsequens, Sene. in hippol. minùs obsequens, minùs obediens, Lat.

Inuisibilis, vide Visibilis.

Inuoco, oro, precor, Latina. Inuocatio, oratio, pro precatione, preci-

bus,

bus, aut votis, intercedere item & intercessio, nostra. Diuinum numen scelere violatum precibus placare. Cic.

Iustificare, vide Sanctificare.

Iusiurandum Latina vox est, iuramentum Latinis inusitatum.

Lauacrum apud Claud. & Gell. Lauatio apud Ciceronem legitur.

M.

Malitia, κακία, quam vitiositatem Cicero mauult appellare, quàm Malitiam. Malitiã enim certi cuiusdam vitij, vitiositatẽ omniũ nomen esse. Sic κακίας, vitia mauult, quàm malitias nominare.

Maledicere, vna vox, nostrum: pro execrari, denouere, diris deuouere, diras obnuntiare: Cicero. Maledictus item pro execrando, execrabili & detestabili, & maledictio pro execratione, nostra sunt. Sic benedicere. i. fausta precari, uel benè ominari. Benedictus item, & benedictio, nostratia.

Mãdere & Mãdi, Cic. Mãducare rarũ. Mãducari vix inuenitur.

Mediator, pro aduocato aut patrono, nostrum. Intercessor apud Senecam pro mediatore: sed aliud Ciceroni significant Intercessor, & intercedere.

Membra Christi, aut Membra corporis Christi, locutiones nostræ sunt. Vide Caput.

Minister Dei, minister Ecclesiæ, vel minister Ecclesiasticus, pro eo quem Sacerdotem dicimus, vsurpari possunt. Sic enim Cicero loquitur. Ministri publici Martis, atque ei Deo consecrati.

Mortifico, Mortificatio: vide Caro.

Mundani pro impijs. Mundus, pro impiorum vniuersitate, Seculum pro Mundo, nostratia. Res mundanæ, res incertæ lubricæ, fluxæ, fugaces, caducæ Cic.

O.

Obseruare leges, Cice. Obseruator legis, vix legitur apud Latinos.

Omnipotens, Plautus & Cicero, ex veteri poeta. Omnipotentia, nostrum. Præpotens, omnium rerum præpotens Deus. Cice. Immensa, infinita, interminata magnitudo, potentia, &c.

Oratio, uide Inuoco.

P.

Peccatur pro nocente, sonte, impio, nefario: nostrum.

Peccatum originis, originale peccatum: nostratia. Origo peccati, Ouidius. Origo boni, Cicero. Natiuum malum, insitum in natura malum. Cic. Naturale malum, Ouid. Cur non & naturale peccatum? Natura corrupta, Quintil. Natura mendosa, Hor. Natura depranata. Natura improbi, contra naturam depranati. Cic.

Passio, passus, vide Crucifigo.

Persona in trinitate: nostrum.

Pœnitentia, Liuius, Plinius. Ex conscientia peccatorum timor. Cicero. Pro quo nostri quidam contritionis nomine vsi sunt. Resipisco vsitatum, resipiscentia inusitatum Latinis.

Prædestinatio, præscientia, vide Electi.

Profano, profanatio: Liuius, Plinius, non Cicero. Violare sacra, Cicero. Violatio templi: Liuius. Violator templi: Ouidius.

Propheta, & prophetia, Græc. Lat. Vates, vaticinatio, prædictio diuina. Propheta, pro sacrarum literarum interprete: nostrum.

Proximus, vicinus, frater, charitatis vocabula, nobis sunt peculiaria. Frater eum, qui eandem nobiscum religionem profitetur, significat. Proximus & vicinus, vniuersitatem humani generis complectuntur. Fraternus amor, pro mutuo amore Christianorum: nostrum.

R.

Remissio pœnæ, apud Cic. sic & culpæ remissio dici potest.

Resipiscentia, vide pœnitentia.

Resurgo, Liuius, & Ouidius. Reuiuisco, rediuium, Cic. Resurrectio, carnis resurrectio: nostra. Excitare aliquem à mortuis. Excitatio corporum à mortuis: pro conditione vitæ mortalis, immortalitatem consequi, Cic.

S.

Saluare, saluator, saluatio, Latinis inaudita. Seruare, seruator, seruatrix: liberator, liberatio, Latina sunt. Redemptor, id est, seruator aut liberator: nostrum.

Sacramentum, pro mysterijs Diuinis: nostrum. Baptismus Græc. Lat. immersio vel intinctio, lauatio salutaris, expiatio aqua salutari.

lustari. Cœna Domini, vel Dominica, Communio, Eucharistia, Græcè. Latinè gratiarum actio.

Sancti, sanctorum, sine substantivo addito, inusitatum Latinis. Sanctificare, sanctificatio: Glorificare, glorificatio: Iustificare, iustificatio, nostratia sunt. Sanctitas, sanctimonia, sanctitudo: Latina.

Sanctificare, & glorificare ad Deum relata: vt sanctificetur nomen tuum, nostra. Sanctè colatur, gloria, honore afficiatur: Gloria Dei, vel nomen Dei amplificetur, celebretur, laudibus celebretur, amplitudo eius illustretur, Ciceronis & Liuij sunt.

Sanctificare & iustificare, ad homines relata: vt Deus suos iustificat, sanctificat, nostra. Sanctos atq; integros facit, efficit, reddit: sanctitati, innocentiæ atque integritati, vel in sanctitatem, atq; innocentiam restituit, sanctorum atque innocentium loco habet, ponit, collocat, damnatos in integrum restituit, &c. Latina. Fide, vel per fidem iustificamur, nostrum. Iustitia fundamentum fides: virtutum omnium fundamentum fides. Cicero. Iustificus, qui iusta facit, Catullus: Poeticum est.

Spiritus, spiritualis, vide Caro.

Scriptura, apud Ciceronem, non nisi pro stylo vsurpatur. In Rhetorica ad Herennium, & Terent. propius ad nostrum sensum accedit. Sacra litera: profana pagina, Claud. cur non & sacra pagina?

Verbum Dei pro sacris literis, nostrum: Verbum veritatis Psal. 119. 43. Iacob. 1. c. 18.
pro sacra scriptura quid ni? Vt verbum voluptatis apud Ciceronem.

Sensibilis, vide Visibilis.

T.

Tentatio, pro sollicitatione ad vitia: & inducere in tentationem, vsurpatur a nostris. Noui morborum tentationes: Cic.

Tractatio vsitatior apud Cicer. quam tractatus: &, Artis, philosophia, &c. tractatio vel tractatus: potius quam tractatio vel tractatus de arte, philosophia. &c.

Traditiones, pro doctrinis aut inuentis humanis, pro opinionum commentis

commentis futilibus, & commentitys sententijs, fabulis, nugis nostrum.

Trinitas nostrum. Trinus, ternus, vel terni potius. Triplex, triplus, Latina sunt: verùm hic, vt alibi sæpè, pietatis potius, quam Latinitatis rationem habere oportet.

V.

Venerandus, ad Deum & religionem fere semper: honorandus, ad homines refertur à Cic. Reuerendus, reuerendissimus, in titulis consuetudini condonantur.

Verbum Dei, vide scriptura.

Vetus homo, vide caro.

Vnitas, Col. Plin. non Cicero.

Vita nona, pro innocentia: nostrum. Latinè, studium innocentiæ atque sanctitatis. Auocare animum à vitijs, à peccatis: prauos affectus & appetitus vitiosos frænare: Cic. Rarum est quoddam genus eorum, qui se à corpore auocant, & ad diuinarum rerum cognitionem cura omni, studioq; rapiuntur.

Visus rarò, aspectus sæpè apud Cicer.

Visibilis, & sensibilis, Plinij, non Ciceronis: conspicuus, aspectabilis, spectabilis, sub oculos, sub aspectum cadens, uel veniens, sub oculorum sensum cadens, sub sensibus, in sensum cadens, in sensum cernendi cadens, percipere sensibus, Ciceronis sunt. Inuisibilis, vt gratia inuisibilis, Latinum non est: occultus, abditus, tectus, non conspicuus, Latina sunt.

Z.

Zelotypus, vel Zelotes potius, & Zelotypia, Græca sunt. Socij impatiens, socij impatientia, Plinij sunt potius quam Ciceronis. Zelotypia, inquit Cicero, est ægritudo ex eo, quod alter potiatur eo, quod ipse concupierit.

CATECHISMVS,

siue prima Institutio, Disci-
PLINA QVE PIETATIS
Christianæ, Latinè explicata.

Qui simul eloquio linguam formare Latino,
Et uera mentem Relligione cupit:
Hic liber, atque labor uotum dabit unus utrunque.
Commoda sic uno bina labore feres.

4° S.105. Th

Londini,
in officina Reginaldi Wolfij, Regiæ Maiest.
in Latinis Typographi.

ANNO DOMINI M.D.LXXII.
Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

4° S.105. Th

CATECHISMVS,

Iuxta prima Institutio, Disci-

PLINAQVE PIETATIS

Christianæ Latinè explicata.

Qui simul eloquio linguam formare Latino,
Et nera mentem Religione cupit:
Hic liber atque labor, nos, nam dabit unus utrunque,
Commoda sic sine bina labore feres.

Londini,
in officina Reginaldi Wolfii, Regiæ Maiest.
in Latinis Typographi.

ANNO DOMINI M.D.LXXII.
Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Reuerendiſsimis in Chriſto patribus, ac dominis, D. Archiepiſcopis, Cantuarienſi, & Eboracenſi, alijſq; reuerendis patribus, Epiſcopis Eccleſiæ Anglicanæ, vigilantiſſimis, fidelißimiſq; paſtoribus.

QVVM MENTE TOTA IN hanc curam incumberem, omnemq; adeò operam in primis adhibendam eſſe exiſtimem, ut pietatis doctrina, quamq; fieri poteſt ſyncereitate, pueris, qui ſunt Reipub. quaſi ſeminaria, tradatur, ne uel teneri ipſorum animi prauis opinionibus imbuantur, uel ab ijs, quæ recta ſunt, diſcendis eorum mentes obſcuritate nimia auertuntur, aut retardentur: pro ea qua patriam iuuentutem beneuolentia proſequor, ſtatui omni ope atque opera mihi enitendum eſſe, ut illius pia ſtudia promouerem, & Chriſtianæ religionis ſummam ratione atq; compendio ad puerilem captum non incommodo, dilucidè atque explicatè proponerem. In quo Catechiſmo (ſic enim noſtri uocant) non putaui minutis interrogatiunculis, breuibusq; reſponſis, quaſi punctis quibuſdam, quod propoſui, efficiendum eſſet neque ſatis eſſe, nudis tantùm aſſertionibus, aſſeuerationibusq; uniuerſa breuiter ſimpliciterq; affirmare: niſi cauſas etiam aliquas, rationesq; rerum afferrem, atque ſubijcerem. Et quò maior fides atque authoritas rebus adiungeretur, teſtimonia Diuina ex ſacris literis in margine libri paſſim notaui, quibus ſibi quiſque, uel alijs, cùm hærent, ſatisfacere poſſit. In hoc etiam Catechiſmo curam & diligentiam adhibui, ut incorrupta Latini ſermonis integritas, quoad

Deut. 6. b. 7. & 11. c. 19. & 31. b. 12. Pſal. 132. b. 12. Mar. 10. b. 13. Luc. 18. d. 15.

Mat. 12. a. 3. 5. & 19. a. 4. & 21. b. 16. d. 42. & 22. c. 31. Ioh. 5. f. 39. & 7. g. 52. Act. 17. c. 11.

eius fieri posset, ubiq; seruaretur: ut Latinitatem pariter atq; pietatem una eodem labore pueri nostri addiscere possent. In paucis tantùm quibusdam, uel singulis, uel continuatis atque coniunctis uerbis, quæ nostra sunt propria, & Christianæ religioni peculiaria, tametsi Ciceronis, & proxima illi ætate Latinis hominibus inaudita, synceræ nostræ potius pietatis, quàm emendatæ loquutionis rationem habendam esse existimaui: itaque in contextu quidem orationis ea non mutaui. Verùm ne qui Latinè & purè loqui volunt, quicquam uel hac in parte desiderarent, ubi à communi more uerborum Latinorum discessum fuerit, & quibus ea uocabulis, atque loquendi formis posse explicari putem, in fine libri commonstraui. Quòd autem orationis genere fuso, atque profluente potius, quàm exili atque ieiuno utor in hoc Catechismo, doctißimorum ex ueteribus iudicium, consiliumq; in eo sum sequutus: qui quum ubertatem quidem orationis ætate, styloq; facilè depasci posse putent, ficcitatem eius puerilibus ingenijs, non minùs quàm teneris plantis soli sterilitatem, noxiam esse arbitrantur. Quam etiam ob causam lectißimos uerborum, sententiarumq; flosculos undique decerptos, maximè ex Ciceronis hortulis, transtuli atque inserui in hunc Catechismum, illis tanquam stellis quibusdam orationem notans atque illuminans. Nam ut de tota religione purè & emendatè, ita de quibusdam etiam capitibus copiosè splendideq; putaui dicendum esse: ut permagni res momenti atque ponderis, uerborũ, sententiarumq; floribus conspersæ, puerilibus sensibus blandientes, & quasi odorũ suauitates afflantes, illorum animos illaberentur iucundiùs, facilius perciperentur, ac semel memorijs pectoribusq; iuuentutis insidentes, herentesq; penitùs, & quasi infixæ perpetuò retinerentur, atque custodirentur. Non defuturos ergò arbitror, qui lenitatem & æquabilitatem orationis alicubi requirent, & desiderabunt: ut quibus unus orationis sonus, idémque perpetuò stylus placebit. Quòd si quærentur etiam libellum, dum ea quæ paucis cognosci possent, pluribus sunt uerbis amplificata, iustum modum magnitudinemq; excessisse: cogitent omnia pueris quàm apertissimè planissimèque esse explicanda: qui quum in scholis tam multos annos

sedere

ſedere ſoliti ſint, ferè ut Latinè tantùm loqui diſcerent, id eos conſequi ex pietatis Chriſtianæ libris ne inuideant, quod ex Poëtarum profanis, fictiſq;, & interdum impijs, atque impuris fabulis doceri antè ſolebant. Sed & ipſis breuitatis amatoribus ſtatuì morem gerere, eundémque hunc Catechiſmum edere exiguo libello, quàm poteſt fieri breuiſſimè, ita arctatum, ut arctiùs ferè aſtringi non poterit, in quo magna paruis, longa breuibus, lata anguſtis, multa paucis permutata reperient: ut quibus hic liber, ut productione longior, non placebit, libellus ille, ut cõtractione breuior, non diſpliceat. Verùm cùm in Catechiſmis ferè omnibus ea Chriſtianæ religionis capita explicentur, quæ Symbolo Apoſtolorum, Decalogo, & Oratione Dominica continentur, non eſt in illis, ut ſanè nec eſſe poteſt, uſque adeò magna in tradendi ratione uarietas. Quid enim piè & utiliter de præcipuis noſtræ religionis capitibus excogitari poteſt, quod ab aliquibus, ac ſæpè quidem à multis illorum, qui eadem antè tractarũt, dictum iam non fuerit? Et qui Decalogum, Symbolum Apoſtolorũ, & Orationem Dominicam interpretandam ſumſerit, eundem, quem in ipſis rebus inuenerit ordinem, niſi perturbare permiſceréq; omnia uelit, neceſſariò ſequi eportet. Alij quidẽ primo loco de Lege, ſecundo de Fide tractarunt: alij ne ſimiles per omnia uiderentur, cõtrarium in his ordinem, quod ſanè pertenue diſcrimen eſt, ſunt ſequuti. Nã de Oratione & Sacramentis poſt legem atq; fidem omnes ferè tractarunt. Alium ergò ordinem inſtituere, qui non ſit iam ab aliquo præoccupatus, nemo certè, niſi omnem omninò ordinẽ uelit inuertere, ullo modo poteſt. Hæc mihi hoc loco putaui eſſe commemoranda, quòd exiſtimem non defuturos, qui & eadem me, & eodem etiam ordine multa, quæ ſunt ab alijs quibuſdam antè perſcripta, tradidiſſe in hoc Catechiſmo, conquerentur. In quo ſanè iniurij æquis omnibus uideri poſſunt, quum quod immutari rectè non queat, non eſſe mutatum cauſabuntur. Hunc Catechiſmum Reuerendiſſ. patres, uiri omni doctrina, & uirtute ornatiſſimi, qui ſummum dignitatis gradum in Eccleſia Anglicana tenentes, ſacris præeſtis, & rebus præſidetis Eccleſiaſticis, ueſtro iudicio permitto: quem ſi ampliſſimi

ordinis uestri authoritate comprobatum, iuuentus nostra in manus sumserit, summo id Reipub. Christianæ commodo futurum esse, in spem maximam, & quemadmodum confido, certissimam, uerissimamq; adducemur.

Vestri studiosissimus, obseruantissimusq;
A. N.

QVum præceptorem discipulis suis alterũ patrem, parentemq; non corporum, sed animorum esse oporteat: ad officij mei rationẽ pertinere video, charissime fili, nõ tam literis te atque moribus liberaliter instituere, quàm mentem tuam animumq; tenerum bonis opinionibus & vera religione imbuere. *Puerilis enim ista ætas non minùs præceptis sanctis ad pietatem, imò multò etiam magis, quàm ingenuis artibus ad humanitatem est informanda. Quamobrem consentaneum putaui, quæstiunculis quibusdam tecum agere, vt certò sciam, num rectè an secùs in ea re studium operamq; posueris.

Præceptorũ officium.

Pietas puerilis.

*Deu.4.b.9. 10.&31.b.12. 13. Psal.78.a.3.4. &c. Mat.19.b.13. 2.Tim.3.d.15

AVDITOR. Et ego, præceptor venerande, quantum ea, quæ me ex sacris literis edocuisti, animo percipere, & memoria custodire potui, quãtumq; audita reminiscí & recordari in præsenti possum, quæsitis à te libenter respondebo.

MAGISTER. Agè igitur, dic mihi, mi fili, quænam ea sit religio quam profiteris.

A. Eam præceptor venerãde religionem profiteor, cuius author magistérq; est CHRISTVS Dominus,

Christiana Religio.

minus, quæq; ob eam ipsam causam proprio & vero nomine, CHRISTIANA appellata est: vt & qui eam profitẽtur, † CHRISTIANI nũcupati sũt.

Nomen ab authore.
Act. 11.d. 26.

M. Agnoscis igitur te Christianæ pietatis & religionis cultorem, ac CHRISTI Domini nostri atq; præceptoris discipulum?

A. Id equidem agnosco, atq; * ingenuè & liberè profiteor: quin & vniuersæ † fœlicitatis meę summã in eo pono; tãquam in summo hominis bono, vt sine quo cõditio nostra, quàm quorumuis brutorum multò esset infœlicior futura.

Rom. 10.b.9. 10.
† Psal. 1. & 33. c.12.
Ioan. 3.c.18. c.36.

M. Religionis ergò atq; pietatis Christianę, cuius est grauissimum sanctissimumq; nomen, vim & naturam mihi definitione aliqua breuiter explicari velim.

Definitio.
Deut. 4.a.1.2. & 10.b.12.
Psal. 119.a.4.
Mat. 4.b.10.
Ioan. 4.c.24.

A. Religio Christiana, est * verus piusq; Dei cultus, & obseruatio præceptorum illius.

† Psal. 1.a.2. & 78.a.1. & 119.toto.
Ioan. 5.g.39.
2. Tim. 3.d.15

M. Vnde eam discendam esse putas?

A. Non aliundè profectò, quàm ex cœlesti Dei ipsius † verbo, quod nobis sacris literis descriptum tradidit.

*Exod. 32.d. 15.16.
Deut. 4.a.1.
Luc. 16.g.29. 31. & 24.c.27 d.44.
2. Pet. 1.d.20.
† Ioan. 1.a.5.9 & 8.b.12.
Hebr. 1.a.1.2.
*Mat. 28.d.20
Ioan. 20.f.22.
Act. 2.a.4.
Ephe. 3.a.5.

M. Quænam sunt ea scripta, quæ verbum Dei, & Sacras literas nuncupas?

A. Non alia, quàm quæ per * Mosen & prophetas sanctos, Dei optimi maximi amicos, Diuini spiritus instinctu, in Veteri testamento, primùm, deinde clariùs in Nouo testamento, per † Dominum nostrum Iesum Christum Dei filium, atque sanctos eius * Apostolos numine Dei afflatos diuulgata

uulgata ſunt, & ad noſtram vſque ætatem integra † conſeruata atque illæſa. Eſa.40.b.8. Mat.5.c.18. Luc.16.d.17.

M. Cur verbum ſuum Deus ita nobis ſcripturis manifeſtare voluit?

A. Quoniam Dei optimi maximi voluntatem, in cuius * cognitione atq; erga eum obedientia, vera pietas ſita eſt, ipſi ex nobis, quæ cordium noſtrorum ſunt † tenebræ, intelligere non poſſumus: miſertus noſtri Deus eam nobis * patefecit, atque illuſtrauit, illuſtrataq; in vtriuſque † teſtamenti volumine, quæ Sacræ * ſcripturæ dicuntur, reliquit: ne † incerti huc illuc ferremur, ſed per cœleſtem eius doctrinam veluti aditus quidam nobis in cœlum daretur. Mat.7.c.21. & 12.d.50. Heb.10.g.36. 1.Ioan.2.c.17. † Ioan.1.a.5. 1.Cor.1.c.21. Eph.4.c.17.18 *Sapien.9.d. 16.17. Act.26.d 18. 1.Pet.2.b 9. †Gal.4 c.24. Heb.8.b 6. & 9.d.15.

M. Cur Dei verbum Teſtamenti appellatione nũcupas?

A. Quia in Religione ſuſcipienda, caput eſſe conſtat, intelligere quę ſit * voluntas Dei immortalis, teſtamenti verò nomine non voluntas ſolùm, ſed & † ſuprema etiam, atq; immutabilis voluntas ſignificatur: monemur ne aliud in *religione ſequamur aut quęramus amplíùs, quàm à Deo ibi docemur: ſed vt vnus eſt verus Deus, ita vnus ſit vnius Dei pius cultus puraq; religio. Alioqui nouas nobis quotidiè † cõmentitias religiones fingeremus, & ſua cuiq; gẽti, ſua cuiq; ciuitati, ſua cuiq; homini eſſet religio. Imò nõ religionem & veram pietatem, virtutum omnium initium atq; fundamentum, ſed ſuperſtitionem mendacem pietatis vmbram, ducem ad res gerendas haberemus; id quod *Mat.26.f.56. 2.Tim.3.d.16 †Mat.22.c.29. Marc.12.c.24. *Mat.7.c.21. & 12.d.50. †Galat.3.c.15. 17. * Deut. 4.a.2. 5.d.32.& 28. b.14. † Mat.15.a.3. 4.5.6.9.

Deut.12.c.31. 32.& 13.2.3.4 Rom.1.c.23. ex priſcarum * gentium in rebus alioquí humanis ſapientium varijs innumerisq; non religionibus, ſed ſuperſtitionibus pluſquam anilibus ipſa eſt luce clarius.

M. Omnia ergò ad pietatem ſalutemq; neceſſaria in verbo Dei ſcripto contineri affirmas?

Deu.13.a.4. c.18. Pſal.12.b.6.& 18.d.29.& 19 b.6.&c. Ioan.4.d.25. 1.Cor.1.c.19. & 2.b.6. Galat.1.a 8.9. Coloſ.1.d.25. †Deut.4.a.2. g.40. Pro.30.a.6. Eſa.30.d.21. A.* Certè; eſſet enim intolerabilis impietatis atq; dementię exiſtimare, vel Deum imperfectam doctrinam reliquiſſe: vel homines, quod ille nõ perfecerit, abſoluere potuiſſe. Itaque Dominus ſeueriſſimè interdixit, † ne verbo ſuo quicquam adderent vel ſubtraherent: néue ab eo ad dextram vel ſiniſtram deflecterent.

M. Si hoc verum ſit quod aſſeris, quorſum tam multa in Concilijs & conuentibus Eccleſiaſticis ſæpiùs decernuntur, & à doctis hominibus in cõcionibus docentur, vel ſcriptis traduntur?

A. Hæc omnia, vel ad obſcuros verbi Dei locos interpretandos, & ad emergentes controuerſias tollendas: vel ad externam Eccleſiæ gubernationem conſtituendam pertinent: non vt noua de religione dogmata prodantur. * Omnia enim ad ſalutem neceſſaria, quomodo videlicet pietas, ſanctitas, religio purè & caſtè Dei numini tribuendæ ſint: quæ præſtanda ſit Deo obedientia, ad quam ſolam piæ vitæ ratio inſtituenda eſt: quæ collocanda in Deo fiducia: quomodo item inuocandus ſit Deus, illiq; accepta referenda bona omnia: quæ in myſterijs Diuinis peragendis obſeruanda ratio: huiuſmodi inquam, ex verbo Dei diſcenda

Deut.32.a.4. 19.a.6.7.&c. Pſal.119.toto. 2.Timoth.3. d.15.16.17.

ſunt,

ſunt, ſine cuius cognitione iſta vel ignorantur prorſus, vel abſurdiſſimè fiunt, ita vt infecta eſſe præſtiterit. Sicut & Dominus ipſe alicubi teſtatur, † Scripturarum ignorantiam, errorum omnium eſſe matrem: ipſeq; etiam docens, verbum Dei * ſcriptum fere allegat, & nos ad diſcendum ex illo relegat. Ob hanc igitur cauſam, & antiquitùs in templis verbum † Dei publicè legebatur, adhibitis etiam, ſi quando illorum copia erat, interpretibus, ſicuti ex ſacris hiſtoriis liquet: & Dominus ipſe in cœlum mox aſcenſurus, Apoſtolis, quos ſelegerat, in mandatis præcipuè dedit, * vt vniuerſos orbis terrarum mortales verbo ſuo inſtituerent: & eius exemplum inſequutus Paulus, † in Eccleſiis conſtituendos eſſe decreuit, qui populum docerent: quòd intelligeret, fidem, & quæ ad pietatem pertinent omnia, ex lectione * & auditione verbi Dei pendere. Itaq; † Apoſtolos, doctores, prophetas, & interpretes, in eccleſia Dei maximè eſſe neceſſarios.

Mat.22.c.22. Ioan.20.b.9. Act.13.d.27. * Mat.19.a.4. & 21.b.13. Marc.7.a.6. Luc.10.c.26. Ioan.5.g.39. † Act.13.c.15. d.27. & 15.d. 21. *Mat.28.d.20 Mar.16.c.15. Ioh.21.c.15. †Act.14.d.23. * Ro.10.c.14. d.17. † 1.Cor.12. d.28. Eph.4.c.11.12.

M. Hos ergò doctores atque interpretes audiendos eſſe cenſes?

A. Nòn minùs quàm ipſum Dominum ſi præſens adeſſet, quoad ea tantùm tradant, quæ à Domino acceperunt. Quod & ipſe teſtatur dicens: * Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit. Imò & his verbi ſui Præconibus † ligandi atq; ſoluendi poteſtatem dedit, vt quorum peccata in terris illi per Dei verbum condonarint, vel detinuerint, ea vel condonata, vel detenta eſſent in cœlo.

Mat. 10.c.20. d.40. & 19. d. 19.20. Luc.10.c.16. Ioh.13.c.20. †Mat.16.c.19. & 18.c.18. Ioh.20.c.22.

M. An iſtos ſatis eſt ſemel de religione diſſeren-

tes audiuiſſe?

Mat.10.c.22. & 24.b.13. Luc.9.g.62. Rom.11.c.22. 1.Cor.9.d.24. 2.Tim.3.d.14 †Iudic.3.a.7. Pſal.106.a.7. b.14. Hier.2.g.32. Luc. 24.d.25. *Act.13.c.15. d.25. & 15.d. 21.

A. *Chriſti nos diſcipulos vſq; ad finem, vel potiùs ſine fine eſſe oportet. Parum eſt ergò incœpiſſe, niſi perſeueres. Et quæ noſta eſt † tarditas atq; obliuio, ſæpè docendi, atq; admonendi ſumus, etiam ſtimulandi ſępè, & quaſi auribus vellicandi: ſemel enim, aut rarò audita, facile excidere ſolent. Et eam ob cauſam (vt antè dictum eſt) *ſingulis ſabbatis (ſicut ex hiſtorijs ſacris apparet) confluente ſimul multitudine, legebatur publicè verbū Dei, & eius interpretes, ſi qui adeſſent, audiebantur. Quæ conſuetudo, & in noſtris hodie Eccleſiis ex Apoſtolica adeoq; diuina ordinatione eſt recepta.

M. An ergò verbum Dei peregrina lingua, & populo ignota legendum eſſe cenſes?

Deutr.4.b.10. Deut.31.c.11. 12.13. Ioſue. 8.g.35. 2.Par.34.g.30

A. Id verò eſſet Deum pariter, atq; eius populum craſſè irridere, atq; vtroq; impudenter abuti. Nam cùm Deus verbū ſuum omni ętati † atq; ſexui clarè legi mandet, vt omnes videlicet intelligant, & diſcant timere Dominum Deum ſuum, ſicuti ipſe in verbo ſuo diſertè teſtatur: ridiculum cùm primis eſſet, verbum Dei ad eius populum docendū, ab ipſo Deo deſtinatum, populo lingua ipſi incognita, vnde nihil diſcere poſſint, prælegere. Sed

1.Cor.14.d.16 & diuus Paulus de ea re clarè diſſerit: *itaq; concludit, indoctum populum non poſſe reſpondere AMEN, ad eam gratiarum actionem, quam non intelligat: ſed legentem, audientesq; mutuò ſibi

†1.Cor.14.c. 11. *d.19. † barbaros futuros, ſi quid in cœtu ſit dictū, quod non ab his qui interſunt, percipiatur: *ſeq; adeò

malle

malle in Ecclesia Dei quinq; verba intellecta loqui, quàm decem millia non intellecta.

M. Satisne ergò munere nostro defuncti erimus, si operam dederimus, vt audiamus, intelligamusq; verbum Dei?

A. Minimè: verbum siquidem Dei nõ audire modò & intelligere, sed † firma animi assensione, vt veritatem Dei de cœlo delapsam, amplecti, & ex animo amare, * dociles item nos eidem præbere, mẽtesq; nostras in eius obsequium formare oportet: vt cordibus semel infixum, altas illic radices agat, fructumq; piæ vitæ, ad eius regulam institutæ proferat: vt ita in salutem nobis, sicuti destinatum est, cedat. † Constat ergò omni studio enitendum esse, vt in eo legendo, meditando, audiendo, tum priuatim, tum publicè proficiamus: proficere autem nullo modo possumus, si ignota nobis lingua proponatur.

Psal. 1. a. 2. & 19. b. 8. 9. 10. Mar. 16. d. 16. Ioan. 20. g. 27. 29. 31. Act. 13. g. 48. *Deu. 31. c. 12. 2. Par. 34. g. 31 Luc. 11. d. 28. Ioan. 5. d. 24. Iacob. 1. d. 21. 22. 23. † Deu. 17. d. 19 Ios. 1. b. 8. Psal. 1. a. 2.

M. Verùm an legendo tantùm Dei verbum, illudq;, & eius doctores sedulò audiendo, ad eam, quam dicis, perfectionem perueniemus?

A. Quia Dei sapiẽtia est frustra in ea, vel docenda, vel discenda, homines operã ponerent, nisi * Deus magisterio spiritus sui corda nostra instituere dignaretur: sicuti Paulus docet, † frustra vel plantari, vel irrigari, nisi Deus incrementum dederit. Itaq; vt sapientiam Dei, in eius verbo absconditã, intelligamus, * ardenti precatione à Deo petendũ est, vt spiritu suo mentes nostras, tenebris & pluscq; Cimmerijs offusas, illustret: hũc enim cœlitùs demissum

Deut. 29. a. 4. Luc. 24. c. 25. 27. g. 45. 46. Act. 16. c. 14. 2. Cor. 4. b. 6. † 1. Cor. 3. b. 7. *Psal. 86. c. 11. & 119. c. 33. 34. 35. † Mar. 6. g. 52. Ioan. 1. a. 5. 1. Cor. 2. d. 14.

Ioan.16.b.13. missum †Doctorem in omnem nos veritatem perducturum Dominus antè promisit.

M. Vniuersum illud Dei verbum in quas præcipuè partes distribuis?

Partitio uerbi Dei.

A. In Legem, & Euangelium.

M. Hæc duo quomodo distinguuntur?

Mat.22.d.36. Marc.12.c.30. 1.Ioh.3.d.23. †Le.26.toto. Deut.5.d.32. & 28.toto. Ioh.14.b.15. c.21.23. * Mar.1.b.15. & 16.d.16. Luc.5.f.32. & 24.g.47. Ioan.1.b.17. Act.2.f.38. Rom.1.b.16. Gal.3.b.13.

A. Lex, officia tum pietatis erga Deum, id est, verum Dei cultum, tum * charitatis erga proximum, describit: exactamq; nostram †obedientiam seuerè requirit, atq; exigit: & obsequentibus vitam æternam pollicetur: minùs verò obsequentibus, minas proponit, & pœnas, adeoq; mortem perpetuam denunciat. Euangelium * Dei promissiones continet, & violatoribus Legis, modò eos admissi pœniteat, propitium fore Deum, per fidem in Christum, pollicetur.

†*Rerum diuinarum summa.*

M. † Verbum ergò Dei, voluntatem nos eius docere, & omnia ad salutem necessaria continere, in eóque meditandum esse diligenter, eiusq; Doctores atq; interpretes sedulò audiendos, super omnia verò doctorem nobis cœlitùs precatione esse impetrandũ, quid item sit illud, & ex quibus constet partibus, hactenus à te est explicatum.

Auditor. Ita est.

M. Quoniam igitur ex verbo Dei, tanquam ex fonte quodam dimanat religio Christiana, vt anteà verbũ Dei, ita nunc & religionem ipsam, quæ ex verbo Dei haurienda est, mihi in suas partes, & veluti mẽbra, distribue: vt, quò referenda sint singula, & ad certas quasi metas dirigenda, liquidò statuamus.

ſtatuamus.

A. Vt verbi Dei, ita & religionis duæ præcipuæ ſunt partes: * Obedientia, quam Lex, perfecta iuſtitiæ regula, exigit: & fides, † quam Euangelium, quod promiſſiones de Dei miſericordia complectitur, poſtulat.

Religionis partitio.

* Leui.26.a.3. b.14. Deut.11.d.26 Ioan.14.b.15. c.21.23.24.

† Mar.1.b.15. & 15.d.15.16. Rom.1.a.5.b. 16.& 3.c.22. & 4.toto.

M. Videntur tamen aut plures, aut non eędem eſſe religionis partes: alijs enim interdum nominibus in partiendo vtuntur Sacræ literæ.

A. Verum id quidem eſt: nam alicubi in fidem * & charitatem, alicubi in † pœnitentiam & fidem, religionem totam partiuntur: pro Obedientia enim aliquando ‡ charitatem, quæ per legem in Deum atque homines perfecta requiritur: aliquando verò, quia neq; obedientiam, † neq; charitatem, quam debemus, præſtamus, * pœnitentiam, peccatoribus ad Dei miſericordiam conſequendam maximè neceſſariam, ſubſtituunt. Quibuſdam, qui plures partes volunt, prima eſt, † Cognitio debiti officij ex lege, & damnatio per Legem ob deſertum, repudiatumq; officium: ſecunda, * Cognitio fiduciaq; liberationis ex Euãgelio: tertia, † Precatio imploratioq; Diuinæ clementiæ atq; auxilij: quarta, * Gratiarum actio pro liberatione cæteriſq; beneficijs Diuinis. Sed vtcunq; nominibus varient, res eædem ſunt, & ad duas illas præcipuas partes, Obedientiam & Fidem, in quibus omnis religionis noſtræ vis & natura continetur, cætera omnia referuntur. Quum enim invocationem & gratiarum actionem, & iſtis con-

* Gal.5.a.6. 1.Ioh.3.d.25. † Mar.1.b.15. ‡ Math.22.d. 37.39. Marc.12.c.30. 31.33. † Pſal.14.a.2. Rom.3.b.9. * Math.4.c.17 Marc.1.b.15. Act.2.f.38. † Rom.3.c.20. & 7.b.7.

* Rom.3.c.21. Galat.2.c.16. † Pſa.32.a.5.6. Rom.10.c.12. * 2.Cor.1.c.11 & 2.d.14. Ep.5.a.4.c.20. Phil.4.a.6. Col.3.c.17.

iunctiſſima myſteria Diuina, quæ Sacramenta dicuntur, pleriq; vt partes adiungant, hæc quidem prioribus illis duabus continentur. Nemo enim vel fiduciæ vel obedientiæ officio erga Deum defungi rectè poteſt, qui non premente eum aliqua neceſſitate, ad ipſum cõfugere, & omnia illi bona accepta referre, cumq; vſus & tempus poſtulat, myſterijs eius ſacris ritè vti velit.

M. Aſſentior quidem tibi, quòd omnia ad has duas partes referri poſſint, ſi quis accuratiùs iſta, & paulò ſubtiliùs pertractare cupiat. Verùm quoniam accuratiſſima partiendi ratio à pueris nõ eſt exigenda, malim vt in plures partes, pinguí quadam Minerua, religionem diſtribuas, quò dilucidior res tota ſit. Craſſiùs ergò modo apertiùs iſta tractemus.

A. Quando ita viſum eſt, pinguí (vt dicis) Minerua mecum agere, poſſem non incommodè, ex duabus, quatuor partes efficere, religionemq; totam in Obedientiam, fidem, inuocationem, & ſacramenta diſtribuere.

M. Agè ergò, quum noſtram hanc religionis tractationem, quàm explicatiſſimam eſſe cupiam, huic ordini inſiſtamus: vt primo loco de Obedientia, quam Lex requirit: ſecũdo, de fide, quę Euangelij promiſſiones reſpicit & amplectitur: tertio, de inuocatione, & gratiarum actione, quæ ſunt cõiunctiſſimæ: quarto & vltimo loco, de ſacramentis myſterijſq; Diuinis percontemur.

Religionis partes quatuor.

A. Et ego, præceptor venerande, ſicuti ex te audiui,

diuí, & ſtudioſè, vt eſt puerorum captus, atq; memoriola, didici, interroganti tibi libenter reſpondebo.

Prima pars de Lege & Obedientia.

M. Quum ergò * Obedientia noſtra, de qua primùm nobis dicendum eſt, ad normam legis Diuinæ ſit reuocanda, neceſſe eſt vt legis vim atq; naturam vniuerſam priùs excutiamus: qua cognita, & explorata, quæ, & qualis noſtra debeat eſſe obedientia, ignorari non poteſt. De lege ítaq; quid ſentias, dicere ordire.

Leui.26.a.3. b.14. Deut.10.b.12. & 28.toto. Pſal.119.a.4. Luc. 10. c.25. Ioan.14.b.15. c.21.23.24. Iacob.2.b.10. † Deu.4.a.2. & 5.c.32. & 32.a.4. Pſal.19.b.6.7. *Exo.20.toto. & Deut.5. Eſa.30.c.21. †Deut.6.c.17. 18.& 13.d.18. Rom.12.a.2. Eph.5.c.17.& 6.b.7. Col.1.c.9. † 1.Re.15.c.22 Eſa.29.c.13. Mat.15.a.3.9. * Matth.22. d.36.40. 1. Ioh.3.d.23. †Exo.31.d.18. & 34.d.28.29. Deut.4.d.13. *Deut.5.d.23 & 10.c.12.& 11.d.26. Mat. 19.c.16. 1. Ioh.3.d.24. †Deut.6.b.5. Mat.22.d.36.

A. Legem Dei iuſtitiæ, quæ ab homine exigitur, ỹ perfectam & omnibus numeris abſolutam regulã eſſe ſentio, quæ * iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. In hac lege Deus omnia ad voluntatem † & arbitriũ ſuum reuocauit, vt nulla ipſi neq; erga ſe, neq; erga homines pietas probari poſſit, niſi ea ſola, quę ad huius regulæ amuſſim per omnia quadret. Fruſtrà ergò mortales ſuo ſibi ỹ arbitratu, pietatis rationes confingunt. Legem enim ſuam Deus, vt certiſſimam, tum cultus Diuini, * tum officiorum erga homines regulam, duabus † deſcriptam tabulis nobis propoſuit: ſimulq; * Obedientia noſtra nihil, quod quidem in terris fiat, ſibi gratiꝰ acceptiúſue eſſe demõſtrauit.

M. Prior tabula quo eſt argumento?

A. De pietate noſtra † in Deum tractat, & prima quatuor legis præcepta complectitur.

Magiſt. Secunda verò?

Matt.22 d.39. Rom.13 c.8.9 Gal.5 c.14. †Exo.34.d.28. Deutr.4.b.13. A. De charitatis siue dilectionis *mutuæ, inter homines officijs: quæ sex præcepta continet. Ita in summa † decem omnino præceptis tota lex absoluitur: cuius rei gratia, Decalogi nomen Legi inditum est.

M. Recita mihi, primæ tabulæ primũ præceptum.

*Exo.20.a.1. 2.3. Deu.5.a.6.7. Psal.81.b.8.9. Mich.6.a.4. A. Deus ad hunc modum effatus est: * AVDI ISRAEL: EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI TE EDVXI EX DOMICILIO SERVITVTIS AEGYPTIAE. NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. Cur de se, atq; beneficio suo, quædam primùm Deus commemorat?

Le. 26.a.toto. Deut.6.b.6. A. In primis illi curæ fuit, ne legum à se latarum † existimatio mox per contemptum imminueretur: ideoq; quò maior authoritas accederet, isto veluti exordio vtitur: Ego sum Dominus Deus tuus: quibus verbis *conditorem se, Dominum ac seruatorem nostrum, omnisq; boni authorem esse docet: iubendiq; authoritatem iure optimo, ex legislatoris dignitate sibi vendicat: & legi suæ ex bonitate gratiam conciliat: atq; ex vtroq; pariter necessitatem nobis obsequendi summã impo-

Deut.10.c.12. Psal.135.a.3. & 136.a.1. Esa.8 c.13. & 43.a.1. Mal.2.b.10. 1.Tim.6.c.14. 15.16. †Mal.1.b.5.6. nit, nisi & in potentissimum † rebelles, & in optimum ingrati esse velimus.

M. At cùm Israëlem nominatim appellet, ac dirupto seruitutis Ægyptiæ iugo diserte mẽtionem faciat, an non ad populum Israëliticum propriè pertinet?

Exo.12.& 14. A. Israëlitas quidem corporali † seruitute, per seruum

uum ſuum Moſen exemit Deus: at ſuos omnes ex ſpirituali peccati * ſeruitute & diaboli tyrannide, qua alioqui preſſi oppreſſiq; iacuerant, per filium ſuum Ieſum Chriſtum aſſeruit. Hoc liberationis genus ad omnes † peræquè homines pertinet, qui in Deo liberatore fiduciam omnem collocant, illiusq; legibus * pro virili parent: Quod ni faciant, ſummæ eos ingratitudinis † reos fore, hac beneficij ſummi commemoratione denũciat. Cogitet enim quiſq; * Satanam, infernum illũ Pharaonem ſuo capiti imminentem: † peccatum item fœdiſſimum eſſe lutũ illud in quo turpiſſimè volutatur: & gehennam, * Ægyptiam ſeruitutem teterrimã, ſibi ob animi oculos proponat: & libertatem hanc quam dixi, vnicè ſibi † expetẽdam eſſe, vt quæ ſua maximè interſit, facilè intelliget: qua tamen indigniſſimus erit, ni libertatis * authorem, omni obſequio atq; obedientia colat.

*Ioh.8.d.34. 36. Rom.6.d.20. Col.1.b.13. He.2.d.14.15. Act.10.f.38. †Rom.3.c.22. *Ioh.8 f 5.11 1. Ioh.3.d.21. †Pſal.78.b.13. 14.& 103.a.1. Iere.2.b.6. *Luc.13.d.16 2.Tim.2.d.26 1.Pet.5.b.8. †Pſal.40.a 2. Eſa.59.a.3. 2Pe.2.d.20.22 Apoc.16 c.15. *Mat.13.f.40. Luc.16.c.23. 2. Pet.2.a.4. † Mat.15.d.26 Act.26.d.18. Rom.16.c.20. * Eſa.17.c.10. Ioh.14.b.15. Rom.6.c.13. 1.Cor.6.d.19.

Magiſt. Perge.

A. Confirmata iam legis ſuæ authoritate, ſequitur ipſum præceptum: NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

M. Hoc quid ſibi velit, dicito.

A. Idololatriam † quam penitus odit Deus, vetat atq; prohibet.

†Leui.26.a.1. c.13. Deutr.12.a.3.

M. Idololatria, aut Deos alienos habere, quid eſt?

Iud.10.b.6. c. 16.

A. Eſt in locum vnius *veri Dei, qui ſe palàm nobis, manifeſtoq; in ſacris literis oſtendit atque patefecit, alias vel perſonas vel res conſtituere, & vt Deos † quoſdam nobis fingere & comminiſci,

*Deut 6.a.4.5 Marc.12.c.29. 32. † Eſa.44.c.17. Dan.3.a.5.7. b.12.15.

quas vt Deos colamus, & in quibus ſpem noſtram ponamus atq; collocemus. Iubet enim vt * vnum ſe tantùm Deum agnoſcamus; id eſt, vt quæ ad eius maieſtatem ſpectant vniuerſa, † quæq; ſoli illi debemus, eorum ne vel minimam quidem partem transferamus aliò: ſed ſuum illi honorem cultũq; ſoli atq; in ſolidum exhibeamus: cuius quicquam ad alterum deferre ſummum eſſet nefas.

Deut.4.f.35. 39.& 6.b.4.5. Marc.12.c.29. 32. †Deu.10.d.20 Luc.4.b.8. Act.10.d.25. 26. Apoc.19.b.10

M. Quæ ſunt illa, quę Deo peculiariter debemus, in quibus cultum illi proprium & peculiarem ſitum eſſe dicis?

A. Deo quidem innumera debemus, verùm vniuerſa ad quatuor capita nõ ineptè referri poſſunt.

Deut.10.c.12. 1.Par.16.c.28. Pſ.29.a.2.&c. & 96.a.6.7.

Magiſt. Quæ ſunt ea?

A. Vt ipſius maieſtati ꝫ ſummam venerationem, ſummum eius † bonitati, amorem atque fiduciam præſtemus, ad illum confugiamus, * & ipſius imploremus opem, illiq; nos & ꝫ noſtra omnia accepta referamus. Hæc vt nulli alij, ita illi ſoli exhibenda ſunt omnia: ſi illum ſolum Deum † noſtrũ habere, illiusq; populus peculiaris eſſe volumus.

†Mat.22.d.37 1.Io.4.d.17. & 5.b.10. *Pſal.50.c.16. Mat.6.b.9. ꝫ Pſal.34.66. 155.& toto libro Pſalm. † Leu.26.b.12 Deu.7.a.6. Pſal.95.b.6.7. & 33.c.12. Tit.2.d.14. Heb.8.d.10.

M. Vltima illa ꝟba, CORAM ME, quid ſignificãt?

A. Non poſſe nos vel ſemel ad defectionem ſpectare, niſi Deum * teſtem habeamus: nihil enim tã abditum atq; reconditum eſſe, vt eum latere poſſit. Præterea non apertæ ſolùm † confeſſionis honòrem, ſed & cordis intimam ac ſynceram pietatem requirere ſeſe Deus indicat: vt qui occultarũ ſit cogitationum cognitor atq; iudex.

*Pſal.33.c.14. Eſa.29.c.15. Ier.17.b.9.10. Heb.4.d.13. † Eſa.1.d.16. & 29.d.13. c.15. Mat.5.a.8.& 15.a.8.b.18.

M.

M. Satis ergò dictum esto de primo præcepto: iam ad secundum pergamus.

A. *SIMVLACHRVM VLLIVS REI, QVAE AVT SVPRA IN COELO, AVT INFRA IN TERRA, AVT IN AQVIS INFRA TERRAM SIT, NON EFFINGES: EA NON VENERABERIS NEQVE COLES. NAM EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, † ZELOTYPVS, QVI PARENTVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVARTAMQVE PROGENIEM OSORVM MEI: CLEMENTIAQVE VTOR AD MILLESIMAM VSQVE PROGENIEM, ERGA MEI AMANTES, MEAQVE PRAECEPTA CONSERVANTES.

*Exo.20.a.4. Leuit.26.a.1. Deu.4.c.15.& 5.a.8.9.10. & 27.b.15. Psal.97.b.7. Esa 42.b.8.c. *Id est, impatiens socij.* †Exo.34.a.7. b.14. Deu.7. b 9.

M. Horum verborum quis est sensus?

A. Sicuti primo præcepto solum se coli adorariq; iubet, ita isto ab omni superstitione vitiosisq; & corporeis figmentis auocat, quandoquidem ipsius cultus * spiritualis, purusq; esse debet: maximè verò ab externę † idololatrię crassissimo vitio nos deterret.

Esa.2.d.18. Ioh.4.c.23.24. †Psal.78.f.64. Esa.42.b.8.c. 17. & 44.b.9. Ier.10.c.14. *Leui.26.a.1. Deu.4.c.15. Esa.40.d.18. & 12.46.b.5.6 Psal 78.f.64. Act.17.c.29. †Deu.5.a.8.9. Psal.97.c.7. & 106.c.34. Esa.44.c.17. 19.

M. Pingendi itaq; fingendiq; artes in totum damnat hæc lex, vt videtur, ita vt nullas omnino imagines fieri liceat.

A. Minimè: verùm primo ne vel Dei *exprimẽdi, vel adorandi causa, imagines vllas formemus, vetat: Deinde ne imagines † ipsas adoremus edicit.

* Psal.115.a.3.4 Esa.40.c.10.&c

M. Cur Deum non licet corporea & aspectabili figura exprimere?

A. Quia inter Deum, qui * spiritus est, æternus, immensus,

Ioh.4.c.24. Ro.1.c.20.23.

immenſus, infinitus, incomprehẽſibilis, & ab omni concretione mortali ſegregatus, & inter caducam & corpoream, exilem & inanimem, inanemq; † figuram, nihil poteſt eſſe ſimile aut commune. Itaque per ſummam iniuriam Dei optimi maximi maieſtatem minuunt, quum eam in hunc modum repræſentare conantur.

† Eſa.2.c.18. 19. Eſ.40.d.18.19 & 46.b.5.6. Ierem.10.c.14 Act.17.f.29.

M. Non ergò rectè dixerunt hij, qui imagines eſſe idiotarum libros contendunt?

A. Quales libri ſint neſcio: de Deo certè nihil niſi errores docere poſſunt.

M. Quænam eſt illa adorationis forma, quæ hic damnatur?

A. Quum precaturi, * ad ſtatuas aut imagines conuertimur, coram illis proſternimur, genibus inflexis, aperto capite, aut alijs ſignis honorem illis exhibentes, ac ſi Deus nobis illis repræſentaretur. In ſumma, in imaginibus, ne vel Deum quæramus vel colamus: vel quod idem eſt, ne imagines ipſas in Dei honorẽ veneremur, aut illis quoquo modo, ad maieſtatis ſuæ iniuriam, per idololatriam, aut ſuperſtitionem abutamur, hac lege prohibemur. Alioqui verò † ſtatuariæ picturæq; vſus legitimus, minimè interdicitur.

* Pſal. 97.c.7. & 106.c.34. Eſa.44.c.17. 19. Dani.3.a 5.7. Oſe.11.a.2. Mich. 5.d.12. Act.7.c.14. 3.Reg.7.d.24. 25. Ezech.41.c.19

M. Ex his quæ mihi commemoras, colligi facilè poteſt, in templis, * quæ Dei cultui proprie dicantur, ſtatuas aut imagines vllas collocare, valdè periculoſum eſſe.

Matt.22.b.20. * Deut. 7.a.5. & 27.b.15. 2. Par.31.a.1. Eſa.10.b.10. 11.& 30.c.22. Ezec.6.a.4. Mat.21.b.13.

A. Id verum eſſe, totius penè religionis interitu, iam nimium profectò experti ſumus.

M.

M. At adhuc supereſt huius legis quaſi appendix quædam.

A. Nam ego, inquit, ſum Dominus Deus tuus, ζ ſocij impatiens, qui vindico iniquitatem parentum in filijs, vſq; in tertiam, & quartam progeniem eorum qui me oderint. *Exo.20.a.5. Deut.5.b.9. & 6.c.15. Pſal.78.f.58. Nah.1.a.2.*

M. Quorſum tandem, aut cur iſta dicuntur?

A. Hæc eo pertinent, vt legem hanc, adhibita veluti ſanctione, ſtatuat & confirmet. Nam Dominũ ſe, ac Deum noſtrum nominans duplici ratione, † authoritatis videlicet & beneficentiæ, nos ad ſibi per omnia parendum vrget: & * zelotypiæ vocabulo indicat, ſe ſocium aut æqualem ferre nõ poſſe. *Deut.10.c.12. 3.Reg.18.f.39 1.Tim.6.c.15. * Exo.34.b.14 Ioſ.24.c.19. Eſa.42.b.8.*

M. Quę ſubeſt huius quam dicis, zelotypię ratio?

A. Æquiſſima profectò. Poſtquam enim nobis nihil † promeritis, tantùm pro infinita ſua bonitate ſe donauit, optimo iure nos * totos omninò, atq; in ſolidum vult eſſe ſuos. Hoc enim eſt illud veluti ſancti coniugij † vinculum, quo fideli illi marito Deo, animæ noſtræ, tãquam caſtæ ſponſæ, copulantur. Quarum caſtitas eſt, Deo ſoli dicatas eſſe, & illi penitus adhærere: ſicuti rurſum * adulterio pollui dicuntur animæ noſtræ, cùm à Deo, ad idololatriam aut ſuperſtitionem deflectunt. Quò verò ſponſæ amantior eſt maritus, quóque caſtior ipſe, eo eſt ſpõſæ fidem violanti infenſior. *Pſal.44.a.4.5. Eſa.48.b.9. Rom.5.b.8. & 11.d.35. 2.Tim.1.c.9. * Mat.4.b.10. & 22.d 37. †Ierem.2.a.2. 2.Cor.11.b.2. Eph.5.f.24. * Iere.2.d.20. & 3.a.1. &c. Ezec.6.c.9. & 16.b.15.*

Magiſt. Proſequere.

A. Iam quò impendiò magis odiſſe ſe idololatri-

am ostendat, & grauiore nos formidine à peccando coërceat, non de ijs modò qui ipsi offenderint,
Exo.34.a.7. Deu.5.b.9.10. & 7.b.9.10. sed & de eorum † quoq; liberis ac posteris pœnas se sumpturum minatur.

Esa.14.c.20.21. M. Verùm quo tandem modo istuc Dei iustitiæ est consentaneum, quenquam propter alterius admissum pœnas dare?

A. Ipsa humani generis conditio hanc quæstionem
Esa.1.a.4. &c. Ro.1.b.9.10. Eph.2.a.3. satis explicat. * Naturâ enim exitio obnoxij sumus omnes: in qua nos conditione si Deus relinquat, nihil est quod de eo conqueramur. Et sicut suam erga pios dilectionem & misericordiam,
Deu.4.f.37. Psal.57.c.25. & 69.d.42. & 112.a.2. *Esa.14.c.20. & 48.d.18. eorum posteritatem † tuendo, fouendoq;, & illis salutem quam non debuit impartiendo, demonstrat; ita suam in impios vindictam, ipsorum * filios hac beneficentia priuando, exequitur: neq; tamen iniuria interim vlla eos afficit, quòd gratiam
† Exo.33.d.19 Rom.9.d.14. & 11.d.35. quam illis † non debuit, non sit impertitus, sed quales inuenit, tales ingenio naturæq; suæ reliquit.

Magist. Perge ad cætera.

A. Ne solis nos minis vrgere videatur, iam sequitur altera pars, qua Deus benignè & liberaliter pollicendo, nos ad obsequium inuitat atque allectat. * Clementia enim se summa vsurum promit-
Gen.22.c.17. & 26.a.4. Deut.5.b.10. & 7.b.9. tit, tum erga omnes qui se diligunt, suisq; mandatis obtemperant, tũ erga ipsorum etiam posteros.

M. Qua ratione istuc æquum esse tibi videtur?

A. Ratio quidem aliqua est propter piam educationem

cationem,† in qua ſuos liberos pij parentes ſic inſtituũt, vt illis in verò Domini timore & dilectione quaſi hæredes ſuccedere ſoleant. Sed & * natura ipſa nos ad beneuolentiam erga amicorum liberos inuitat: certiſſima tamen ratio eſt, quòd Deus ita promittit,† qui neque à iuſtitia aberrare, neq; fidem fallere poteſt vnquam.

Gen.18.c.19. Deut.4.b.9.10 & 32.g.46. Pſal.132.c.11. *3.Reg.11.c. 12.& 15.a.4. 4. Reg.8.c.19. † Deut.32.a.4. 2.Par.19.b.7. Ierem.2.a.5. Rom.9.d.14. & 4.d.20.

M. Atqui iſtud conſtans & perpetuum eſſe non apparet: quia pij aliquando parentes * liberos progignunt impios, & à parentum virtute degeneres, in quos Deus non obſtante hac promiſſione, grauiter animaduertit.

1.Cor.1.b.9. 2. Cor.1.c.18. * 2.Reg.3.a.2. 4.Reg.23.f.30 32. Eze.18.2.9.16

A. Hoc quidem negari non poteſt. Nam Deus vt propitium ſe (cùm viſum fuerit) † impiorum liberis exhibet: ita nulla huiuſmodi neceſſitate piorum liberis deuinctus tenetur, *quin ipſi liberum ſit, ex illis quos velit, repudiare. Verùm in eo huiuſmodi moderationem adhibet, vt certa promiſſioni ſuæ fides ſemper conſtet.

†3.Re.11.c.12 13.& 15.a.4. 4. Reg.8.c.19. & 21.d.22.24. *Exo.33.d.19. Ioſ.23.d.14. Rom.3.a.3. & 9.d.14. 2.Pet.3.b.9.

M. Quum antè in vindicta tres, aut quatuor ad ſummum progenies nominet, cur hic in miſericordia mille complectitur?

A. Vt oſtendat ad manſuetudinem † & beneficentiam, quàm ad ſeueritatem, ſe multò eſſe procliuiorem: ſicut & ipſe alibi profitetur, ſe ad iram tardum eſſe, ad ignoſcendum verò propenſiſſimũ.

Exo.34.a.6. Pſal.30.b.5. & 103.b.8. & 145.b.8. Eſa.54.d.7.8. 10.

M. Ex his quæ commemoraſti omnibus, videris mihi intelligere, Deum ne ipſius cultus, qui ſpiritualis & puriſſimus eſſe debeat, craſſa vlla ido-

Idolatria aut ſuperſtitione pollueretur, magnã adhibuiſſe cautionem?

Exo.20.a.4. Deut.4.c.16. & 5.a.8. A. Maximam profectò. Nam non apertè * ſolùm & prolixè enumeratis omnibus ſimulachrorum formis, *in* prima ferè legis ſuæ parte, vt rem ad ſuam maieſtatem maximè ſpectantem edixit: ſed & Exo.20. a.5.6. Leu.26.c.30. Deu.4.d.26. & 5.a.9.10. & 27.c.15. Pſal.97.b.7. Zacc.6.a.4. horrendis † minis violatori, maximis rurſum obſeruatori propoſitis præmijs hanc legem ſanciuit. Ita vt, aut non *intellectum* fuiſſe hoc mandatum, vt obſcurum, aut non animaduerſum, vt *in* turba delitescens, aut non curatum, vt leue & minimũ: ſed vt nullũ potiùs mandatum, nullis minis, nullis promiſſionibus adiunctis, neglectum prorſus ab omnibus iacuiſſe, pluſquã ſtupendũ videri poſſit.

M. Sic eſt profectò vt dicis: verùm recita mihi iam præceptum tertium.

Exod.20.b.7. Leuit.19.c.12. Deu.5.b.11. A. *NOMEN DOMINI DEI TVI INANITER NON VSVRPABIS: NEQVE ENIM SINET IMPVNITVM IEHOVA, QVI EIVS NOMEN INANITER ADHIBVERIT.

M. Quid eſt *inaniter* vſurpare nomen Dei?

Leuit.19.c.12 Pſal.15.c.6. 1.Tim.1.b.12 * Eccle.23.a.9 Mat.5.c.33. †Deu.28.f.58. Pſal.8.a.1. Ierem. 10.a.6. *1.Pa.29.d.13 Pſal.48.c.9. & 113.a.1.&c A. Eo vel † peierando, vel temerè, & incogitanter, ac præter * neceſſitatem iurando, aut vel ſemel præter grauem cauſam nominando, abuti. Quum enim ſit Diuini † nominis maieſtas ſacroſancta, omnibus modis cauere debemus, ne aut ipſi contempſiſſe, aut alijs cõtemnendi eius occaſionem præbuiſſe videamur: adeoq; nomen Dei, niſi cum ſumma eius * reuerentia nunquam proferamus,

feramus, vt venerandum & glorioſum cùm nobis ipſis, tum aliis omnibus appareat. De † Deo enim eiuſq; operibus, ne cogitare quidem, nedum loqui aliter quàm in eius honorē fas eſt. In ſumma, qui Dei nomine, niſi grauiſſimis de cauſis, & ſanctiſſimis negotijs vtitur, eo abutitur. Sap.1.a.1. & 14.d.30. Eccle.22.a.9. & 39.d.33.

M. Quid ergò de ijs qui Deo conuitium faciunt, de Magis item, atq; aliis eius generis hominibus impijs, cenſes?

A. Si qui tantùm ex conſuetudine * praua, & importuna ſolùm quadam facilitate Dei nomine vtuntur, ſumma eum iniuria afficiant: multò magis illi, qui in diris † execrationibus, incantationibus, imprecationibus, aut vlla ſuperſtitione alia, Dei nomine abutuntur, atroci atq; nefario ſcelere ſeſe aſtringunt. Eccle.23.a.9. Mat.5.c.34. Deut.18 c.11. Eſa.8.d.19. & 47.b.9. & 52. b.5. Mal.3.b.5. Act.19.c.13. Gal.5.d.20.

M. Ecquis ergò eſt diuini nominis vſus in iureiurando legitimus?

A. Sanè: cum iuſta * de cauſa datur iuſiurandum, vel ad aſſerendam veritatem, maximè ſi id requirat iubeátue magiſtratus: vel ob aliud magni momenti negotium, quò videlicet ſuum Deo honorem integrum ſeruemus, aut mutuam inter homines concordiam charitatemq; tueamur. Exo.22.b.11. Ioſ.2.b.12. & 9.c.15. Pſal.15.c.6. & 63.d.12. 2.Cor.11.g.31 Gal.1.d.20.

M. An ergò quoties vera loquimur, adhibere iramentum licebit?

A. Hoc minimè licere iam antè dictum eſt: ſic enim exiſtimatio atque authoritas nominis Diuini imminueretur, vileſq; illud & vulgare redderetur.